

157095

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRK-İSVEÇ İLİŞKİLERİ VE
MEHMED SAİD EFENDİ'NİN İSVEÇ ELÇİLİĞİ
(1732 - 1733)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM BAŞ

HAZİRAN - 2004

TRABZON

147095

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**18. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRK-İSVEÇ İLİŞKİLERİ VE
MEHMED SAİD EFENDİ'NİN İSVEÇ ELÇİLİĞİ
(1732 - 1733)**

İBRAHİM BAŞ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Tarih)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 03.06.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 22.06.2004

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mesut ÇAPA

Jüri Üyesi : Doç Dr. Kenan İNAN

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

HAZİRAN - 2004

TRABZON

0. Sunuş

00. Önsöz

Bu tez çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı Yüksek Lisans programında yapılmıştır.

İsveç Sefaretnamesi, Osmanlı Devleti'nin büyük topraklar kaybettiği 1699 yılındaki Karlofça Anlaşması sonrası, Kuzey ve Doğu Avrupa coğrafyasında ve başta Rusya'ya karşı olmak üzere kendisine müttefik olarak gördüğü İsveç Devleti ile siyasi ve askeri ilişkilerinin 18. yüzyılın ilk yarısındaki görünümünü açısından önem taşımaktadır.

1732'de İsveç'e elçi olarak giden Yirmisekiz Çelebizade Mehmed Said Efendi'nin elçiliği, yaptıklarını ve gördüklerini anlattığı sefaretnamesi tahlil edilerek, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın ilk yarısındaki batı siyaseti, kuzey ve Doğu Avrupa ilişkileri, 1732 öncesi ve sonrası Osmanlı-İsveç ilişkileri ve sonuçları anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayla diplomasi ilmi içerisinde sefaretnamelerinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha görmüş olduk.

Bu konunun seçiminde ve yaptığım bütün çalışmalar süresince, önerileri, sağladığı destek ve katkılarından dolayı sayın hocam Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA ve tüm Tarih Bölümü hocalarına teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Haziran 2004

İbrahim Baş

01. İçindekiler

	Sayfa Nr
0. Sunuş	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet	VI
03. Summary	VII
04. Kısaltmalar Listesi	VIII
GİRİŞ	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI ELÇİLERİ VE SEFARETNAMELERİ	7-25
10. 18. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar Dış Teşkilatlanma ve Osmanlı Diplomasisi	7
100. Osmanlı Devleti'nin Yabancı Devletlerle İlgili Bilgi Kaynakları ve Elçilerin Yabancı Ülkelere Gönderilme Nedenleri.....	11
101. Elçi Seçmekte Gözetilen Esaslar.....	14
102. Elçilerin Aldığı Rütbe ve Payeler İle Elçilerin Maiyetleri	15
11. Sefaretnamelerin Tarihi Kaynak Olarak Değerleri ve Önemi	16
110. Sefaretnamelerin İçeriği, Şekli ve Konunun İşlenişi	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK-İSVEÇ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE GELİŞİM.....	26-46
20. İsveç'in Avrupa Siyasi Dünyasındaki Yeri	26
21. 18. Yüzyıl Öncesi Osmanlı-İsveç İlişkileri	28
22. Karlofça Sonrası Osmanlı-İsveç İlişkilerinin Gelişimi	29
23. Prut Sonrası Osmanlı-İsveç İlişkileri	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEHMED SAİD EFENDİ	47-54
30. Mehmed Said Efendi'nin Hayatı	47
31. Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliğinin Sebepleri.....	52
32. İsveç Sefaretnamesinin Özellikleri	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İSVEÇ SEFARETNAMESİ	55-78
40. Mehmed Said Efendi'nin İsveç'e Yolculuğu	55
41. Elçi Mehmed Said Efendi'nin Stokholm'deki Diplomatik Faaliyetleri	60
42. Mehmed Said Efendi'nin İsveç Devleti, Şehirleri ve Halkı İle İlgili Gözlemleri ve Görüşleri	70
43. İsveç Devleti'nin Ordu, Donanma ve Asker Durumu	71
44. İsveç ve Baltık Bölgesi'nin İklimi ve Coğrafi Şartları Hakkında Bilgiler	72
45. Elçi Mehmed Said Efendi'nin Geri Dönüş Hazırlığı ve İstanbul'a Yolculuğu ...	73
46. Mehmed Said Efendi'nin Lehistan Devleti Hakkında Verdiği Bilgiler	77

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 1733-1750 ARASI OSMANLI İSVEÇ İLİŞKİLERİ.....	79-109
50. Mehmed Said Efendi'nin Elçiliği Sonrası İlişkiler.....	79
51. 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşmasının Oluşumu, Maddeleri ve Önemi	84
52. İsveç Devleti'in Osmanlı'ya Olan Borçlarını Ödemesi.....	94
53. 1740 Osmanlı-İsveç İttifakı ve Etkileri.....	101

6. SONUÇ.....	110-112
---------------	---------

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	113-120
-----------------------------	---------

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

02. Özet

Tarih boyunca devletlerin siyasi olarak varlıklarını devam ettirmesinde dış ilişkiler ve diplomasi çok gerekli bir unsur olmuştur. Devletler arası ilişkiler ve devletin çıkarlarının korunması için, komşu veya yakın coğrafyada bulunan devletlerdeki her türlü durumun ve gelişmelerin takip edilmesinde diplomasi önemli bir faktördür. Osmanlı Devleti 18. yüzyılın sonlarına kadar bunu çeşitli ülkelere gönderdiği elçilerle sağlamaya çalışmıştır.

1699 Karlofça anlaşması sonrası, Osmanlı Devleti'nin önemli toprak kaybına uğraması ve sonraki yıllarda hala Rusya ve Avusturya Devletleri'nin tehdidi altında bulunması, siyasi ve askeri yönden Kuzey ve Doğu Avrupa'da kendisine müttefik bulmayı zorunlu bırakmıştı. Rusya ile çekişme içinde olan İsveç, Osmanlı'nın aradığı müttefik olmuş ve 18. yüzyıl boyunca özellikle ilk döneminde askeri, siyasi ve ticari yönden Osmanlı Devleti'nin yanında yer alıp, güç birliği oluşturulmuştur.

Mehmed Said Efendi'nin 1732 yılında İsveç'e elçi olarak gitmesindeki görünür neden XII. Şarl'ın aldığı borçları tahsil etmek olsa da asıl amaç İsveç ile Rusya'nın yakınlaşmasını engellemek ve Osmanlı İsveç müttefikliğini devam ettirmektir. Elçinin bunda başarılı olduğunu, elçiliğini takip eden beş on yıl içerisinde İsveç ile Osmanlı Devleti'nin 1737'de Ticaret Anlaşması ve 1740'da İttifak Anlaşması yapmalarından anlıyoruz.

Bu tez, 18. yüzyıldaki Türk-İsveç ilişkileri çerçevesinde Mehmed Said Efendi'nin İsveç elçiliği ve bu elçilikle ilgili yazmış olduğu sefaretname ve burada anlattığı İsveç'e yolculuğu, İsveç'teki diplomatik ve diğer faaliyetleri, sosyo-kültürel olarak İsveç ve Baltık Bölgesi hakkında vermiş olduğu bilgilerin detaylı bir incelemesidir.

03. Summary

Throughout history, foreign affairs and diplomacy have been a very necessary element in states' maintaining their political existences. Diplomacy, to protect international relations and states' profits, is an important factor in following every kind of happening and development in neighbouring states or neighbouring regions. The Ottoman State, until the end of the 18th century, tried to do this by sending ambassadors to many different countries.

After the Karlofça treaty in 1699, The Ottoman State, having had a considerable loss of land, and still been, in the following years, under the threat of Russia and Austria, forced itself to find an ally in Northern and Eastern Europe with respect to military and diplomacy. Sweden, which was in dispute with the Russian government, was an ideal ally for The Ottoman State, and during the 18th century - particularly in the first period - constituting a force-unity supported The Ottoman State in respect of military, politics and commerce.

And even though the apparent reason that Mehmed Said Efendi was sent to Sweden as an ambassador in 1732 was to collect the debt back which Charles XII had borrowed, the main goal was to prevent the intimacy developing between Sweden and Russia and sustain the alliance. We understand that he was able to realize his aim when we take into consideration the trade treaty in 1737 and the alliance treaty in 1740 between The Ottoman State and Sweden during his time as an ambassador.

This thesis is a detailed research of the information about Mehmed Said Efendi as an ambassador in Sweden, in the "sefaretnâme" ambassadorial accounts written for this embassy by Mehmed Said Efendi himself, his travelling to this country, his diplomatic affairs along with some other ones, and socio-cultural information relating to Sweden and The Baltic region.

04. Kısaltmalar Listesi

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ans.	: Ansiklopedi
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
CH	: Cevdet Hariciye Tasnifi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
HH	: Hattı Hümayun
İA	: İslam Ansiklopedisi
MD	: Mühimme Defterleri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NH	: Nâme-i Hümayun Defterleri
n.	: Numara (Arşiv Defter No)
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
s.	: Sayfa
ss.	: Sıra sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
T.D.E.A	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
Ts	: Tarihsiz
TSH	: Topkapı Sarayı, Hazine 1641 nolu evrak
TOEM	: Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.-Yy.	: Yayınlayan

GİRİŞ

Osmanlı Devleti topraklarının büyüklüğü, siyasi, askeri ve ekonomik yönlerden üstünlüğü nedeniyle 16. yüzyılda Avrupa'nın hatta dünyanın en güçlü devleti idi. Hakim olduğu coğrafya, etki alanı ve ortaya koyduğu medeniyetle Osmanlı Devleti tarih sahnesinde önemli bir yer edinmiştir.

17. yüzyılda Osmanlı Devleti çok fazla toprak alamayıp ilerleme gösterememişse de komşu ve bölge devletleri karşısında gücünü korumasını bilmiştir. Eski yayılmacı ve fetih politikası olmadığından 17. yüzyıl duraklama dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu yüzyılın sonunda imzalanan 1699 tarihli Karlofça Anlaşması gerçek manada, Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuştur. Avusturya ve Rusya Devletleri karşısında gücünü ve etkinliğini kaybetmiştir.

1699 tarihi gerek Osmanlı Devleti'nin gerileme devrinin başladığını haber vermesi, gerekse Hıristiyan Batı'ya karşı izlenen Osmanlı diplomasisinin dönüm noktasını teşkil etmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Osmanlı Devleti, ilk defa kendi rızası dışında, Avrupa devletlerinin isteği doğrultusunda bir barış yapmış, üstelik artık diğer devletlerden talep ettiği vergi isteme gücünü de yitirmiştir. Hiçbir Avrupalı devleti kendisine denk ve muhatap kabul etmeyen Osmanlı Devleti, Hıristiyan dünyasına karşı savunma pozisyonuna geçmiş, dış politikada daima dengeler göz önünde tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca rakip devletlerin tarafsızlığını sağlamak için bu devletlere elçiler göndermek zorunda kalmıştır. Artık tek taraflı politika devrinin kapandığını, diplomaside diğer dengelerin de göz önünde bulundurularak daha temkinli davranılması gerektiğini Osmanlı iyice anlamış bulunuyordu.

Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya'ya karşı Kuzey ve Doğu Avrupa'da tekrar gücünü göstermek, siyasi ve askeri etkinliğini sağlamak için müttefik arayışına girişmiş ve bu nedenlerden dolayı İsveç Devleti ile siyasi, askeri ilişki içine girerek dostluğu ve müttefikliği güçlendirmek istemiştir. Esasında İsveç Devleti'nin de Rusya ile olan ilişkileri

pek iyi durumda değildi. Rusya'nın, Osmanlı'nın Balkanlar ve Karedeniz topraklarında gözü olduğu gibi, Litvanya ve Batlık bölgesindeki İsveç topraklarında da emelleri bulunuyordu.

18. yüzyılın hemen başlarında bu siyasi durumlar nedeniyle Osmanlı ile İsveç Devleti arasında yakınlık başlamış, bu ilişkiler gün geçtikçe daha da ilerlemiş ve uzun yıllar dostane ve müttefiklik şeklinde devam etmiştir.

Osmanlı ile İsveç arasında ortak düşmanları olan Rusya'ya karşı ilk siyasi ve askeri birlikteliğin kurulmasına yol açan en önemli olay 1709'da Poltova savaşında İsveç Kralı XII. Şarl'ın Ruslara yenilince Osmanlı Devleti'ne sığınmasıdır. 5 yıl gibi uzun süre (1709-1714) bir Avrupa devleti, ki İsveç 17. yüzyılda Kuzey Avrupa'nın en güçlü devletiydi, kralının Osmanlı topraklarında, Osmanlı himayesinde bulunması ve devletini buradan idare etmesi siyasi olarak önemli bir durumdur.

Bu çalışmamızın en önemli konusunu oluşturan XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarında yaptıkları, ülkesine geri dönüşü, Osmanlı Devleti'nin gerek topraklarında durduğu esnada gerekse dönüş yolculuğu için İsveç Kralı'na verdiği önemli miktar borç paranın geri alınma talepleri ve bu doğrultuda girişimleri, İsveç'e elçiler göndermesi, İsveç Devleti ile ilişkilerini ilerletmesi Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın ilk dönemindeki siyaseti ve stratejisi açısından bizlere önemli bilgiler sağlamaktadır.

İsveç Kralı XII. Şarl, Osmanlı topraklarında, Bender'de bulunurken Osmanlı'dan oldukça büyük miktarda borç para almıştır. Gerek harcamaları gerekse ülkesine dönüşündeki yol masrafları için İsveç Kralı'nın almış olduğu miktar yaklaşık 1 milyon kuruş etmektedir. Osmanlı Devleti bu borcun tahsilini uzun süre sağlayamamış, Sultan III. Ahmed zamanında 1726 yılında, önce Kozbekçi Mustafa Ağa bu borcun ödenmesi için İsveç'e elçi olarak gitmiştir. Ancak İsveç'in içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sıkıntılar ve darlık sebebiyle Osmanlı Devleti İsveç'ten borçları alamamıştır. Sultan I. Mahmud'un ilk yıllarında, XII. Şarl'dan kalan borçları tahsil etmek ve asıl amaç olarak da İsveç Devleti ile Rusya arasında oluşan yakınlığı araştırmak, oluşabilecek bir ittifak durumunu ve anlaşmasını engellemek için 1732'de Mehmed Said Efendi, elçi olarak İsveç'e gitmiş ve 3 ay 10 gün kaldığı İsveç'te önemli temaslarda ve diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. Elçi

Mehmed Said Efendi'nin İstanbul'a dönüşünde kendisinin bizzat yazdığı ve Sadaret makamına sunduğu İsveç Sefaretnamesi, Osmanlı toplumunda İsveç ve Baltık coğrafyasıyla ilgili ilk bilgiler vermesi açısından ve 18. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı Devleti'nin Kuzey Avrupa siyasetini yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.

Kuşkusuz diplomasi, devletlerin ayakta kalabilmesi ve gücünü sürdürebilmesi için iyi biçimde yapılması gereken bir politika ve yönetimdir. Devletler için, askeri güçlerinin yanında dış politikada caydırıcılıkta önemli bir faktördür. Bunu da devletler siyasi ilişkiler, anlaşmalar ve ittifaklarla sağlarlar. Toprak kayıpları ve askeri yenilgilere uğramasına rağmen Osmanlı Devleti, diplomasi ve dış politikasıyla gücünü koruyan ve devam ettiren Avrupa'nın en önemli devletlerinden biri olarak görülmektedir. Zaten bu yüzdendir ki ekonomik ve askeri yönden sıkıntılar ve zayıflıklara rağmen 20. yüzyıla kadar ayakta kalabilmiştir.

Diplomasi, bir devletin dış ilişkilerini elçiler veya temsilciler vasıtasıyla yürütmektir. Bu yüzden elçilerin yaptıkları işler, görüşmeleri, yazışmaları, hatıraları ve düzenleyip devlet yöneticilerine sundukları raporlar, takrirler ve sefaretnameler dış politika açısından çok önemlidir. Özellikle Osmanlı Devleti'nde 1790'larda daimi elçilikler kuruluncaya kadar çeşitli devletlere gönderilen elçilerin yazmış oldukları sefaretnameler, devletin yeniden yapılanmasında, reform ve değişimlerde birinci derecede öneme haiz kaynak olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin çeşitli ülkelere göndermiş olduğu elçiler ve bunların bazılarının yazdıkları sefaretname ve takrirlerle ilgili birçok çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu alanda yapılması gereken daha çok iş ve üzerinde çalışma gerektiren eserler, yazmalar ve arşiv belgeleri bulunmaktadır.

İşte bu sebeple biz de, bu çalışmalara bir yenisini ilave edebilmek amacıyla Mehmed Said Efendi'nin İsveç elçiliği ile ilgili yazmış olduğu İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Evrakı 1641 numarada kayıtlı bulunan ve TOEM tarafından neşredilen İsveç sefaretnamesini ele aldık, dönemin siyasi ve diplomatik ilişkileri çerçevesinde bu eseri incelemeye çalıştık.

Mehmed Said Efendi'nin sefaretnamesi İsveç ile ilgili ilk ve tek sefaretname olması ve Osmanlı-İsveç ilişkileri, Baltık ve Kuzey Avrupa bölgelerinin siyasi askeri durumları,

Osmanlı Devleti'nin bu bölgeler üzerindeki hedefleri ve stratejileri açısından verdiği bilgilerle büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla bu sefaretname 18. yüzyılın ilk yarısı itibariyle Osmanlı'nın Kuzey ve Doğu Avrupa ile ilişkileri bakımından da çok değerli diplomatik kaynak özelliği taşır. Mehmed Said Efendi'nin İsveç Sefaretnamesi, diğer bütün sefaretnamelerde olduğu gibi, padişahın nâme-i hümayun'unu alıp, İstanbul'dan İsveç'e kadar elçilik heyetinin bütün yolculuk durumlarını, uğranılan yerleri ve buralarda yapılanları ayrıntılı olarak anlatarak başlamaktadır. Aynı şekilde İsveç'ten İstanbul'a dönüş yolculuğu da uğranılan yerler hakkındaki bilgilerle sefaretnamede anlatılmıştır.

Sefaretnamenin en önemli kısmı kuşkusuz Elçi Mehmed Said Efendi'nin İsveç'teki diplomatik ve siyasi faaliyetleri, görüşmeleri ve yazışmalarının anlatıldığı kısımdır. Özellikle elçi, İsveç'in Osmanlı'ya olan borçları ile ilgili çok çetin ve kararlı görüşmeler yapmış, bu borcu tahsil edememişse de İsveç Kralı Frederik'ten aldığı senetler ile borç işini önemli ölçüde halletmiştir. Sefaretnamede, Avrupa'nın siyasi, askeri ve iktisadi durumu ile ilgili bilgiler, Osmanlı Devleti'nin İsveç'le dostane ve müttefikane ilişkisi, Rusya karşısında her iki devletin tutumu ve ileriye yönelik durumları, bu konularda yapılan görüşmeler oldukça geniş ve ayrıntılı biçimde yer almaktadır.

Mehmed Said Efendi'nin İsveç elçiliği görevinde, ilk anda borçları alamaması açısından başarılı olamadığını söyleyenler olsa da, elçiliğini takip eden 5-10 yıl içinde Osmanlı Devleti'nin, İsveç ile önce 1737'de Ticaret Anlaşmasını, sonra da 1740'da savunmaya dayalı İttifak Anlaşmasını imzalaması elçinin başarılı olduğunu göstermektedir. Çünkü elçinin en önemli görevlerinden birini Rusya ile İsveç'in yakınlaşmasının ve ittifak yapmasının engellenmesi olarak düşünürsek, 1733 sonrası, Osmanlı'nın İsveç ile çok yoğun ilişki içinde bulunması, müttefik olması ve İsveç'in Rusya ile savaşa bile girmesinden elçinin başarılı olduğunu anlarız. Ayrıca İsveç Devleti, bir tane savaş gemisi ve otuz bin tüfek vererek ve çeşitli savaş malzemeleri hediye ederek bu borcu da 1739'da kapatmıştır.

1732-1733 yıllarını kapsayan İsveç elçiliği ile ilgili yazılan sefaretname çerçevesinde ve Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki 18. yüzyılın ilk yarısındaki ilişkilerini ele alarak hazırladığımız bu tez çalışması "beş bölümden" oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin dış ilişkileri ile ilgili kavramlar ve durumlar açıklanıp, 18. yüzyıla kadar ve konumuzun olduğu zamandaki dış politika durumu, elçilerin ve sefaretnamelerin özellikleri, sefaretnamelerin tarihi kaynak olarak değerleri, Osmanlı'nın dış politikası ve diplomasisindeki rolleri ve önemleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, İsveç Devleti'nin kısaca siyasi tarihi, Avrupa'daki durumu ve etkinliği, Osmanlı Devleti ile İsveç Devleti'nin ilişkilerinin temelleri, Karlofça anlaşmasına kadar olan ilişkiler, 18. yüzyılın ilk yarısında özellikle Mehmed Said Efendi'nin İsveç elçiliğinin öncesi (1699-1732) Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler, İsveç Kralı'nın 1709-1714 yılları arasında bulunduğu Osmanlı topraklarındaki faaliyetleri, almış olduğu borç para durumu ve özellikle kendisinin yerine geçen Kral Frederik döneminde Osmanlı'nın borçların ödenmesi için İsveç'e gönderilen Mustafa Ağa'nın elçiliği ve sonuçları açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde, 1732'de İsveç'e elçi giden Mehmed Said Efendi'nin hayatı, şahsiyeti, bulunduğu görevler, Osmanlı Devleti'nde idari olduğu kadar toplumsal ve kültürel alanda da sahip olduğu yeri, İsveç'e elçi gönderilme sebepleri ve yazdığı İsveç Sefaretnamesinin özellikleri anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde ise, Mehmed Said Efendi'nin bizzat kendisinin yazdığı İsveç Sefaretnamesi ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir. Elçinin İsveç'e yolculuğu, geçtiği ve konakladığı şehir ve kasabalar hakkında bilgi, İsveç'teki siyasi durum, buradaki diplomatik faaliyetleri, iştirak edilen toplantılar, İsveç'in Osmanlı'ya olan XII. Şarl'ın almış olduğu borçlarla ilgili görüşmeler, imzalanan temessük belgeler (senetler) anlatılmış, borç durumunun sonucu açıklanmıştır. Ayrıca İsveç Devleti, şehirleri, halkı, ordu ve donanması, İsveç ve Baltık Bölgesinin coğrafi durumu ve iklimi ile ilgili verdiği bilgiler anlatılmıştır. Yine bu bölümde İsveç'ten İstanbul'a dönüşte uğradığı Lehistan (Polonya) hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.

Beşinci bölümde ise, Said Mehmed Efendi'nin İsveç elçiliği sonrası 1733-1750 arasındaki siyasi, askeri, ticari ve ekonomik olarak Osmanlı-İsveç ilişkileri açıklanmış, 1737'deki Ticaret Anlaşması ve 1740'daki İttifak Anlaşması, özellikleri, önemleri ve sonuçlarıyla birlikte ortaya konmuştur.

Bu alışma, bu yönde yapılacak olan bütün çalışmalara katkı sağlayıcı, yol gösterici olduğu takdirde ve okurlarına da İsvet'in siyasi, askeri, ticari ve kültürel durumu hakkında bilgi verdiği oranda amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI ELÇİLERİ VE SEFARETNAMELERİ

10. 18. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar Dış Teşkilatlanma ve Osmanlı Diplomasisi

Devlet olmanın gereği olarak iç işlerin düzeni ve sürekliliğinin yanında dış dünya ile olan bağlantılar ve ilişkilerde büyük önem taşımaktadır. Osmanlı diplomasisinin gelişim tarihini Osmanlı Devleti'nin gelişim sürecinden ayrı tutmak imkansızdır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti topraklarını büyüterek gelişmesinin ve genişlemesinin yanında devlet içindeki teşkilatlanmaya ve eski Türk devletlerinden aldıkları sistemi geliştirmeye de özen göstermiştir. Osmanlı Devleti küçük bir uç beyliği halindeyken bile iç durumunu güçlendirmenin yanında dış dünya ile de ilgilenmeye başlamıştır. İlk önceleri Osmanlıların sınırları dışında irtibat ve ilişki kurdukları devlet Bizans ve Anadolu'daki bazı beylikler olmuştur. Devletin genişlemesi, ilerlemesi ve Rumeli topraklarına yerleşmeyle beraber Balkan ve Ege-Akdeniz civarında bulunan devletlerle ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere özellikle Avrupalı güçlere karşı daha güçlü ve etkin bir müzakere pozisyonunda olduğu zamanlarda, diplomasi de aynı şartlarda yürütülmüştür. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra bu süreç daha sağlam bir altyapı kazanmıştır. Aynı zamanda küçük bir beylik halindeyken Osmanlıların hızla büyümesi etraftaki devletlerin de Osmanlı ile ilgilenmeye başlamalarına neden olmuştur.¹

Osmanlılar topraklarını genişletip büyüdükçe yeni gelişmelere ayak uydurmuşlar ve gerek komşuları gerekse ait oldukları coğrafyadaki devletlerle ilişkilerini daha fazla ve yoğun biçimde geliştirme yollarına aramışlardır. Buna bağlı olarak birçok devletle ilişkiler kurmuşlar, temasta bulunmuşlar, antlaşmalar ve gerektiğinde ittifaklar yapmışlardır.²

¹ Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yy.*, Cilt I, Ankara, 1999, s. 643-659.

² Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren diplomatik temas kurduğu devletler ve hususiyetleri konusunda daha geniş bilgi için bkz. Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK Yy., Ankara, 1994, s. 37-39.

Osmanlı Devleti komşuları ve diğer devletlerle ilişkilerini daha sağlıklı ve rahat devam ettirebilmek için geçici diplomatik temsilcilikler ve yetkililer kullanmışlardır. Dolayısıyla devletler arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla bir nevi elçilikler Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti 1792 yılına kadar yabancı devletlere, özelliklede Avrupalı devletlere daimi elçiler göndermemiştir. Osmanlı diplomasi tarihine ışık tutan en önemli belgeler olan nâme-i hümayunlar, sefaretnameler ve sınır tahdit raporları incelendiğinde daimi elçi göndermeme gibi diplomatik bir faaliyetin olmayışının en büyük sebeplerinden biri olarak, Osmanlı Devleti'nin hiçbir Avrupalı Hristiyan devleti eşit hakları haiz muhatap kabul etmeme ve bunu diplomatik bir gelenek ve ilke olarak sürdürme anlayışı görülmektedir. Osmanlı'nın diplomatik anlayışı, Osmanlı dış politikasına paralel olarak büyük değişikliklere uğramıştır.³

18. yüzyıl, Osmanlı Devleti için, diğer alanlarda olduğu gibi diplomatik olarak da önemli değişikliklerin görülmeye başlaması açısından önemlidir. 1718 Pasarofça Anlaşmasından sonra Osmanlı Devleti, dış politikada Avrupa'ya karşı izlediği yumuşak ve yakınlaşma siyasetinin sonucu olarak, Osmanlılar dış dünya ile olan bağlarını her alanda gözle görülür bir şekilde değiştirmeye ve geliştirmeye başladılar. Karlofça sonrası özellikle de belirgin biçimde Pasarofça sonrası Osmanlılarda silah ehli olan paşalar yerine, kalem ehli olan efendilerin öne çıkması bu değişikliğin etkenlerindedir. Bundan sonra askeri alanda zayıflayan ve gerileyen Osmanlı Devleti'nde yönetimde etkin unsur olarak askeri sınıftan çok efendi sınıfı olan bürokratlar ön plana çıkacaktır.⁴

Osmanlı Devleti'nde nazırlıkların kurulduğu 19. yüzyıla kadar yani merkez teşkilatındaki önemli vazifelerin Divanı Hümayun tarafından yapıldığı dönemlerde diplomasi veya dış ilişkilerle ilgili bir kurum yoktu. Bu konudaki görevleri Divanı Hümayun yerine getiriyordu. Divanı Hümayun'un üyesi olmayan Reisülküttab, Sadrazamın yardımcısı olarak yabancı ülkelerle yapılan yazışmaları ve dış devletlerle

³ Savaş, a.g.m., s. 645; Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle olan münasebetlerini diplomatik açıdan 3 bölümde ele alabiliriz. Bunlar, Osmanlı'nın daha üstün müzakere pozisyonunda olduğu 1606 Zitvatorog Anlaşmasına kadar olan dönem; Zitvatorog'dan 1699 Karlofça barışına kadar olan eşit hakları haiz muhatap kabul etmeme ilkesinin artık anlamını yitirdiği dönem ve Karlofça'dan itibaren başlayan dönemdir. Bu üç devre, Osmanlı tarihinde siyasi ve diplomatik olarak paralellik gösterir. Savaş, a.g.m., s. 646.

⁴ M. Alaaddin Yalçınkaya, "Kuruluştan Tanzimata Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Bilim ve Sanat Vakfı, Cilt I, Sayı 2, İstanbul, 2003, s. 423-489.

temasları sağlayıcı konumdaydı. Zaten Reisülküttab makamının dış işleri ile ilgili olarak otorite ve tam yetkili olması gerçek manada 18. yüzyılda olacaktır.⁵

Devletler arasındaki diplomatik ilişkileri yürüten, temasları sağlayan ve ait olduğu devlete konusu ve göreviyle ilgili bilgi veren, haber aktaran kişiler çok eski zamanlardan beri elçiler olmuşlardır. Elçi, ülkesinin dışında devletini temsil eden, devletçe başka bir devlet ile ilgili bir durum için görevlendirilen, haber getirici ve resmi haberci, diplomat olarak tanımlanabilir.⁶ Elçinin Arapça karşılığı olan sefir ve elçilerin yazdıklarına sefaretname, elçilerin buldukları yere sefarethane de denilmektedir.⁷

Osmanlı Devleti Marmara ve Rumeli topraklarında gelişmeye, genişlemeye ve büyümeğe başladıktan sonra özellikle Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında ve limanlarında önemli bir ticaret hacmine sahip ve eskiden beri etkili olan, gücünü koruyan Ceneviz, Venedik ve diğer bazı devletler Osmanlı Devleti'nin başkentlerinde diplomatik ve ticari ilişkileri yürütecek temsilcilikler açmaya ve Osmanlı Devleti'nde elçiler bulundurmaya başladılar. İstanbul'un fethi ile beraber bu diplomatik faaliyetler hız kazanmış ve özellikle Galata civarında bir çok yabancı devlet temsilcisi bulunmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti de ticaretin gelişmesine ve devletler arası ilişkilerin düzenli biçimde yürütülmesine büyük önem verdiği için bu duruma destek sağlamış, gerekli kolaylığı göstermiştir.⁸ İstanbul'da ilk daimi elçiliği de İstanbul'un fethinden kısa bir sonra siyasi temsilci olarak "balyos" bulundurmaya 1454 yılında Venedik Devleti açmıştır.⁹

Venediklerin dışında zamanla Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kuran ve başta İstanbul olmak üzere daimi temsilcilik açan diğer devletler Polonya 1475, Rusya 1497, Fransa 1525, Avusturya 1528, İngiltere 1583, Hollanda 1612'dir.¹⁰ Dubrovnik

⁵ İlber Ortaylı, "Osmanlı Diplomasisi ve Dış İşleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul, 1985, s. 278-288.

⁶ Elçi ve elçilik hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA*, Cilt 11, İstanbul, 1995, s. 3-15; Mecduud Mansuroğlu, "Elçi", *İA*, Cilt IV, İstanbul, 1945, s. 231-237.

⁷ İpşirli, *a.g.m.*, s. 4.

⁸ Kenan İnan, "Osmanlı Döneminde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri", *Tarih ve Toplum*, Sayı 154, Ekim 1996, s. 196-201.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Yy. İstanbul, 1984, s. 266-269.

¹⁰ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yay., Ankara, 1968, s. 14; M. Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Devletinin Yeniden Yapılandırılması Çalışmalarında İlk İkamet Elçisinin Rolü", *Toplumsal Tarih*, Sayı 32, 1996, s. 45-53; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 269.

Cumhuriyeti ile Erdel, Eflak, Boğdan Voyvodaları da çeşitli konuları görüşmek ve vergilerini göndermek için İstanbul'da temsilcilik bulunduruyorlardı.¹¹

İstanbul'da Rusya ve Avusturya gibi ülkeler maslahatgüzar bulundururken, bazı devletlerin elçileri ise daimi statüdeydi. III. Selim dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin hiçbir Avrupa ülkesinde daimi elçiliği olmamıştır. Herhangi bir diplomatik veya siyasi ilişki olacağı zaman vazifeli bir kişi süresi ve yapacakları belli olduğu biçimde ilgili devlete gider ve misyonunu tamamladıktan sonra da İstanbul'a geri dönerdi. Yani elçilerin görev süreleri, görevlerinin tamamlanmasıyla sona ermekteydi. Osmanlı elçileri, devletler arasındaki ilişkilere göz atmak, sonraki yıllardaki durumları ayarlamak, ilişkileri devam ettirmek için görevlendirilirdi.¹²

Osmanlı Devleti en çok Avrupa'da Viyana, Paris, ST. Petersburg, Stockholm, Berlin, Varşova, Roma'ya; diğer bölgelerde ise Asya ve Afrika'daki Müslüman devletlerin başkentlerinden olan Kahire, Tahran, Tebriz, Yeni Delhi, Buhara ve Rabat gibi yerlere zaman zaman elçiler göndermişlerdir.¹³ Osmanlı Devleti'nin daimi elçilikler kurmamış olması kuşkusuz 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti için bir zaaf olmuştur. Ne yabancı ülkeler tam olarak takip edilebilmiş ne de bilimsel, askeri ve kültürel yönlerden Osmanlı Devleti Avrupa'ya göre gelişebilmiştir. III. Selim döneminden itibaren Osmanlı Devleti çeşitli Avrupa başkentlerine açtığı daimi elçiliklerle diplomasi ve devletler arası ilişkilerde gelişme göstermiş, değişik dönemlerde hatta zor durumlarda olduğu anlarda bile diplomasi yürüterek, denge politikalarıyla ayakta durabilmiş, gücünü hissettirmiştir. Ayrıca batılılaşma ve çağdaşlaşma konularında da önemli mesafeler almıştır.¹⁴

¹¹ İnan, a.g.m., s. 196; Melek Öksüz, *Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmet Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 1998, s. 7.

¹² Savaş, a.g.m., s. 645; Osmanlı elçileri yanlarında gittikleri ülkelerin hükümdarlarına verilmek üzere name-i hümayun veya hümayun-name denilen padişah mektubu ile başvekile (başbakana) verilmek sunulmak için yazılmış sadrazam mektubunu taşırlardı. Akabinde gittikleri ülkenin kralı ve başvekili tarafından padişaha ve sadrazama atfen yazılmış birer mektup ve mukabil hediyelerle geri dönerlerdi. Bkz. Belkıs Altunış Gürsoy, "Sefaretnameler", *Türkler, Yeni Türkiye Yy., C. XII*, Ankara, 2002, s. 582-591.

¹³ Osmanlı Devleti'nin Yabancı ülkelere gönderdiği elçiler için daha geniş liste biçiminde bkz. Unat, a.g.e., s. 79-91.

¹⁴ M. Alaaddin Yalçınkaya, *The First Permanent Ottoman-Turkish Embassy in Europe The Embassy of Yusuf Agah Efendi To London (1793-1797)*, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Uni., Birmingham, 1993, s. 1-3; Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Türk Kültürü Araştırma Yay., Ankara, 1988, s. 5-9.

Osmanlı diplomasi tarihi ile ilgili birinci dereceden alakalı eserlerin başında sefaretnameler, sınır tahdit raporları, barış müzakere raporları, umumi ve hususi tarihler, yabancı devletlerle yapılan akitler, yazışmalar, ayrıca o dönem ilişkilerini aydınlatan yabancı tarih çalışmaları ve yabancı elçiler tarafından kaleme alınan sefaretnameler gelmektedir. Osmanlı elçilerinin ve sınır muhaddidlerinin raporları dokümanter materyal olmalarının dışında, Osmanlı Devleti ile yabancı devletlerin ilişkileri için en önemli tarihi kaynaklar sayılmaktadır. Diplomatik görevli elçilerin yazdıkları sefaretnameler ve sınır tahdit komisyonlarının yazmış olduğu raporlar hakkındaki bilgiler en erken 18. yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır.¹⁵

100. Osmanlı Devleti'nin Yabancı Devletlerle İlgili Bilgi Kaynakları ve Elçilerin Yabancı Ükelere Gönderilme Nedenleri

Yabancı devletler Osmanlı Devleti'nin politikaları hakkında gerekli bilgileri İstanbul'daki mukim elçileri vasıtasıyla elde ediyorlardı. Osmanlı Devleti ise daimi elçilikler kuruluncaya kadar böyle bir ihtiyacı değişik yollardan karşılamaktaydı. Dış ülkelerde meydana gelen olayları ve gelişmeleri Bâb-ı Âli'ye bildiren kaynaklar, doğuda sınır eyaletlerinin valileri, kuzeyde Kırım Hanları, batıda Eflak ve Boğdan Voyvodaları, Osmanlı hakimiyetini tanıyan Dubrovnik (Regusa) Cumhuriyeti ile Erdel Krallığı bulunmaktaydı. Ayrıca ticaret gayesi ile Avrupa'da bulunan Osmanlı tacirleri gördükleri olayları ve duydukları haberleri Bâb-ı Âli'ye rapor ederlerdi.¹⁶ Aynı şekilde Osmanlı'ya gelen seyyahlar ve yazılmış seyahatnameler, Osmanlıdaki esirler, tercüme coğrafya kitapları, haritalar, Osmanlı denizcilerinin yazdıkları kitaplar en önemli bilgi kaynaklarıdır.¹⁷

¹⁵ Bu eserler, yabancı devletlerin kültürleri ile toplumsal görünümünün yansıtılması açısından önemli olsalar da asıl biçimde Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkilerinin kaynağı olması ve Osmanlı diplomatlarının itina ile uygulanmasına çalıştığı bir takım diplomatik kaideleri içermesi yönüyle de büyük öneme sahiptirler. Sefaretnamelerle sınır tahdit komisyonları farklı karakterdir. Çünkü elçiler, gittikleri ülkelerde Osmanlı Padişahı'nın doğrudan temsilcisi olup ve namesini götürürken, sınır tahdit komisyonları sadece iki devlet arasındaki müzakereleri yürütmekle görevli olup, padişahın yabancı bir devlet başkanı nezdinde temsilciliği yoktur. Bkz. Savaş, a.g.m., s. 644; Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Tanzimat'a kadar bütün dış ilişkileri, diplomasi hayatı ve işleyişi-özellikleri, elçilikleri, sefaretnameleri, ve diğer hususlarla ilgili olarak son yıllar dahil yurt içi-yurt dışı bütün yapılan çalışmaları ve araştırmaları kapsayan oldukça geniş bir literatür bilgisi ve bibliyografa çalışması için bkz. Yalçınkaya, *Diplomasi Literatürü*, s. 423-489.

¹⁶ Savaş, a.g.m., s. 648.

¹⁷ Hasan Korkut, "Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Bilim ve Sanat Vakfı, Cilt I, Sayı 2, İstanbul, 2003, s. 491-511.

18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin, Avrupa Devletleri'nin siyasi gelişimi ve düşünceleri hakkındaki en önemli bilgi aldığı kişiler olarak Divân-ı Hümâyun ve Bâb-ı Âli tercümanlarını da söyleyebiliriz. Bunlar İstanbul'daki ve diğer Osmanlı topraklarındaki daimi elçi ve temsilciliklerle irtibat içinde bulunuyordu.¹⁸ Yine Osmanlı hizmetinde bulunan çeşitli milletlerden din değiştirenlerden de yararlanılıyor, kendilerine müteferrikalık, çavuşbaşılık, kapuculuk gibi çeşitli görevler verilerek elde ettikleri bilgileri Bâb-ı Âli'ye ulaştırmaları sağlanıyordu. Ayrıca bunlara yabancı konsolosluklarda görevli yabancı tercümanları da ekleyebiliriz.¹⁹

Osmanlı Devleti'nin yabancı devletler hakkındaki bilgi kaynakları, bu sayılanlarla sınırlı değildi. Yabancı devletler hakkındaki doğrudan ve üst düzey bilgi vasıtası diplomatik ilişkilerdir. 18. yüzyılın sonlarına kadar zaman zaman gönderilen elçiler ile, bu tarihlerden sonra ise daimi elçilerle bu diplomatik ilişkiler yürütüldü. Bu elçiler, diplomasinin devlet içinde önem kazanmasıyla gittikleri ülkeler ile ilgili gözlemlerini sefaret raporları şeklinde saraya sunmaktaydılar. Aynı şekilde İstanbul'da görev yapan yabancı devletlerin elçileri de Osmanlı yöneticilerine diğer ülkeler hakkında bilgi vermekteydiler.²⁰

Osmanlı Devleti'nde III. Selim dönemine kadar çeşitli görevlerle dış ülkelere gönderilen elçilerin başlıca görevlerini şu şekilde belirtebiliriz:

- Barış anlaşmaları ya da ticari sözleşmeler imzalamak,
- Barış önerisinde bulunmak,
- Barış görüşmeleri ya da arabuluculuk yapmak,
- Her hangi bir anlaşmanın maddelerini görüşmek,

¹⁸ Kuran, a.g.e., s. 9; Tercümanların statüleri ve faaliyetleri hakkında bkz. İnan, a.g.m., s. 197-199; Osmanlılarda dış ilişkilerle ilgili daire Reisülküttapluk ve buna bağlı olan Amedi Odası idi. Ancak yabancı dil bilen az olduğundan Fenerli Rumlar tercüman olarak kullanılıyordu. Bu tercümanlara bazı kaynaklarda "Drogoman" adı da verilmekteydi. Ancak Osmanlı kaynaklarında da kullanılabildiği ve yaygın olanı "Feneryot" ve "Babialı tercümanları" adı veriliyordu. 1821'deki Rum isyanından sonra bunlardan vazgeçilerek Türklerden dil bilen kişiler yetiştirmek amacıyla "Tercüme Odası" kurulmuştur. Burası daha sonra kurulacak olan Hariciye Nezareti'nin de temelini oluşturur. Bkz. Cahit Yalçın Bilim, "XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Sefaretnameleri", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yy.*, Cilt VII, Ankara, 1999, s. 205-211.

¹⁹ Öksüz, a.g.e., s. 10; Yabancı konsolosluk tercümanlarının yaptıkları işler, görevleri ve statüleri hakkında bkz. Kemal Çiçek, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları", *Tarih ve Toplum*, Sayı 146, 1996, s.17-23.

²⁰ Korkut, a.g.m., s. 493.

- İyi dostluk ilişkilerini pekiştirmek, özel hediyeler sunmak,
- Veliht tayinini bildirmek,
- Osmanlı Devleti'nin alacaklarını toplamak,
- Gönderildiği ülkenin Osmanlılar hakkındaki görüş ve politikalarını öğrenmek,²¹
- Osmanlı Padişahı'nın cülusunu bildirmek, armağanlar götürmek, padişahın bir mektubunu götürmek, Avrupa krallarını şehzadelerin sünnet törenlerine davet etmek,
- Osmanlıların kazandığı bir durumu veya zaferi bildirmek,
- Avrupa'da tahta yeni geçenleri tebrik ve kralların taç giyme törenlerinde hazır bulunmak,
- Vergi istemek v.s. hususlardır.²²

Elçilerin bazıları bu sebeplerden biri için gittiği gibi, birden fazla sebep ile giden elçilerde olmuştur. Bu tür elçiler belli bir görev için gittiklerinden görevleri bittiklerinde hemen geri dönerlerdi. Bu yüzden bu tür elçilere “fevkalade elçi” denmekteydi.²³ Osmanlı Devleti komşuları veya diğer devletlerin durumlarını bu elçilerin yazdıkları raporlar ya da sefaretnamelerden öğrenmekteydiler. Çünkü elçilerden seyahatlerini, gittikleri, gördükleri yerleri ve yaptıklarını yazmaları isteniyordu.²⁴

Osmanlı elçileri ve yabancı elçiler “sınır milinde” buluşarak barış şartlarını görüşürlerdi. İki devlet arasındaki sınır mili büyük toprak yığınlarından yapay olarak yapılmış küçük birer tepe, hem Osmanlı hem de yabancı ülke sınırına koydurulur ve bu iki tepe arasındaki

²¹ Osmanlı Devleti'nin elçilerinin büyük çoğunluğu siyasi amaçlar için gitmekteydiler. Öteki devletlerin Osmanlı hakkındaki görüş ve planlarını öğrenmek, devletler arasında arabuluculuk yapmak, herhangi bir anlaşmaya veya ittifaka diğer devletleri de katarak blok oluşturmak, Osmanlı Devleti'ne taraftar kazanmak, gidilen devleti üçüncü devlet aleyhine savaşa teşvik etmek, Osmanlı'nın alacaklarını toplayarak sürekli otorite sağlayıp bağılıkları devam ettirmek amaçlarıyla elçiler gönderilmektedir. Bkz. Altunış-Gürsoy, **a.g.m.**, s. 582.

²² Hediye Tuncer-Huner Tuncer, **Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler**, Ümit Yay., Ankara, 1997, s. 12; Elçilerin gönderilme sebepleri ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Unat, **a.g.e.**, s. 17-19; Ayrıca padişah veya sadrazam tarafından ülkeler arasındaki sorunların çözümü, herhangi bir hususta bir ülkeye nota vermek, bir dış devletin elçi gönderilmesini istemesi, çıkabilecek savaşı önlemek, dostlukları genişletmek ve diğer ülkeleri de buna dahil etmek, doğum veya ölüm durumlarındaki düşünceleri de bildirmek için elçiler gönderilmekteydi. Bkz. Bilim, **a.g.m.**, s. 205.

²³ Bilim, **a.g.m.**, s. 205.

²⁴ Kuran, **a.g.e.**, s. 9; Savaş, **a.g.m.**, s. 645-646.

uzaklığın tam ortasına beş adam boyu yüksekliğinde bir direk dikilirdi. İşte iki devletin elçileri burada görüşürlerdi.²⁵

101. Elçi Seçmekte Gözetilen Esaslar

Elçilik görevi bir devletin başka bir ülkede temsil edilmesi açısından önemli bir görev olduğu için, bu göreve getirilecek kişilerinde seçilmesi önemli bir konuydu. Oldukça titiz ve dikkatli davranmak gerekiyordu. Elçinin, iki ülke arasında barış ve sükunu gerçekleştirecek ya da sürdürecektir nitelikte bir kişi olması gerekirdi. İslam dininde bile elçilerin ayrı ve özel önemli bir yeri vardı. Batı dünyasının aksine doğuda, elçiye daima bir doğruluk ve iyilik simgesi olarak bakılmıştır.²⁶

Osmanlı Devleti'nde başından beri bu tür kişiler yetiştiren bir kurum da olmamıştır. Dolayısıyla elçilerin belli bir mesleki birlikteliği de yoktu. Duruma göre işin ehemmiyeti ve çeşidine, özelliğine göre çeşitli alanlarda görevli veya şöhretli kişilerin elçi seçildikleri görülmektedir. Ancak seyfiyye (asker) ve kalemiye (sivil memur) sınıfından olanlar daha çok elçi olarak gönderilmektedirler. Bununla birlikte ilmiye (medrese) sınıfından olanlar da işe ve ülkesine göre bazen elçi olarak görevlendirilmekteydiler. Özellikle Müslüman ülkelere gittiklerinde çeşitli dini soru ve sorunlarla karşılaşma durumları olduğu için ilmiyeden kişiler gönderilirdi.²⁷

Yabancı ülkeye gönderilecek elçilerin yanlarında tercümanlar bulunsa da yabancı dil bilmelerine dikkat edilirdi. Bu hassasiyet 16. yüzyıldan sonra başlamış ve 18. yüzyıla gelindiğinde öncelik kazanmıştır. Hatta yabancı dil bilmelerinden dolayı Alman ya da Lehli olan bazı kişilerin bile elçi yapıldıkları görülmüştür.²⁸ Özellikle 1793'te daimi elçiliklerin oluşturulmasıyla birlikte bu konuya daha fazla özen ve önem gösterilmiş, hatta

²⁵ Ha.Tuncer-Hü.Tuncer, **a.g.e.**, s. 12 Ayrıca bu konuyla ilgili Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinden ilgi çekici bir alıntı da aynı sayfada bulunmaktadır.

²⁶ Ha. Tuncer-Hü. Tuncer, **a.g.e.**, s. 13; Bilim, **a.g.m.**, s. 205.

²⁷ Çeşitli meslek gruplarından tercihen lisan bilen, mevki ve şöhret sahibi, iyi yetişmiş kimseler "terfî-i muhâverat ve desâis-i nasarayâ ittilâ hasıl etmiş kârdan-ı dakika-şinâs" olmak kaydıyla bu göreve getirilirdi. Bu mesleğin eğitimini almış, tecrübeli ve lisan bilen şahsiyetlerin elçiliğe tayin edilmeleri ancak 19. yüzyılda olacaktır. Bkz. Altunış-Gürsoy, **a.g.m.**, s. 583.

²⁸ Örneğin, 1549 yılında Mahmut isminde bir Alman asıllı ve 1562 yılında da Leh İbrahim isminde bir Leh asıllı mühendis, Prusya'ya elçi olarak gönderilmişlerdir. Bkz. Ha.Tuncer-Hü.Tuncer, **a.g.e.**, s. 13.

bazı elçilerin Reisülküttaplık yapmış olmaları veya yapmaya ehil ve namzet kişiler olmalarına dikkat edilmeye başlanmıştır.²⁹

102. Elçilerin Aldığı Rütbe ve Payeler ile Elçilerin Maiyetleri

Osmanlı Devleti'nde elçiler fevkalade büyük elçi, büyük elçi, orta elçi, küçük elçi ve maslahatgüzar gibi adlandırılmalarla sınıflandırılmaktadır. Daha küçük görevde olanlara, basit bir memuriyet veya sırf mektup götürmek için yollanan kimselere nameres ve çavuş denilmekteydi. Gidilecek ülkenin o günkü şartlar dahilinde Osmanlı nezdindeki itibarı ve o devletin Bâb-ı Âli'ye göndermiş oldukları elçilerin sınıfları, Osmanlı'nın o ülkelere gönderdiği elçilerinin de sınıfını tespit etmekteydi. Elçiler konusunda Avrupa ülkeleri arasında geçerli olan mütekabiliyet esasına, bir diplomasi kuralı olarak Osmanlılar da uymuştur.³⁰

Elçilerin aldıkları payeler hem Osmanlı Devleti hem de gideceği devlet açısından önem taşıyordu. Bu yüzden elçilere önemli payeler verilerek gönderilmekteydi. Ortaelçilere Defterdar, Nişancı, Mekke payesi; Büyükelçilere Rumeli veya Anadolu Beylerbeyliği; İran'a gönderilen ulema sınıfındaki elçilere Anadolu Kazaskerliği ünvanı ve payesi verilmekteydi. Bu payelerle birlikte elçiler yanlarında kalabalık bir görevli kadrosu bulundurur ve değerli hediyeler götürerek Osmanlı Devleti'ni gittikleri ülkelerde en iyi şekilde temsil etmeye çalışırlardı.³¹

Elçilere gitmeden önce saray tarafından çok değerli eşyalar verilirdi. Topkapı sarayındaki "Elçilik hazinesi" adı verilen hazineye zengin ve gösterişli eşyalar çıkartılarak, hem gidilen yerlerin ileri gelenlerine hediyeler götürülmekte, hem de elçi ve maiyetinin kullanımı için ihtişamlı, kıymetli, giyim kuşam, eşya ve aksesuarlar temin edilmekteydi.³²

²⁹ Unat, a.g.e., s.24; İpşirli, a.g.m., s. 9.

³⁰ Altuniş-Gürsoy, a.g.m., s. 583; 16. Yüzyıldan itibaren yabancı devletlere gönderilen elçiler görevlerine veya gönderildikleri devletin önemine ve karşı taraftan gelen elçiye eşdeğer olarak ortaelçi ve büyükelçi olmak üzere iki sınıf şeklindeydiler. Unat, a.g.e., s. 24; Savaş, a.g.m., s. 648.

³¹ Altuniş-Gürsoy, a.g.m., s. 583; Savaş, a.g.m., 648.

³² Altuniş-Gürsoy, a.g.m., s. 583; Bu hediye ve elçilik heyetinin aldığı eşyalar Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemine ve ihtişamına uygun olarak giyim ve donanım ile ilgiliydi. Bunlar, en seçkin nadide kumaşlar, şallar, parfümeri ve iyi donanımlı atlar, ipek ve kürk giysilerle elmas, yakut, inci, pırlanta v.s. gibi değerli mücevherlerle süslü hançerler, kılıçlar ve diğer eşyalardır. Bkz. Bilim, a.g.m., s. 206.

1790'lı yıllara kadar elçilerin bazılarının rütbe veya sınıfına bakılmaksızın yanlarında kalabalık bir maiyetle yabancı ülkelere gittikleri ve özellikle de Beylerbeyi rütbesindeki büyükelçilerin Paşakapısı halkının tümünü beraberinde götürdükleri oluyordu. Bazı elçilik heyetlerine “müsteşarı sefaret” veya “tahrir-i vakayie memuru” gibi ünvanlar verilerek devlet tarafından elçilik heyetine dahil edilen memurların durumları ve gördükleri işlere bakıldığında yetenekli kişilerden seçilmiş oldukları anlaşılmaktadır.³³ Duruma göre elçilerin maiyetlerine Fenerli divan tercümanlarından bazılarının da katıldıkları görülür. Elçilerin kaç kişilik bir maiyetle gittikleri hususunda bir sayı vermek zordur. Bu sayı genellikle farklılık göstermekte, elçinin şahsiyetine ve elçilikle ilgili duruma göre değişmekteydi.³⁴

Elçiler, gittikleri ülkenin sınırlarından içeri girdikten sonra, artık o devletin misafiri sayılmakta, o ülke içindeki yol harcamaları, ikamet ve iâşe giderleri karşılanmaktadır. Ancak çoğu kez Osmanlı elçileri kendi masraflarını karşılamışlar, hatta kendilerine mihmandarlık yapan o ülkenin görevlilerinin de yol masraflarını karşılamışlardır. Yabancı elçilik heyetlerine tayinat adı altında maddi destek verilirdi.³⁵

11. Sefaretnamelerin Tarihi Kaynak Olarak Değerleri ve Önemi

Sefaretname, Osmanlı Devleti'nde dış ülkelere gönderilen elçilerin veya yanlarında bulunan görevlilerin gittikleri yerlerde gördükleri durumları, yaptıkları işleri ve buldukları ülkeyle ilgili görüşleri başta sultan olmak üzere Sadrazam ve Reisülkütuba bildirmek amacıyla yazdıkları namelere, risalelere, takrirlere, seyahatnamelere ve havadisnamelere verilen genel isimdir.³⁶ Sefaretnameler, yabancı ülkeler hakkında ilk elden bilgiler içermeleri ve Osmanlı diplomasisinin tarihi seyrinin anlaşılmasına katkıda bulunması bakımından önemli tarihi kayıtlardır. Bu metinler Osmanlı Devleti'nin diğer

³³ Unat, **a.g.e.**, s. 37-41; Elçilik kafilesinde katipler, seyisler, hizmetçiler, haznedarlar, abracılar, muhafızlar, aşçılar, rehberler, yaverler, tercümanlar v.s gibi görevliler yer alır, bu nedenle elçilik kafilesi çok kalabalık olurdu. Bilim, **a.g.m.**, s. 206.

³⁴ Elçilerin maiyetlerinde bulunanların sayısı sefarete göre değişiklik arz etmekle beraber bazen 1000 kişiyi bulmaktadır. Altuniş-Gürsoy, **a.g.m.**, s. 584; Savaş, **a.g.m.**, s. 648.

³⁵ Elçilerin masrafları ve harcamaları için bkz. Altuniş-Gürsoy, **a.g.m.**, s. 585; Üç yıllığına elçi olarak tayin edilen kişilere ve maiyetindekilere yolluk verilir, aylık bağlanırdı. Ülkelerinde bıraktıkları aileleri için de maaş ödenirdi.

³⁶ M. Alaaddin YALÇINKAYA, “Osmanlı Devletindeki Değişimin göstergesi olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri”, **OTAM**, Sayı 7, Ankara, 1997, s. 319-338; **Türk Ansiklopedisi**, “Sefaretname”, Cilt 28, Ankara 1980, s. 266-267; **Ana Britannica**, “Sefaretname”, Cilt 19, İstanbul 1986-1990, s. 200-202.

ülkeler hakkındaki bilgi kaynaklarından biri durumundaydı. Osmanlı'nın ilişki içinde olduğu Müslüman veya Gayrimüslim birçok ülke hakkında sefaretname bulunmakla birlikte, sefaretnamelerin büyük bir çoğunluğu Avrupa ülkeleri hakkındadır.³⁷

Türkiye'de Sefaretnameler hakkında en geniş çalışma bilindiği gibi Faik Reşit Unat'ın "Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri" adlı eseridir.³⁸ Sefaretnameler ile ilgili ilk araştırma ve çalışmalar yabancılar tarafından yapılmış ve 20. yüzyılın başlarında ise bu çalışmalar yoğunlaşmıştır. Sefaretnameler hakkındaki ilk Türkçe çalışmalar öncelikle sefaretnamelerin basılması şeklinde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında basılan bu sefaretnameler, genellikle Avrupa ülkeleriyle ilgili olanlardır.³⁹

Sefaretnameler, Osmanlı Devleti ile temasta bulunduğu hükümetler arasındaki siyasi ve kültürel münasebetlerin maiyet ve şumulünü tetkike esas teşkil edebilecek en elverişli ve kıymetli yazılı vesikalardan biridir. Bunlara dayanarak devirlerinde Osmanlı ülkesinin mühim bir kısmının hayatıyla alakadar buldukları memleketlerin iktisadi ve içtimai durumları, teşrifat usul ve kaideleri hakkında geniş bilgiler alınabilmektedir. Geneli zeki ve siyasi yönden kavrayışlı olan bu sefir kimselerin sefaretnamelerinde vermiş oldukları bu bilgiler 19. yüzyıla kadar Osmanlıların yabancı ülke ve milletler hakkındaki görüş ve düşünceleri üzerinde etkili bir rol oynadıkları da düşünülecek olursa sefaretnamelerin önemleri bir kat daha belirgin olur.⁴⁰

Sefaretnameleri, yazarların memur oldukları hizmet ve vazifelerin çeşidi ve mahiyetlerine göre hususi ve umumi olmak üzere iki sınıfa ayırmak mümkündür. Hususi olanlar, sefirlerin esas memuriyetlerinin ne şekilde yapıldığına dair tahrirlerdir. Bunlar yalnız memur olunan vazifenin nasıl yapıldığını ve neticesi kaydedilen tamamen siyasi vesikalardır. Ahmet Azmi Efendi'nin yazmış olduğu Fas sefaretnamesi buna örnektir.⁴¹ Umumi olanlar ise, elçilerin gezip gördükleri yerlerin idari ve sosyal hayatı, asker durumu, eğitim ve kültür durumu, sanayi ve ticari durumu ve genellikle medeniyet seviyesi

³⁷ Korkut, a.g.m., s. 491.

³⁸ YALÇINKAYA, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 320; Sefaretnameler, padişaha, sadrazama veya reisülküttaba arz edildiklerinden dolayı resmi bir nitelik taşımaktadırlar. Altunış-Gürsoy, a.g.m., s. 582.

³⁹ Korkut, a.g.m., s. 497; Son yıllarda yurt içinde ve yurt dışında sefaretnamelerle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Sefaretnameler ile ilgili yapılan çalışmalar, matbu ve yazma sefaretnameler, yazılan kitaplar, makaleler ve tezlerle ilgili olarak geniş bir bibliyografya çalışması için bkz. Korkut, a.g.m., s. 501-511.

⁴⁰ Unat, a.g.e., s. 44.

⁴¹ Unat, a.g.e., s. 44.

hakkında tespit edilen hususları belirten sefaretnamelerdir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in yazmış olduğu Paris Sefaretnamesi buna en güzel örneklerden biridir.⁴²

Sefaretnamelerle ilgili, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısına dair analizlerin yapılmış olması elçilerin dikkatli gözlem yapmalarının yanı sıra fikri ve zihni kapasitesini gösterir. Seviyeli sefaretname sahipleri, sefirliklerini takip eden yıllarda önemli makamlara getirilmişlerdir. Osmanlılarda hariciye çalışanları, büyük bir ekseriyetle murahhaslarla birlikte sefaret heyetindeki görevlilerdir. Genellikle elçi seçimi gibi çok önemli durumlarda daha önce murahhas ve elçilik heyetinde bulunanların tercih olunduğunu görmekteyiz.⁴³ Bunlar Osmanlıların yabancı devletlerle ilişkilerinde etkili oldukları gibi daha da önemlisi Avrupa'daki pek çok sahadaki gelişmelerin ve yeniliklerin de Türkiye'ye girmesinde faydaları görülmektedir. Özellikle askeri, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel açılardan önemli değişimler yaşayan Avrupa'yı gözleme, tanıma ve yorumlamada önemli katkıları olan sefaretnameler, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya bakışının değişmesine zemin hazırlamıştır. Bu eserler Avrupa ile doğrudan temas eden Osmanlı devlet adamlarının Avrupa'yı nasıl gördükleri, Avrupa hakkında neler aktardıkları ve bu aktarmayı yaparken nelere dikkat edip öncelik verdiklerine dair birinci elden bilgi sunmaktadır.⁴⁴

Sefaretnamelerin bizim tarihimiz kadar elçilerin yolculukları sırasında geçtiği güzergahlardaki ve elçi olarak gittikleri ülkeler hakkında vermiş oldukları çok ilginç mimari, tasviri ve diğer hususlara ait bilgilerinde tarihi kaynak olarak önemleri büyüktür. Sefaretnamelerde yolculuk, uğranılan yerler, köy, kasaba, şehirler, konaklama yerleri, elçi alayını karşılama, ağırlama ve uğurlama törenleri anlatılırdı. Osmanlı temsilcileri, gittikleri ülkelerin tarihini, yaşanan zamanın tarihi ve siyasi olaylarını, komşuluk ilişkilerini, başka ülkelerle yaptıkları savaşları ve devlet idarecilerinin özelliklerini anlatırlar, gazetelerdeki günlük havadislerden önemli gördüklerini tercüme ettirerek Osmanlı Devleti'ne ulaştırırlardı.⁴⁵

⁴² Unat, a.g.e., s. 45.

⁴³ Yalçinkaya, **Sefaretnamelerin Kaynak Değeri**, s. 321; Fatih döneminden itibaren 1922 yılına kadar Osmanlı Devletinde Hariciye işleri ile sorumlu olan Nişancılar, Reisülküttablar ve Hariciye Nazırları'nın toplu listesi için bkz. Girgin, a.g.e., s. 71-78.

⁴⁴ Korkut, a.g.m., s. 491; Altunış-Gürsoy, a.g.m., s. 590.

⁴⁵ Altunış-Gürsoy, a.g.m., s. 590.

Sefaretnamelerin içeriklerini ve yazılanları Osmanlı tarihi açısından yaptıkları protokol ve diplomatik görevler ile yolculuk izlenimleriyle gittikleri ülkeler hakkındaki görüşleri biçiminde iki temel özellikte değerlendirebiliriz. Resmi görevleri olarak diplomatik faaliyetleri ve protokol görüşmeleri diplomasi tarihi açısından önemlidir. Zaten bunların ayrıntıları dışında yapılan ittifaklar, anlaşmalar, mektuplar, kutlamalar ve diğer siyasi hususlar bir çok kaynaktan, arşiv belgelerinden temin edilebilir. Ancak yolculuk izlenimleri ve gidilen ülke hakkındaki bilgiler orijinal ve ilk elden olmakla tarih, coğrafya, sosyoloji, mimarlık, etnoloji, sanat tarihi ve diğer alanlarda Osmanlı ve diğer milletler, devletler için kültürel açıdan çok önemlidir.⁴⁶ Yolculuk izlenimleri bazen sefaretnamelerden ayrı olarak yazılmışsa da genellikle sefaretnamenin bütünü içinde yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren çeşitli yabancı ülkelere bir çok defa elçiler gönderilmiş olduğu bilinmektedir. Elçilerin ve maiyetlerindeki birinin yolculuklarını, gözlemlerini veya siyasi-iktisadi faaliyetlerine dair bilgileri başta Padişah olmak üzere Sadrazam veya Reistülkütaba bildirmek amacıyla yazdıkları genel olarak da sefaretname diye nitelendirilen eserlere, bir çok Osmanlı teşkilatına ait hususlarda olduğu gibi Fatih devrinden itibaren rastlanmaktadır.⁴⁷

Osmanlı Devleti ile batı ve doğu devletlerini birbirine bağlayan eski ve geniş ilişkiler sefaretname türü eserlerden anlaşılmaktadır. 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra yabancı ülkelere giden elçiler veya maiyetinde bulunanlardan biri elçilik seyahatine ait izlenimlerini yazmaya ve bunları Osmanlı ülkesinde yaymaya başlamışlardır. Daha çok Venediklilerin Relationi'leriyle mukayese edilebilecek olan bu sefaretnameler kültür tarihi bakımından çok çekici ve değerli kaynaklardır.⁴⁸

⁴⁶ Bilim, a.g.m., s. 206 Değişik bir dinden, değişik bir toplum yapısından ve değişik kültürden bir insanın o tarihlerde yolculuk yaptığı yerlerin mimari yapılarını, sanat eserlerini, coğrafyasını, giysilerini, davranışlarını, yemeklerini, inanışlarını, köy ve kent yaşamlarını, kadın-erkek ilişkilerini, değer yargılarını, müziklerini anlatması çok ilginç ve önemlidir.

⁴⁷ Konuyla ilgili birçok eserde ilk sefaretname olarak Kara Mehmet Paşa'nın 1655'te yazılan Viyana Sefaretnamesi gösterilse de ilk sefaretname'nin Fatih Devrinin sonlarında Viyana'ya gönderilen Hacı Zağonos adlı çavuşun yazdığı bir eser olduğu bilinmektedir. Altunış-Gürsoy, a.g.m., s. 585; Yalçınkaya da sefaretname türündeki ilk vesika'nın Avusturya'ya gönderilen Hacı Zağonos'un olduğunu söylese de bunun tarih olarak Fatih'in ilk on yılında olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Gürsoy'un verdiği bilgi doğru olup tarihi yanlıştır.

⁴⁸ Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bak. Yay., İstanbul, 2000, s. 352.

Sefaretnameler veya sefaret takrirleri, Osmanlı Devleti ile temasta buldukları devletler arasındaki siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkilerin içerik ve kapsamalarını araştırmaya temel teşkil edecek elverişte ve kıymettedir. Bu eserlere dayanılarak dönemlerinde Osmanlıların ilişkide oldukları ve ilgilendikleri ülkelerin siyasi, askeri, sosyal ekonomik ve kültürel durumları hakkında genel veya kısmi bilgi sahibi olunabilmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde de muhtelif yabancı ülkelere müteaddit elçiler göndermiş olduğu görülmekte ise de sefirlerin veya maiyetindeki birinin sefaretları esnasında gördüklerini ve yaptıklarını kendi devletine bildirmek maksadıyla yazdıkları sefaretnamelere ancak 18. yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemlerde rastlanılmaktadır. Fakat buna bakarak daha önceki tarihlerde bu amaçla yazılmış hiçbir vesika bulunmadığını söylemek doğru olmaz.⁴⁹ Özellikle 18. ve 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sefaretnamelerin vermiş oldukları bilgilerin Osmanlıların yabancı ülkeler ve milletler hakkındaki görüş ve düşünceler üzerinde önemli derecede tesirli bir rol oynadıkları da göz önüne getirilecek olursa sefaretnamelerin kaynaklık açısından önemi ve kıymeti daha fazla anlaşılmış olur.⁵⁰

18. yüzyılda Osmanlı ile Avrupa arasında yaşanan yoğun diplomatik ilişkilerden ötürü sefaret görevleri hızla artmış ve buna bağlı olarak da Avrupa'ya ilişkin yazılan sefaretnamelerde de artış olmuştur. Bilinen sefaretnamelerin büyük bir kısmı bu dönemde yazılmıştır ve çoğu da Avrupa hakkındadır.⁵¹ Özellikle Damat İbrahim Paşa'nın kişisel özelliği ve etkisi nedeniyle Lale Devri'ndeki uygun ortamla birlikte 1718'den sonra eskiye nazaran kesintisiz bir biçimde Osmanlı elçilik heyetlerinin gittikleri Avrupa ve diğer ülkeler hakkında yazdıkları sefaretname ve takrirlerde belirgin bir artış görülmektedir. Sadece Lale Devri'nde dört tane sefaretname yazılmıştır. Bu dönemin oldukça önemli ürünleri daha sonraki dönemlerde giden elçilere de iyi bir model olmuştur. Paris'e elçi olarak giden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi Osmanlı devlet adamları ile toplumun her alanında derin tesirler bırakmıştır. Bunlarda Batı'nın Osmanlı'ya etkisi görülmektedir. III. Ahmed döneminden sonra, I. Mahmud döneminde de sefaretnamelerin sayısında artış devam etmiş, bu dönemde sekiz adet sefaretname yazılarak önceki dönemi ikiye katlamıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru bu süreç hızlanmış ve III. Selim dönemi en verimli dönem olup, on sefaretname ile büyük bir aşama kaydedilmiştir.⁵²

⁴⁹ Unat, a.g.e., s. 43.

⁵⁰ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 325.

⁵¹ Korkut, a.g.m., s. 491.

⁵² Yalçınkaya, *Diplomasi Literatürü*, s. 435.

Sefaretnamelerin içeriklerinin oldukça çeşitlilik arzettiği ve onlarda verilen bilgilerin değerinin tamamen söz konusu elçinin entelektüel ilgi ve eğitim düzeyi ile bilgiye açıklık derecesine bağlı olduğu da belirtilmelidir. Elçilerin Osmanlı bürokrasisindeki ilmiye, askeriye ve kalemiye gibi görev alanları, ilgileri, elçi olarak görev yaptıkları zaman, ve gittikleri ülkelerin özellikleri sefaretnamelerde öne çıkardıkları konularda farklılıklar oluşturmaktadır. Tanzimat öncesinde genelde elçilerin yabancı dil bilmemeleri ve ilk defa yabancı ülkede ve toplumda bulunmaları gözlemlerini etkilemekteydi. İki ülkenin siyasi, diplomatik, askeri, kültürel ilişkileri de elçilerin gözlemlerini aktarma biçimlerine ve değerlendirmelerine etki etmekteydi.⁵³

Elçilerden bilinçli olarak yararlanma işi III. Selim ile başlar. Yenilik taraftarı olan padişah, yapmak istediği ıslahatlarda batıyı ve batılı devletleri örnek aldığı için elçilere ve bunların verdiği bilgilere yani batı aksettiren tarafsız ve özgün bilgilere ihtiyaç duymaktaydı. Bundan dolayı, 1790'lardan itibaren elçiler, yavaş yavaş daha ayrıntılı bilgiler vermeye başlamışlardır. Böylece dış ilişkilerin düzenlenmesinde sefaretnamelerden daha iyi yararlanılmaya başlanmıştır.⁵⁴

Sefaretnamelerin önemini anlamak için, Osmanlı Devleti'nde oluşturulmaya başladığı dönemi ve şartları iyi bilmek gerekir. Sefaretnamelerden Osmanlılarda 17 ve 18. yüzyıllarda yapılacak yenileşme hareketleri ve reform çalışmalarında faydalanılmak istenmiştir. Özellikle Lale Devri sonrası Osmanlı Devleti'nde batılı etkiler iyice görülmeye başlanmış, kurumlarını yenilemek ve düzeltmek için batıya yönelme ihtiyacı doğmuştu. Bundan dolayı sefaretnamelerde yer alan özellikle Avrupalı devletlerle ilgili bütün bilgiler Osmanlı hükümeti ve bürokratları tarafından önemli görülmüştür. Sefaretnamelerdeki Batı hakkındaki bilgilerde Osmanlı toplumu ve idareyi oldukça etkilemiş, bu etki sonucunda önce Lale Devri'nin, sonra Nizamı Cedit döneminin son olarak da Tanzimat dönemi reformlarının temelleri hazırlanmıştır.⁵⁵ Sefaretnameler, Avrupa'daki bilim, teknik ve kültürel alanlardaki bir çok gelişmenin ve yeniliğin Türk toplumuna girmesine yol açmışlardır.⁵⁶

⁵³ Korkut, a.g.m., s. 494-495.

⁵⁴ Öksüz, a.g.e., s.15.

⁵⁵ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Defteri*, s. 319; Sefaretnamelerin Nizamı Cedit dönemine etkileri için bkz. Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hattı Hümayunları-Nizamı Cedit (1789-1807)*, TTK Yay., Ankara, 1968.

⁵⁶ Örneklemeler ve kapsamlı bilgi için bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 321.

Sefaretnameler devletler arası siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerin içeriklerinin de ortaya çıkmasında, ayrıntıların öğrenilmesinde önem taşırlar. Osmanlı Devleti bu tür eserler sayesinde ilişki ve temasta bulunacağı ülkelerin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel durumları hakkında da bilgi sahibi olmaktaydı. 18. ve 19. yüzyılların ilk yarısına kadarki sefaretnamelerin verdikleri bilgiler Osmanlılar için, ilgili ülkelerin görüş ve düşünceleri üzerinde önemli etkisinin olması sefaretnamelerin değerini de artırmaktadır.⁵⁷

Batı dünyasının, Osmanlı halkının düşünce ve yaşantılarında ne şekilde etkiler bıraktığı bu tür eserlerden açıkça anlaşılmaktadır. Tasvirde ve batı dünyasının durumunu anlayışta, ona değer verişte ağırlıklı biçimde sade ve öz bilgiler veren bu tür eserler bazen de elçilerin siyasi ve diplomatik görüşmelerin akışı hakkında etraflı bilgi verdikleri için önemli tarihi belgeler halini almakta, siyasi belgeleri taşıdıkları içinde bu değerleri oldukça artmaktadır. 19. yüzyılın ortalarına kadar bu elçilik seyahat ve raporları batı dünyasında da heyecan uyandıran durumlar oluşturmuşlardır. Bu tür eserler ve ülkelere gelen Osmanlı elçileri ile ilgili o dönemlerden günümüze sadece yazı ve risaleler değil, gravürler ve tablolar da kalmıştır. Osmanlı hazinesinden aldıkları gösterişli hediyeler ve eşyalarla ilgiyi daha da artıran bu kabilelerin geçişleri, yabancı ülkelerin saray sanatkarları tarafından resimlere yansıtılmıştır. Özellikle Fransa'da bu şekilde bir elçilik kafilesinin şehre girişi güzel sanatlar için çok sevilen bir konu oluşturmuştur.⁵⁸

Ancak sefaretnamelerinde bazı olumsuz ve eksik yanları bulunmaktadır. En önemlisi diplomatik bir faaliyetin raporu şeklinde olan Sefaretnamelerde bazı gizlilik derecesi olan hususlar, sır özelliği taşıyan konular açıkça yer almamaktadır. Yine daimi elçilikler kurulana kadar, elçilerin görevleri kısa süreli olmaktadır. Bu yüzden elçiler o ülke hakkında hem ayrıntılı bilgi alamayıp tam bir gözlem yapamıyorlardı hem de Osmanlı Devleti yöneticilerine ve bürokratlara edindikleri bilgileri tam olarak bildiremiyorlardı. Genellikle ülkeye döntünce edindikleri bilgileri Padişaha, Sadrazama veya Reisülkütuba şifahen aktarıyorlardı. Yazılı bilgiler genelde yabancı bir ülke ile olan ilişkinin özel bir kısmını içeriyordu.⁵⁹ Bir başka eksiklik ise elçilerle Bâbîâli arasında haberleşme düzenin iyi olmaması ve elçilerin gerektiği anda ülkelerinden talimat alamamalarından kaynaklanan olumsuzluktu.

⁵⁷ Korkut, a.g.m., s.491; Unat, a.g.e., s. 45; Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 325.

⁵⁸ Babinger, a.g.e., s. 352.

⁵⁹ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 336.

Osmanlı Devleti'nde, başlangıçta aydın kadronun kendi bilgi ve yeteneğine dayanan ıslahatların kesin başarı elde edemeyişi yüzünden giderek zihniyet değişimine yönelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bilhassa Avrupa devletlerinin göz kamaştırıcı gelişmesi Osmanlı Devleti'nin model arayışı aşamasında bu devletlerin yöntem ve zihniyetlerine ilgi duymasına yol açmıştır. Kulaktan dolma bilgilerle Avrupa'yı tanıyan Bâb-ı Âli, titiz, dikkatli ve zeki sefirlerce hazırlanan sefaretnameleri gördükçe batı dünyasından daha fazla etkilenmeye başladı. Bu şekilde etkili siyasi, idari ve toplumsal gelişmenin hazırlık safhasını da uzun yıllar teşkil ediyordu. Bu da 18. ve 19. yüzyıldaki sefaretnamelerde görülen bir husustur.⁶⁰

Son yıllarda yapılan çalışmalarla birlikte Fatih'ten 1877 yılına kadar olan dönemdeki sefaretnamelerin sayısı 48'dir.⁶¹ Bunların ülkelere göre sayıları şöyledir:⁶²

Avusturya: 9

Fransa: 7

Rusya: 8

İran: 7

Polonya(Lehistan): 3

Prusya (Almanya): 3

İngiltere: 3

Fas: 2

İsveç: 1

Akkoyunlu: 1

Hindistan: 1

İspanya: 1

İtalya: 1

⁶⁰ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 319.

⁶¹ Sefaretnameler konusunda ilk önemli ve detaylı çalışmayı Faik Reşit Unat yapmıştır. Araştırmaları sonucunda toplam 46 adet sefaretname tespit etmiş ve bu konudaki en kapsamlı çalışma olan eserinde de bu sefaretnameleri ayrıntılı biçimde tanıtmıştır Bkz. Unat, *a.g.e.*, s. 1-46; Ancak Yalçınkaya yaptığı son araştırmalarla sefaretnamelerinin sayısını 48 olarak tespit etmiştir. Bu çalışmada sefaretnamelerin ülkelere göre dağılımı da vardır. Bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 326-327; Altuniş-Gürsoy'a göre henüz bilinmeyen sefaretnamelerin ortaya çıkmasıyla bu 48 sayısının daha da yukarı çıkacağı, tamamen ortadan kaybolan veya metinlerinin bir kısmı noksan olan sefaretnamelerinde bulunduğu dolayısıyla bu sayının şu an için geçerli olduğu belirtilmektedir. Altuniş-Gürsoy, *a.g.m.*, s. 585.

⁶² Sefaretnamelerin hangi yıla ve kime ait olduğu konusunda ve tasnifi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 331-332; Aynı zamanda sefaretnamelerinin içerikleri konusunda Unat, *a.g.e.*, s. 45.

110. Sefaretnamelerin İçeriği, Şekli ve Konunun İşlenişi

Sefaretnameler şekil ve kapsam bakımından ele alındığında, biri hariç tamamı Türkçe yazılmışlardır.⁶³ Sefaretnamelerin manzum olarak kaleme alınanları varsa da genellikle nesir olarak kaleme alındıkları bilinmektedir. Nesir olarak yazılanların bazen mukaddime kısmı manzum olmakta, bazen de aslen bir şair olan metin yazarı yeri geldikçe eserine manzum parçalar serpiştirmektedir. Kullanılan yazı çeşidi rik'a, rik'a kırması ve nesih olmuştur. Bazı sefaretnamelerin ayrı bir yazma nüshası olmasa da, yazma nüshası olanların bir kısmının da bazı tarihçilerin eserlerinde oldukları görülmektedir. Sefaretnameleri elçilerin kendisi veya maiyetinde bulunanlardan birisi yazardı.⁶⁴

Sefaretnamelerdeki konular genellikle birbirine benzemektedir. Bazıları konuları ayrıntılı biçimde kaleme alırken, bazıları da özet bilgi şeklinde konuları kaleme almıştır. Sefaretnameler genellikle dua, hamd ve şükür şeklinde girişlerle başlar. Metin içinde de yer yer ayet ve hadisler olabilir.

Sefaretnameler genelde elçinin atanmasından görevini tamamlamasına kadar olan olayların anlatımı şeklinde olup birbirini takip eden benzeri olaylar anlatılır.⁶⁵ Sefaretnamelerde yer alan konular, özellikle gözlemleri kapsamı sebebiyle bazen önemsiz gibi gözükabilir fakat sefaretnameleri dönemleri içinde değerlendirmek gerekir. Sefaretnamedeki konuları ayrıntılı ve dikkatli okumak ve yorumlamak icap eder. Sefaretnamelerin son kısmında genellikle elçilik heyetinin İstanbul'a dönüş konusu yer alır. Dua ile biten sefaretnameler de vardır.⁶⁶

Sefaretnamelerin konuları ve içerikleri ait oldukları dönemde batılı ulusların yaşayış biçimleri, adet ve göreneklere ve uygarlık düzeylerine ilişkin en doğru bilgi kaynakları olması açısından ve bunları Osmanlı toplumuna tanıtan ender kaynaklar olması

⁶³ Mahmut Raif Efendi'nin Fransızca Sefaretnamesi vardır. "Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, e'crit par luy merne" geniş bilgi için bkz. Yalçinkaya, **Sefaretnamelerin Kaynak Değeri**, s. 327.

⁶⁴ Eski inşa tarzına bağlı olan bu çalışmalar ağıdalı bir dille ve uzun cümlelerle kaleme alınmıştır. Elçi veya maiyet memurlarından birinin yazdığı bu eserler, resmi bir hüviyet arzeder. Altunış-Gürsoy, **a.g.m.**, s. 589.

⁶⁵ Yalçinkaya, **Sefaretnamelerin Kaynak Değeri**, s. 337.

⁶⁶ Altunış-Gürsoy, **a.g.m.**, s. 589-590.

bakımından büyük öneme sahiptirler.⁶⁷ Sefaretnamelerde ayrıca dış ilişkilerle ilgili önemli bir konu olan protokol hususunda da değerli bilgiler vardır. Osmanlı ve Türk protokol sisteminin anlaşılması bakımından bu tür eserlerin önemleri büyük olmuştur.⁶⁸

⁶⁷ Bu konudaki en güzel örneklerden biri Ahmet Azmi Efendi'nin Prusya Sefaretnamesidir. 1790'da Berlin'e elçi olarak gönderilen Ahmet Azmi Efendi'nin eserinde Prusya Devleti'nin o dönemdeki ekonomik sosyal ve askeri durumuna ve Alman halkının yaşam biçimine ışık tutabilecek ilginç ve önemli bilgiler yer almaktadır. Sefaretname hakkında bkz. Ahmed Azmi Efendi, **Prusya Sefaretnamesi**, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1303; Bu sefaretnamenin İstanbul'daki bir çok kütüphanelerde yazma nüshası olmasına rağmen en güzeli Fatih Millet Kütüp. Ali Emiri Tasnifi, No: 825'da kayıtlı yazma nüshadır.

⁶⁸ Osmanlı elçilerinin gittikleri ülkelerdeki protokol hususunda verilmiş Evliya Çelebi'den alıntı güzel bir örnek için bkz. He. Tuncer-Hu. Tuncer, **a.g.e.**, s. 16-17.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK- İSVEÇ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

20. İsveç'in Avrupa Siyasi Dünyasındaki Yeri

Danimarka, Norveç, Finlandiya ve diğer İskandinav devletleriyle tarihi iç içe geçen İsveç'in, Avrupa'nın geneline göre tarih sahnesine çıkışı oldukça geç dönemdedir. IX ve XI. yüzyıllar arası Vikingler döneminde nispi bir siyasi birlik sağlamıştır.⁶⁹ VIII. yüzyıldan itibaren ticari etkinliklerini Baltık denizinden Karadeniz ve Hazar denizine kadar yaydılar. Novgorod ve Kiev şehirlerini kurarak Rus devletinin kurulması ve oluşmasında büyük rol oynadılar. 1164 yılından itibaren eski inançlarından Hıristiyanlığa yoğun geçişler başlamıştır. Bu tarih İsveç'in siyasi, içtimai ve sosyal durumu açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Krallık olarak bölgenin birliğini sağlamış ve güçlü bir konuma gelmiştir.⁷⁰

1300'lü yılların sonlarında Avrupa'nın kuzeyinde yer alan İsveç ve Danimarka tek bir devlet olarak yönetilmeye başlamışlardı. Ancak gerek İsveçli asilzadeler gerekse halkın önemli kesimi gün geçtikçe bu birlikte yönetimden hoşnutsuzluk ve rahatsızlık duymaya başlamışlardı. 1450'li yıllarda İsveçli asilzadeler doğrudan bu iki toprağın yönetiminde söz sahibi oldular. 1470-1520 yılları arasında İsveç yönetimine sahip olmak isteyen gruplar arasında mücadeleler oldu ve bu nüfuz mücadeleleri sonunda İsveç ve Danimarka tarafından oluşturulmak istenen İskandinav birliğinin de sonunu getirdi. Bu tarihlerden sonra 1800'lere kadar İskandinav bölgesinde bir birlik söz konusu olmadığı gibi bu iki devlet arasında hatta sonraları Norveç'te dahil rekabet ve siyasi mücadeleler hep sürmüştür.

⁶⁹ Kemal Beydilli, "İsveç", *ĐİA*, Cilt XXIII, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 407-417.

⁷⁰ Beydilli, *a.g.m.*, s. 408.

16. yüzyıla kadar konsül şeklindeki yönetimleri ile İsveç'te aristokratlar ve asilzadeler yönetimi ellerinde tutarlarken, artık siyasi irade ve otorite kralın elinde idi. Bu, Avrupa'da dini ve sosyal temelli savaşların, mücadelelerin, ihtilallerin olduğu dönemde İsveç Devleti'nin varlığını ve gücünü devam ettirmesi açısından da önem taşımıştır.

Özellikle kudretli ve otoriter kralların hakim olduğu dönemlerde İsveç Devleti, savunmasını ve ordusunu güçlendirmiş, büyütmüş ve güçlü bir donanma kurma fırsatı bulmuştur. Donanmasını ve ordusunu güçlendiren İsveç, özellikle I. Gustav ve oğlu Erik'in krallıkları zamanında Kuzey Avrupa'da topraklarını genişletmek ve Baltık civarlarına hakim olma isteklerinden dolayı Danimarka Devleti ile tekrar mücadeleye başlamıştır. Sonunda Kuzey Avrupa'daki Estonya toprakları İsveç'in elinde kalmıştır. Kısa süreli de olsa İsveç, Danimarka'ya üstünlük sağlamıştır.⁷¹

16. yüzyılın sonlarına doğru Rusya Devleti Korkunç İvan ile güçlenmeye başlayınca hedefi olan kuzey topraklarında İsveç ile karşılaşacaktır. Bu yıllarda İsveç Devleti ile Lehistan Devleti (Polonya) de dostane ilişkiler içersindeydi. İsveç ile Lehistan Devletleri'nin birleşerek tek ve güçlü bir devlet oluşturulma düşüncesi bu dönemde etkiliydi. Hatta Lehistan Krallığına İsveç Kralı'nın oğlunun getirilmesi söz konusu bile olmuştu. Ancak asilzadelerin ve din adamlarının karşı çıkmalarıyla bu gerçekleşmedi. Sonraki yıllarda da İsveç ile Lehistan'ın arası bozulmaya başlayacaktır.

17. yüzyılın başlarında Lehistan ile siyasi ve askeri ilişkileri bozulan İsveç Rusya'ya yaklaşmış ve Rusya ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. İsveç'in 1600-1700 yılları arasında Lehistan ile yaptığı savaşlarda Danimarka da Lehistan'ın yanında yer alınca İsveç zor durumda kalmıştır. Böylesine zor şartlar altında İsveç bir de Rusya ile mücadele içinde olmak istememiş ve Rusya ile barış içinde olmuştur. Bu da İsveç'e hem Baltık'a hakim olma hem de Kuzey Avrupa üzerinde Rusya'yı durdurma şansı vermiştir.

İsveç Devleti 17. yüzyıl boyunca Danimarka, Lehistan ve Rusya ile savaşlar yapmıştır. Bu savaşlardan İsveç Devleti, bazen galip çıkmış bazen de mağlup ayrılmıştır. Ancak şu bir gerçektir ki 17. yüzyılın sonu itibariyle İsveç Devleti Kuzey Avrupa'nın hatta

⁷¹ Roger Lockyer, *Habsburg and Bourbon Europe 1470-1720*, Essex, 1984, s. 12.

Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biriydi.⁷² Bunun da en önemli nedeni bu dönemin Avrupa'daki etkili savaşlarından biri olan 30 Yıl Savaşlarında Fransa'nın yanında yer alıp Prusya'ya müdahale etmesi ve savaşın sonucuna tesir etmesidir. Ancak İsveç'in bu güçlü durumu Kuzey Avrupa ve Baltık topraklarında emelleri olan Rusya'yı rahatsız etmekteydi. İsveç, Rusya'nın ilerde kendi başına da bela olacağını bildiği için Lehistan ile Rusya'nın mücadelesinde Lehistan tarafında yer almış ve Lehistan ile ilişkilerini hep iyi şekilde tutmak istemiştir. Ancak daha sonra Rusya'nın Lehistan'ı ele geçirip Baltık kıyılarına ineceği korkusuna kapılan İsveç, Lehistan Devleti'nin topraklarına saldıracaktır. Rusya'nın Lehistan ile anlaşması ve Lehistan'ın topraklarını savunmak için İsveç'e savaş açmasıyla İsveç geri duracaktır. Lehistan üzerindeki emellerini askıya alacaktır. Çünkü 17. yüzyılın ikinci yarısında Hollanda Devleti'nin de güçlenip İsveç'i sıkıştırmaya başlaması, Rusya'nın daha etkili ve güçlü hale gelmesi ve İsveç'in ekonomik olarak da zor duruma düşmeye başlaması nedeniyle, İsveç Devleti elindeki toprakları koruma ve denge politikası gütmeye başlayacaktır.⁷³

21. 18. Yüzyıl Öncesi Osmanlı-İsveç İlişkileri

İsveçlilerin çeşitli Türk halkları ile ilişkileri çok eski çağlarda başlamıştır. Vikingler devrinde İsveçliler, Güney Rusya ile Volga ırmağı ve doğusuna doğru ticari faaliyetlerde bulunmaktaydı. VIII. yüzyıldan itibaren İsveçliler Kırım Tatarlarıyla temas içindedirler. İsveç Kralı'nın bir Tatar heyetini Stockholm'de 1579'da kabul etmesi bu temaslarının ilk resmi olanıdır. İsveçliler ve Kırım Tatarları, giderek büyüyen Rus gücüne karşılık askeri ve siyasal işbirliği sayesinde ortak bir güç oluşturmayı amaçlamaktaydı.⁷⁴

Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilk resmi ilişki 1587 yılında İsveç Kralı III. Sigismund'un III. Murad'a yazdığı mektupta, kendisinin Lehistan tahtına adaylığının desteklenmesinin istenmesiyle olmuştur. Lehistan kral seçimlerini dış politikasının ve güvenliğinin önemli koşulları arasında gören Osmanlı yönetimi, Sigismund'un Lehistan Kralı olmasını kolaylaştırmıştır. İstanbul'a yapılan gayri resmi ilk ziyaret de 1613'te Bengt

⁷² Beydilli, a.g.m., s. 408.

⁷³ Roger, a.g.e., s. 300-400; Beydilli, a.g.m., s. 408.

⁷⁴ Gunnar Jarring, "İsveç'te Türkoloji", Rusçadan çev. Tüten Özkaya, *Bulleten*, Cilt XLIV, Ocak, 1980, s. 125-136.

Oxentierna'nın yaptığı bir gezidir. ilk resmi görüşmeler ve temsilci durumları IV. Murad zamanında olmuştur.⁷⁵

17. yüzyılda İsveç Krallığı Kuzey Avrupa'nın en büyük ve güçlü devletlerinden biri durumundaydı. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Lehistan Devletleri ile savaşlar yaparken, her iki devlet de İsveç'ten yardım ve destek almaktaydı. Özellikle İkinci Viyana kuşatmasından sonra, Avrupa'da Osmanlı'ya karşı oluşan Kutsal İttifakta Avusturya ve Lehistan, İsveç'ten Erdel ve Kuzey Avrupa üzerinde yardımlar almıştır. Ancak İsveç ile Osmanlı Devleti direk olarak bu yıllarda karşı karşıya gelmemiştir.

İsveç Krallığı 17. yüzyılda Avrupa'nın en kuvvetli devletlerinden biri olup Baltık kıyılarına sahip olarak, burayı bir İsveç gölü haline getirmişti. Daha önceleri buralara Danimarka, Polonya ve bazı Alman dukalıkları ile zaman zaman da Ruslar hakim idi.

Rus Çarı I. Petro ülkesi Rusya'yı Avrupa'nın güçlü devletleri arasına katabilmek için denizlere açılma politikasını takip etmekteydi. Karadeniz'e açılma konusunda başarılı olamayınca hedefini kuzeye, Baltık Denizine yöneltti. Rusya, bu bölgenin güçlü devleti İsveç'e karşı etkili olmak için önce Lehistan'ı nüfuz bölgesi olarak kullanmak istiyordu. 1699'da Saksonya Elektörü II. August'un Lehistan kralı seçilmesini sağladı. Rusya, Lehistan ve Danimarka ile ittifak yaparak İsveç'ten güney Baltık kıyılarını almak için harekete geçti. Baltık tamamen kendi toprağı olup, Polonya'yı kendi nüfuz bölgesi sayan İsveç, bu gelişmelerden rahatsızlık duymaktaydı.⁷⁶

22. Karlofça Sonrası Osmanlı-İsveç İlişkilerinin Gelişimi

Rusya, İsveç'e karşı bölge ülkeleri Lehistan ve Danimarka ile ittifak yaptıktan sonra, gücünü ve tüm dikkatini kuzeye yoğunlaştırmak için savaş halinde olduğu Osmanlı Devleti ile Karlofça sonrası 1700 yılında İstanbul Anlaşmasını imzaladı.⁷⁷ Karlofça Anlaşması ve İstanbul Anlaşmasıyla Petro, Lehistan ve Boğazlar üzerindeki emellerine ulaşamayacağını anlayıp güney siyasetinde Türklerden gördüğü sert tepkilerden yılmış ve dikkatini o sınırlarda Kuzey-Doğu Avrupa'da, eski hayal ve hedeflerinden Baltık Denizine ve burasını

⁷⁵ Beydilli, a.g.m., s. 409.

⁷⁶ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, Cilt IV, 1. Kısım, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 49.

⁷⁷ Ahmet TABAKOĞLU, "III. Ahmet", Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt V, İstanbul, 1993, s. 5-30.

bir İsveç gölü haline getiren XII. Şarl'a çevirmiştir. Daima Karadeniz ve Baltık vasıtasıyla açık denizlere çıkmak ümidiyle didinen Rusya, Osmanlı karşısında yalnız kalmaktan korktuğundan kuzey siyaseti için Danimarka ve Prusya ile ittifaklar yapıp, onların teknik yardımından da yararlanmak istiyordu. O sıralarda İstanbul'a gönderdiği elçilerle de 1700 anlaşmasına uyacağını belirterek dostça niyetlerden söz ediyordu.⁷⁸

Rusya ve ittifak yaptığı Danimarka ile Lehistan, İsveç Devleti'nin başında çok genç yaşta bir kral olması, İsveç'in içinde bulunduğu ekonomik zorluk ve iç karışıklıklar nedeniyle savaşın kısa süreceğini ve başarılı olacaklarını ümit ediyorlardı. İsveç'e karşı aniden harekete geçtiler. 18 yaşında genç bir kral olan XII. Şarl, devletini ve topraklarını parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya buldu. Mütteliklerin ani taarruzu karşısında, XII. Şarl önce seri hareketiyle denizde ve karada güçlü bir devlet olan Danimarka'ya karşı daha önce dostluk anlaşmaları yaptığı müttelikleri Hollanda ve İngiltere ile beraber savaş açmış ve bu savaşı kazanmıştır. Çok kısa bir süre sonrada Danimarka İsveç'le bir anlaşma yaparak savaştan çekilmiştir.⁷⁹

Danimarka işini hallettikten sonra Rusya'nın Fin Körfezi'nin güney yönünden harekete geçtiğini öğrenen İsveç kralı, buradaki en önemli yer olan Narva'da hazırlığını tamamladı ve Rusya'ya karşı burayı savundu. 1 Aralık 1700'de biten bu savaşta Çar I. Petro komutasındaki Rus ordusu, İsveç karşısında ağır bir yenilgi aldı. Ancak XII. Şarl dağılan Rus ordusunu takip etmeyip kesin bir netice almadan Lehistan Kralı II. Ogüst'ün üzerine gitti. I. Petro da bundan istifade ederek ordusunu tekrar toplama ve hazırlanma fırsatı buldu.⁸⁰

Danimarka ile birlikte Lehistan Kralı II. Ogüst, Rusya'nın yanında yer alan İsveç topraklarından Litvanya'nın bir kısmını almış ve buranın merkezi Riga şehrini de kuşatmıştı. Ancak Danimarka ve Rusya'nın İsveç karşısında başarısız olduğunu öğrenen Lehistan Kralı, I. Petro ile görüşerek, XII. Şarl'ın saldıracağını düşündüğü Saksonya'ya gitti. Şarl 1701'de Lehistan'ın büyük bir kısmını ele geçirdi. Ancak Lehistanlılar II. Ogüst'e bağlılıklarını devam ettirdiklerinden, buralarda siyasi otorite sağlamak için büyük uğraş veren İsveç Kralı 1701-1706 yılları arasında hep Lehistan iç işleriyle oyalandı.

⁷⁸ Mehmet Saray, *Türk-Rus Münasebetlerinin Analizi*, MEB Yy., İstanbul, 1998, s. 53.

⁷⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 49.

⁸⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 50.

Sonunda II. Ogüst'un yerine XII. Şarl'ın istediği biri Lehistan Kralı oldu ve Ruslara karşı İsveç ile bir ittifak anlaşması yapıldı. XII. Şarl'ın Lehistan iç işleriyle meşguliyetinden istifade eden I. Petro hazırlıklarını tamamladı ve tekrar harekete geçti. 1707 yılında başlayan İsveç-Rusya savaşı bir meydan savaşından çok orduların birbirini kovalaması şeklinde geliyordu. Savaşın büyük kısmı Özi (Dinyeper) civarında oluyordu. XII. Şarl, Ukrayna topraklarına kadar ilerledi. Ukrayna'da oldukça iyi karşılanan ve ağırlanan İsveç Kralı, burada aynı zamanda Kazaklarla da işbirliği yaptı. XII. Şarl, Moskova'ya kadar gidip Rusları iyice teslim almak istiyordu. Ancak coğrafi ve askeri şartlar gereği bunu gerçekleştiremedi.⁸¹

İsveç Kralı XII. Şarl'ın⁸² Ruslarla ve Lehistanlılarla savaşıp başarı göstermesi, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın dikkatini çekmiş ve Azak denizine inmiş olan Ruslara karşı İsveç Kralı ile münasebet ve irtibat kurmayı Osmanlı Devleti için faydalı görmüştü. Bunun için XII. Şarl Saksonya topraklarında iken, 1707'de Özi Valisi ve Bender Muhafızı Yusuf Paşa'ya Osmanlı Padişahı'nın emri ve hükümet isteği ile değil de kendi tarafından bir istek olarak İsveç kralına bir elçi göndermesi emrini vermişti. Bunun üzerine Yusuf Paşa, bir mektupla Yergöğüli Mehmet Efendi adında güvendiği bir adamını, gizlice Lehistan yolu güvenli olmadığından Macaristan ve Avusturya'dan Baltık kıyısındaki Torn şehrine gönderip orada bulunan XII. Şarl ile teması sağladı. Yusuf Paşa bu mektubunda, İsveç Kralını Osmanlı Devleti ile dostça münasebete davet ediyordu.⁸³ Mehmet Efendi Torn şehrinde İsveç Kralı ile görüşüp Yusuf Paşa'dan aldığı mektubu vermişti. İsveç Kralı Ruslara karşı savaşında Osmanlı Devleti'nin kendisine yardım edip etmeyeceğini sormuştu. Mehmet Efendi de, İsveç Kralı'na Kamançe'ye kadar gelecek olursa devletinin o zaman yardım edebileceğini söylemişti. XII. Şarl ve Lehistan'a kral yaptığı Stanislas Lezçinski, Yusuf Paşa tarafından gönderilen mektuplara verdikleri cevapta, Osmanlı Devletinin gerek Ruslara ve gerekse Saksonya Elektörü ve Polonya kralı Ogüst taraftarlarının Polonya'dan çıkarılması konusunda kendilerine yardım etmesini rica etmiştir. İsveç Kralı'nın Yusuf Paşa'ya gönderdiği beş maddelik istekleri şunlardı:

1. Devlet-i Aliye'nin dostuna dost, düşmanına düşman olmak,

⁸¹ Beydilli, a.g.m., s. 409; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 58.

⁸² Osmanlı toplumunda İsveç Kralı XII. Şarl için "Demirbaş" denilmekteydi. Bu ünvanın verilmesine yönelik bilgi için bkz. Yılmaz Öztuna, **Büyük Osmanlı Tarihi**, c. IV, Ötüken Yy., İstanbul, 1991, s. 466-467.

⁸³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt IV, 2. Kısım, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 216-217.

2. İstanbul'da bir İsveç elçisi bulundurmak,
3. İki taraf tüccarlarının ticaret yapmalarını temin etmek,
4. İsveçlilerin Cezayirlielerin eline geçen kalyonunu kurtarmak,
5. Lehistan Kralı Stanislas Lezçinski'ye yardım ederek Polonya'daki Rus ve Ogüst yanlılarını etkisiz kılmak,

Gerek İsveç Kralı ve gerekse Lehistan Kralı mektuplarında yakın zamanda Osmanlı ülkesine elçi göndereceklerini de bildiriyorlardı.⁸⁴ Mehmet Efendi'nin getirdiği mektuplar derhal İstanbul'a gönderildi. Sadrazam, İsveç ile dostluk ve ticaret anlaşması yapılabileceğini ancak kralın istediği maddelerden dördüncüsü yani Cezayirli korsanlar konusunda bir şey yapılamayacağı çünkü bu anlaşmadan önce olan bir olay olduğu; Rusya ile de önceden yapılan anlaşma gereği İsveç'le birlikte Rusya'ya karşı savaşa girilemeyeceği belirtmiştir. Ancak Rusya ile barış durumunu bozmadan İsveç'e yardım edilebileceği ve Osmanlı ile İsveç'in dostluk ilişkisinin devamının sağlanması içinde Yusuf Paşa'dan gayrete devam etmesi, gerekirse elçi göndermesini de sadrazam istemiştir.⁸⁵

Çorlulu Ali Paşa ve Yusuf Paşa İsveç ile birlikte Rusya'ya karşı savaşa girmek istemekteydiler. Bu doğrultuda da İsveç Kralı'na mektuplar yazmışlardı. Kırım Hanı'nın İsveç kralına yardım edeceği belirtilmiştir. Ancak bu mektuplardan ve İsveç Kralı'na verilen vaatlerden padişahın haberi yoktu. Yusuf Paşa, Poltava'da Ruslarla savaşa başlayan İsveç ordusuna yardım etmek için Kırım Hanı Devlet Giray'a haber gönderip durumu da İsveç Kralı'na bildirmişti. Bütün bunları öğrenen Padişah III. Ahmed buna kesinlikle karşı çıkar, Sadrazamı azarlar ve Kırım Hanı'na da Ruslarla yapılan barışı bozacak bir duruma girişmemesini bildirir.⁸⁶

Lehistan'ın kendisine yardım edebilme ihtimali kalmayan, Osmanlı Devleti'nden de gerekli yardımı göremeyen İsveç Kralı XII. Şarl, kendi ordularıyla 1700 yılından beri süren

⁸⁴ Raşid Tarihi, Cilt 3, İstanbul, 1300, s. 292; Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı Onikinci Şarl'ın Hayatı ve Faliyeti*, DTCF Yay., İstanbul, 1940 s. 153; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 59.

⁸⁵ Raşid Tarihi, s. 294.

⁸⁶ Raşid Tarihi, s. 295-296; Beydilli, Çorlulu Ali Paşa'nın Rusya ile barış döneminin devamını istediğini, İsveç Kralı'nın savaş açma kararına karşı çıktığını ve sonunda İsveç Kralı'nın elçilerinin çabaları sonucunda Ali Paşa'nın azli ile Baltacı Mehmed Paşa'nın sadarete geldiği ve Rusya ile savaşa razı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Beydilli, a.g.m., s. 409; Aynı şekile Yalçınkaya'da Çorlulu Ali Paşa'nın Rusya ile barış yanlısı bir politika takip ettiğini belirtmektedir. M. Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789), *Türkler*, Cilt 12, Ankara, 2002, s. 479-511.

uzun savaşı sona erdirip Rusları yenilgiye uğratmak için 1709 Temmuz'unda Poltava'da Ruslarla nihai savaşa girişti. Savaşın sonunda uzun süredir hazırlıklı olan Petro komutasındaki Rus ordusu İsveç ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Baltık kıyılarını ele geçiren Petro, bu bölgede günümüzde bile Rusya'nın en önemli kültürel, ticari ve sanayi şehirlerinden olan Petersburg'u inşa ettirmiştir.⁸⁷ İsveç Kralı XII. Şarl yaralandı. XII. Şarl, topraklarından uzakta savaşmanın güçlükleri bazı hatalarından dolayı Rusya'ya yenilince, Petro'lu Rusya Doğu Avrupa'da birden bire üstün duruma geçti.⁸⁸ İsveç Kralı askerlerinin başına bir komutan bırakarak yanına aldığı muhafız kuvvetleriyle birlikte Bender civarında Osmanlı topraklarına sığındı. Daha sonra İsveç ordusu teslim olmuştur.⁸⁹

İsveç Kralı XII. Şarl mahiyeti ile birlikte Aksu nehri kıyılarına gelmişti. I. Petro komutasındaki Rus ordusu kendisini takip ettiğinden Aksu nehrinin karşı tarafına geçmek gerekiyordu. Bundan dolayı İsveç Kralı, General Stanislas Panatowski'yi karşıya geçmek için izin isteme amacıyla Özi Valisinin yanına gönderdi. 15 Temmuz 1709'da Aksu'yu geçerek Rusların takibinden kurtulmak için Bender'den önce daha kısa olan Özi kalesine sığınmayı uygun görerek, Özi muhafızı Abdurrahman Paşa'dan izin alınmak üzere General Panatowski başkanlığındaki heyet Özi'ye geldi. Bender muhafızı Yusuf Paşa ile yazışan Özi paşası, ilk önceleri düşmanın bir hilesi olduğunu düşünen Abdurrahman Paşa, İsveç Kralı'na izin vermediyse de daha sonra Kral XII. Şarl ile görüşerek mahiyeti ile birlikte kendilerine yiyecek ve zahire gönderdi, 18 Temmuz 1709'da sınırı geçmelerine izin verdi.⁹⁰ Ancak Abdurrahman Paşa'nın İsveç Kralı'ndan bazı menfaat sağladığı ve para

⁸⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*, MEB Yay., Cilt I, s. 34.

⁸⁸ Saray, a.g.e., s. 54.

⁸⁹ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, Çev. Özdemir Çobanoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1980, s. 322; Kantemir de Çorlulu Ali Paşa'nın İsveç Kralı'na yardım ettiğini belirtir. Ayrıca Kazakların ve Tatarların İsveç Kralı ile birlikte Ruslara karşı savaştığını ve bunun da Osmanlı Hükümetince desteklendiğini belirtmektedir. Rus Çarı I. Petro'ya 1709'da Poltova'da yenilen XII. Şarl, yanındaki Kazak Hatmanı Mazepa ile birlikte Osmanlı topraklarına girip Özi'ye sığınmışlardır. Yalçınkaya, *Islahat, Değişim.....*, s. 482.

⁹⁰ Kurat, a.g.e., s. 197-200; İsveç ile Rusya arasındaki savaşın ortalarına doğru Osmanlı Devleti, kendisinin dışında seyreden bu olayda birden bire İsveç'le birlikte hareket etmeye başladı. Aslında Sultan III. Ahmed kendi makamı ve hanedanının otoritesini tesis ve uzun yıllardan beri ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi sıkıntılarla mücadele edebilmek için, Avrupa devletleri arasındaki savaşlardan faydalanmayı tercih etmemiştir. Bundan dolayı saltanatının ilk yıllarında barış siyaseti izlemek zorunda kalan III. Ahmed'in bu düşüncesi uzun sürmeyecek, Osmanlı'nın izlemiş olduğu bu pasif barış süreci Büyük Kuzey Savaşı'nın dönüm noktası olan 1709 Poltova Savaşı ile değişmeye başlayacaktır. III. Ahmed dönemindeki Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyaseti ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Yalçınkaya, *Islahat, Değişim.....*, s. 480-489.

aldığı da belirtilmekte, bunun da Osmanlı başkentinde büyük bir rahatsızlığa yol açtığı görülmektedir.⁹¹

XII. Şarl, Özi nehri kenarındaki Kantemir mevkiinde 3 gün kadar kaldıktan sonra Bender Muhafızı Yusuf Paşa'nın gönderdiği bir görevli ile birlikte 21 Temmuz'da Bender'e götürülmüştür. Kral ve maiyeti için Bender dışında Varinci köyüne konak ve kışlalar yapılmış, durum İstanbul'a bildirilmiştir. Osmanlı Padişahı III. Ahmed sığınan kralı misafir olarak kabul edip bütün masraflarının ve ihtiyaçlarının karşılanması emrini vermiştir.⁹²

İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarına sığınması ve Osmanlı Devleti'nin kendisini Bender'de ikamet ettirmesiyle Osmanlı-İsveç ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış oluyordu. 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde baş düşman olarak Avusturya'nın yerine Rusya'nın aldığı bir dönemdir. İsveç Kralı'nın Temmuz 1709'da Rus Çarı Büyük Petro'ya yenilerek Osmanlı'ya sığındığı Paltova Savaşı sonrası, XII. Şarl, Rusya'dan intikamını almak için Osmanlı İmparatorluğunu bir maşa olarak kullanmak istemiş ve bu amacına ulaşmak için büyük uğraş vermiştir.⁹³ Önlere kaçan İsveç askerlerini izlemek ve onların peşinden gitmek için Rus kuvvetleri, 1700 İstanbul anlaşmasına aykırı biçimde Osmanlı sınırını geçmiş, bir kısım İsveç askerini de Osmanlı topraklarında öldürmüştür. Osmanlı Devleti'nin İsveç-Rus savaşının başından beri Rusya ile anlaşmayı bozmamak için büyük çaba göstermesine rağmen, Rusya bu yaptıklarıyla anlaşmayı bozmuş oluyordu. Hatta Rusya, Osmanlı Devleti'nden İsveç Kralı'nı kendilerine teslim etmeleri istenmiş ise de Osmanlılar XII. Şarl'ı Bender'e yerleştirerek Rusların bu isteğin de geri çevirmiştir.⁹⁴ Baltık kıyılarını Rus kontrolüne aldıktan sonra Çar I. Petro, ikinci ve asıl hedefi olan güney politikasına, Karadeniz ve Boğazlar üzerine dönecektir. Daha Petro, İsveç'le savaşı devam

⁹¹ **Mühimme Defteri** (Bundan sonra kısaca **MD** olarak yazılacaktır.), n. 116, s. 18; Buna göre Abdurrahman Paşa'nın İsveç Kralından bazı isteklerde bulunduğu, para aldığı, İsveç Devleti'nin zaman kaybından dolayı yetişen Ruslar karşısında önemli asker kaybettiği ve bunun da Osmanlı başkentinde rahatsızlığa yol açtığı belirtilerek Yusuf Paşa'dan gerekli tahkikatın yapılmasını ve İsveç Kralı'nın gönlünün hoş eylemesi istenmiştir. Yusuf Paşa Özi Valisini Bender'e çağırmış, azledip önce hapse atmış ancak İsveç Kralı'nın isteği ile serbest bırakılmıştır.

⁹² **MD**, n. 116, s. 188; Raşid Tarihi, s. 298; Joseph Von HAMMER, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt 7, Çev. ve Sad. M. Emin Ata, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1968, s. 132-133.

⁹³ Norman Itzkowitz, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yy., Cilt I, Ankara, 1999, s. 519-524.

⁹⁴ Tabakoğlu, **a.g.m.**, s. 10; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 65; Kantemir; **a.g.e.**, s. 323.

ettiği sırada Azak kalesinde hazırlıklarını hızlandırmış, İsveç Kralı'nın Osmanlı'ya sığınması ile de Osmanlı'ya karşı başlamak istediği savaşın fırsatı doğmuş oluyordu.⁹⁵

İsveç Kralı XII. Şarl Osmanlı Devleti'ne sığındığında 27 yaşında idi. Osmanlı Devleti'nin kendisine gösterdiği ilgiye teşekkür emek için 30 Temmuz 1709'da Padişah III. Ahmed'e bir name göndermişti.⁹⁶ Kral bu mektupta, başta Yusuf Paşa olmak üzere İsveç Kralı'na, kralın adamlarına ve askerlerine yapılan yardıma, Osmanlıların gösterdiği ilgi ve alakaya teşekkür ediyor, Osmanlı ile İsveç ilişkilerinin devamını istiyordu.⁹⁷

Osmanlı Hükümeti, İsveç Kralı ile temasları temin etmek için İstanbul'da daimi bir elçi bulundurmasını istemiş, İsveç Kralı da bunu memnuniyetle kabul etmiştir. Osmanlı Devleti'nin buradaki amacı kendi topraklarında sığınmacı olarak bekleyen İsveç Kralı'nı kendi ülkesindeki gibi hükümdar tanıyarak Ruslara karşı ona destek olduğunu göstermektir. İsveç Kralı 15 Eylül 1709'da Bender'den gönderdiği name ile Osmanlı başkentinde küçük elçi olarak Martin Neugebauer (Novce Baver)'i, daha önemli işlerde ise gayri resmi biçimde elçi olarak General Ponyatofski'yi İstanbul'a göndermiştir. Bu iki İsveçlinin maslahatgüzar olarak İstanbul'da görev yapmalarının Osmanlı Padişahı tarafından kabulü isteniyor ve iki devletin işlerini ve ilişkilerini düzenleyici olarak vazife yapacakları belirtiliyor.⁹⁸ İsveç Kralı Ponyatofski aracılığıyla, Osmanlı Devletine, Ruslara karşı ittifak teklif etmiş, Rusların Osmanlılara karşı son hareketlerini ve hazırlıklarını belirterek, Osmanlı Devleti'nin Ruslara savaş açmasını teklif etmişti. XII. Şarl'ın en önemli isteği Lehistan'a geçerek İsveç'e gitmesi için Osmanlı Devleti'nin Osmanlı ve

⁹⁵ Saray, a.g.e., s. 54.

⁹⁶ **Name-i Hümayun Defteri**, (Bundan sonra kısaca NH olarak yazılacaktır.), n. 6, s. 183-184; İsveç Kralı XII. Şarl, 15 Eylül 1709'da da Sadrazam'a bir mektup yazmıştır. Burada Sadrazamın kendisine yazdığı mektuba cevap yazmıştır. Sadrazam mektubunda İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında bulunmasının Rusya ile Osmanlı ilişkilerinin bozulmasından endişe edildiği belirtilmiş ve kralın buna teşebbüs etmemesi istenmiştir. Kral ise cevabında Osmanlı'nın yardımına ihtiyacı olduğunu ve iki devlet arasında dostluğu bozucu bir durumun olmayacağı belirtilmiştir. Bkz. NH, n. 6, s. 184.

⁹⁷ Ayrıca İsveç Kralı Bender'de çok beklemeyip, yakında Lehistan'a döneceğini belirtmiştir. Bu mektuptan da anlaşılacağı gibi XII. Şarl, Osmanlı topraklarında kısa bir süre kalmak amacıyla idi. Ancak olaylar ve gelişmeler istediği gibi olmamıştır. Bkz. Kurat, a.g.e., s. 204-206.

⁹⁸ NH, n. 6, s. 182-183; Sultan III. Ahmed, İsveç Kralı'nın namesine cevap olarak gönderdiği name-i hümayunda İsveç elçilerinin İstanbul'da görev yapacak olmalarından duyduğu memnuniyeti ve onların görevleri anlatılıp, görecekleri işlerde kendilerine yardımcı olunacağını belirtmektedir. Yine bu mektupta İsveç Kralı'nın Bender'de İsveç'e dönmek için hazırlıklarını yapıncaya kadar kalmalarına izin verilmiş ve Bender Valisi Yusuf Paşa'nın her zaman onların işleriyle ilgileneceği belirtilmiştir. Bkz. NH, n. 6, s. 191-192; İsveç Kralı Bender'e yerleştikten sonra kendisine yevmiye olarak 414 kuruş tayinat behası bağlandı. İstanbul'daki elçilerine de gerekli harcamalar ve kolaylıklar sağlanmıştır. Hatta bu dönemde maddi zorluk içinde olan Paris'teki İsveç elçiliğine de İstanbul'dan Novce Baver aracılığıyla bazı yardımlar gönderilmiştir. Bunlarla ilgili emirler için bkz. MD, n. 116, 200-221.

Kırım askerleriyle kendisine yardım ve refakat edilmesi idi. Padişah, kralın bu isteğini uygun bulmuş, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa gerekli bazı yardımları yapmıştır.⁹⁹

Aslında Osmanlı Devleti 1700 anlaşmasının bozulmaması için gerekli hassasiyeti göstermişse de aynı durum Ruslar için geçerli değildir. Ruslar hem İsveç Kralı'nı takip bahanesiyle hem de Azak kalesindeki emellerinde dolayı Osmanlı sınır boylarında hatta bazen Osmanlı topraklarını ihlal ederek ciddi hazırlıklar içersindeydiler. Aynı zamanda I. Petro'nun Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki Ortodoks milletleri üzerindeki kışkırtıcı ve isyana teşvik edici faaliyetleri de görülmekteydi. Bu yüzden bazı devlet adamlarında Ruslara bir savaş açılması fikri ön plana çıkmaya başlamıştı.

İsveç Kralı'nın Bender'de bulunmasını Rusya istemiyordu. Hem 1700 anlaşmasının tekrar görüşülüp gözden geçirilmesi hem de İsveç Kralı'na sığınma izni verilmeyerek, kralın Osmanlı topraklarından İsveç'e ne şekilde gönderileceği hususunda Osmanlı Devleti ile Rusya elçileri arasında çeşitli görüşmeler yapılmış, namerler yollanmıştır. Rus elçisi Tolstoy vasıtasıyla Sadrazam Çorlulu Ali Paşa arasında İsveç Kralı'nın ülkesine gitmesi konusunda anlaşma yapılmış ve bu yeni madde 1700 anlaşmasına eklenmiştir.¹⁰⁰ İsveç Kralı'na yolluk namıyla para ve bazı yardımlarda gönderilmişse de İsveç Kralı kendisinin Rusların eline düşeceği korkusuyla bu duruma karşı çıkmıştır. Bu dönemde Osmanlı idarecileri arasında da huzursuzluk ve kargaşa olmuş ve Çorlulu Ali Paşa azledilmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti ile Ruslar arasında savaş durumu gözüktüğü için XII. Şarl'ın geri dönme işi sonraya kalmıştır.¹⁰¹

23. Prut Sonrası Osmanlı-İsveç İlişkileri

XII. Şarl, Osmanlı topraklarına sığındığı günden itibaren Rus tehlikesinin büyüklüğüne Osmanlı Hükümetinin dikkatini çekmeye çalıştı. İki yıl kadar süren faaliyetleri ve yeni gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti'ni, Rusya'ya savaşa inandırabildi. İsveç Kralı'nın

⁹⁹ Ahmet Refik Altunay, **Memalik-i Osmaniyyede Demirbaş Şarl**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1332, s. 27-28.

¹⁰⁰ Osman Köse, "18. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yy., c. I, Ankara, 1999, s. 536-549.

¹⁰¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 68-71; Ahmet Refik, **a.g.e.**, s. 30-33; Kantemir, Ruslarla yapılan gizli anlaşmanın Ali Paşa'nın eseri olduğu ve bunun Osmanlı'ya zarar verdiğini, İsveç Kralı'nın aldatıldığını, Kazakları ve Kırımîluları da yanlış yönlendirdiğini, sonunda İsveç elçisinin baskıları ve istekleri ile Ali Paşa'nın azledildiğini belirtir. Ayrıca Sultan III. Ahmed'le Kırım Hanı Kaplan Giray arasındaki yazışmalardan bahseder. Kantemir, **a.g.e.**, s. 324-326.

amacı, Lehistan'ı, Ukrayna'yı ve Baltık ülkelerini Rus tehlikesinden kurtarmak, Rusları devamlı baskı altında tutarak, İsveç-Osmanlı Devleti- Lehistan arasında Rusya'ya karşı bir blok oluşturmaktı. Bu olmazsa Rusya karşısında Osmanlı Devleti, İsveç ve Lehistan'ın tehlikeye düşeceğini belirtmekteydi. Aynı zamanda Rusları sadece Osmanlı kuvvetlerinin yenebileceğine inanmaktaydı.¹⁰² Karşı tarafta ise İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında bulunması Rus Çarı I. Petro'yu tedirgin etmekteydi. Rusya İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında bulunmaya devam etmesi halinde Lehistan ile birlikte, Osmanlı Devleti'ne savaş açılacağını bildirdi.¹⁰³ Bunun üzerine Şarl ile ilgili olarak Rus elçisi Tolstoy'la yapılan anlaşmadan da memnun olmayan Padişah III. Ahmed Rusya'ya savaşa karar verdi.¹⁰⁴

XII. Şarl'ın teşviki ve isteğinin büyük rol oynamasıyla Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa kumandasında Osmanlı ordusu Rusya'ya savaş açmıştır.¹⁰⁵ Prut nehri kenarında 1711 yılında yapılan bu önemli savaşta Osmanlı kuvvetleri Rus birliklerini ağır bir yenilgiye uğrattılsa da çok zor durumda kalan Rus Çarı I. Petro'nun barış isteği, çeşitli sebeplerden dolayı Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa tarafından kabul edildi. Özellikle İsveç Kralı ve Kırım Hanı, bu barış yapılma durumunu kabul etmiyorlardı. Prut Barışı imzalanacağı sıralarda İsveç Kralı'nın elçisi Ponyatofski barışın yapılmasına karşı çıkmış ve durumu Bender'de bulunan İsveç Kralı'na bildirmiştir. Orduyu hümayuna gelerek Baltacı Mehmet Paşa ile görüşen ve barışın yapılmasına engel olmaya çalışan XII. Şarl, bunda başarılı olamamıştır. İsveç Kralı'nın elindeki son çare bu anlaşmayı Padişah'ın onaylamamasına çalışmaktı. Ancak bundan da bir sonuç alamamıştır. 22 Temmuz 1711'de Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Prut Anlaşması imzalandı.¹⁰⁶

XII. Şarl, Prut Anlaşmasını Padişahın onaylamaması için İstanbul'da bulunan İsveç elçisi Funk vasıtasıyla faaliyetlerde bulunmaktaydı. I. Petro ve ordusunun bu kadar kötü bir duruma düşürülmesinin ve kısıtılmasının hem Osmanlı hem de İsveç için büyük bir fırsat

¹⁰² Kurat, a.g.e., s. 220-230.

¹⁰³ NH, n. 6, s. 233.

¹⁰⁴ Tabakoğlu, a.g.m., s. 8-10; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 72-77; Kantemir, Ruslarla Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesindeki en büyük rolün İsveç Kralı'nın çabaları ve elçisi Ponyatovski'nin İstanbul'daki çalışmaları olarak belirtmektedir. Kantemir, a.g.e., s. 326.

¹⁰⁵ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 34; Beydilli, a.g.m., s. 409; İtzkowitz, a.g.m., s. 522.

¹⁰⁶ Prut Savaşı ve Anlaşmasıyla ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Feridun Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. I, Ed. E. İhsanoğlu, İstanbul, 1994, s. 55-60; Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Şarl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, DTCF Yay., İstanbul, 1943, s. 480-485; Hammer, a.g.e., s. 153-154; Uzunçarşılı, a.g.e., VI/I s.76-85.

olmasına rağmen barış yapılarak bu durumun değerlendirilemediğini ve bu durumun İsveç'e hiçbir fayda sağlamadığını Şarl, Padişah'a belirtmekte idi. İsveç elçisi Fransız elçisi Des Alteurs ile de görüşmüş, onlarında desteğini almak istemişti. Osmanlı Hükümetine bir mektup yazarak Padişah'ın İsveç Kralı'na verdiği sözden bahsedilmiş ve Sadrazam'ın bunu dikkate almayarak İsveç Kralı'nı geri göndermek için Rusya ile anlaşmasından şikayet etmiştir. İsveç elçisi Funk Rusya ile savaşa devam edilmesi ve anlaşmanın onaylanmaması için elinden geleni yapmıştı. Rusya hem Osmanlı hem de İsveç için hala büyük bir tehlike idi ve etkisiz ve zararsız hale getirilmesi gerekiyordu.¹⁰⁷

İstanbul'da Osmanlı idarecileri son durumu görüşmüşler ve Rusya ile yapılan anlaşmayı geçersiz sayıp, savaşa devam edilmesini imkansız görmüşlerdir. III. Ahmet, XII. Şarl'a verdiği sözü tutmak istemekteydi fakat yapılacak bir şey de kalmamıştı. Baltacı Mehmet Paşa'ya karşı oluşan muhalefet de gittikçe sertleşmekteydi. Padişah Sadrazam'a yazdığı mektupta Rusya ile anlaşma gereği İsveç Kralı'nın geri dönüşünün temini için asker ve para yardımında bulunması istenmiştir. İsveç Kralı ile Rus Çarı'nın anlaşmasının sağlanması için çalışması belirtilmekteydi. Böylece XII. Şarl'ın beklentileri ve istekleri gerçekleşmemiş oluyordu.¹⁰⁸

Rusya ile yapılan anlaşma gereği, Rus Çarı kuvvetlerini 3 ay içinde Lehistan'dan çekecek, Leh sınırına Rus askeri girmeyecek ve Rusya tarafından Lehistan üzerinden ülkesine gitmesine engel olunmayacaktı.¹⁰⁹ Ancak Rusya'nın buna uymaması, İsveç sınırındaki Pomeranya'da bir İsveç kalesini kuşatması ve İsveç Kralı'nın Lehistan içinden gideceği yolun engellenmesi ve İsveç Kralı'na zorluk çıkarması, Osmanlı'yı bazı tedbirler

¹⁰⁷ Rusya'nın, Petro sonrası siyasi-askeri politikalarını ve hedeflerini gösteren ve belirleyen Petro'nun vasiyetnamesidir. Burada İsveç'le ilgili bilgiler de vardır. Bunların en önemlisi İsveç ile Danimarka'nın birbirinden ayrılmasının sağlanması, aradaki rekabetin ve husumetin Rusya tarafından sürekli körüklenmesi şeklindedir. Ayrıca İsveç topraklarından Rusya'nın bol yer alması, İsveç'in Rusya'ya saldırmasının sağlanması ve böylece İsveç'in daha fazla Rusya'ya bağımlı hale getirilmesi şeklinde belirtmektedir. Bkz. Saray, a.g.e., s. 64.

¹⁰⁸ Raşid Tarihi, s. 390; Kurat, a.g.e., s. 480-505; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I s. 88-90; Yalçınkaya, I. Petro'nun Prut sonrası anlaşma şartlarına uymakta gecikince III. Ahmed'in bizzat Ruslara karşı yeni bir sefer hazırlamak üzere Edirne'ye hareket ettiğini, ancak İngiliz ve Hollanda elçilerinin aracılığıyla Rusların şartlara uyacaklarını belirtmesi üzerine 17 Nisan 1712'de anlaşmanın yenilendiğini belirtir. Yalçınkaya, **Islahat, Değişim.....**, s. 483.

¹⁰⁹ Bu husularla ilgili İsveç Kralı'na bir name gönderilmiş ve burada gerek Rus Çarı ile yapılan görüşmeler, gerek İstanbul'daki İngiliz ve Flemenk elçileriyle görüşmeler ve gerekse Kırım Hanına gönderilen mektupta XII. Şarl'ın Lehistan üzerinden gitmesi uygun görülerek, İsveç Kralı'na haber verilmiştir. NH, n. 6, s. 245; Ayrıca 1713 yılında (Evasıtı Şevval 1124) İsveç Kralı'na gönderilen namede kralın Lehistan üzerinden ülkesine gitmesiyle ilgili şartların ve güvenliğin sağlandığı belirtilmektedir. Bkz. NH, n. 6, s. 265-268.

almaya zorlamıştı. Hem Kırım Hanı'na hem de bölge vali ve muhafızlarına gönderilen emir ve hükümlerde Rusya ile savaşa her an hazır olunması isteniyordu. Leh Kralı olan ve Osmanlılarca Nalkıran olarak adlandırılan Oğüst ile Rusya'nın müttefikliğinin engellenmesi ve önlenmesi için Leh ve Rus elçileriyle bir çok görüşmeler yapılmıştır. Bu sırada kış şartları çok kötü ve ağır olduğu için İsveç Kralı'nın gidişi de ertelenmiştir. Osmanlı'nın Leh sınırına asker sevkiyatı ve Rusya'ya karşı tedbirleri de bu kış şartlarında zor olmaktadır.¹¹⁰

Osmanlı Devleti, İsveç Kralı'nın Bender'den ayrılması için gerek kendisine gönderilen name-i hümayun¹¹¹, gerekse Bender muhafızına ve Kırım Hanına gönderilen hükümlerden ve krala verilen tebligatlardan buradan gitmesini mecbur kılmaktaydı. Kral burada kalmayı ve beklemeyi uzatmak için bahaneler aramaktaydı. XII. Şarl, her tarafa borç yapmıştı. Bu borçlar tasfiye edilmedikçe Bender'den ve Osmanlı topraklarından ayrılmayı uygun görmüyordu. Ülkesine gitmeden bu parayı tedarik edemeyeceğini bildirip, Bender'deki görevlilere bu durumu anlatmıştı. Alacakların haklarını ve hukukunu düşünerek bir yıl beklenilmesi istenmektedir. İsveç Kralı'na zaten daha önceden 800 kese akçe gönderilmişti. İsveç Kralı'nın yeni istekleri üzerine Osmanlı buna çare olarak 200 kese akçe daha göndermişti. Bunun 100 kesesi krala harcırah için, 100 kesesi de borçlarını ödemesi içindi. Ancak bu para borçlarını ödemeye yetmiyordu. Bunun içinde borcunu bir yıl içinde ödemesi için İsveç Kralı'ndan mühürlü bir senet alınması Bender'deki görevlilere emredilmişti.¹¹² Yeniçeriler İsveç Kralı'nın kendilerine olan borçları için akçelerini hemen isteyip senede ehemmiyet vermiyorlardı. Sadrazam yeniçerilerin

¹¹⁰ MD, n. 119, s. 206'daki bilgilere göre Rusya'nın Leh topraklarını istilası ve buraya hakim olması hem Osmanlı hem de İsveç için büyük olumsuzluk olacağından Rusya'nın girişimlerinin engellenmesi ve Lehliyle yardım edilmesi için tedbirler alındı. Rusya üzerine sefer yapılması kararlaştırıldı. Bunun için Anadolu ve Rumeli askerlerinden altı bölük askeri, yeniçerileri, cebeleri ve top arabacılarını, topçuları ve diğer askeri erkan hazırlandı. Leh ve Rus elçileriyle de görüşmelere devam ediyordu. Leh elçisi Edirne'de bekletildi. Nalkıran sürekli elçi göndermekteydi. Osmanlı'nın tedbir almasındaki asıl maksat İsveç Kralı'nın Lehistan üzerinden ülkesine gitmesini sağlamaktı.; 17 Nisan 1712 anlaşmasına rağmen Rusların Leh toprakları üzerindeki faaliyetleri devam edip, burayı işgal etmesiyle İsveç ve Fransa'nın İstanbul'daki temsilcilerinin şikayetleri üzerine tekrar Rusya üzerine hareket için hazırlıklara girildi. 30 Nisan 1713'te Rusya'ya savaş ilan edildi. İsveç kralının ve Kırım hanının bazı entrika ve teşebbüsleri nedeniyle III. Ahmed bu seferden vazgeçti. XII. Şarl Edirne'ye getirildi, Kırım hanı da görevden alındı. 5 Haziran 1713'te Rusya ile yani bir anlaşma yapıldı. Buna göre Ruslar hemen Lehistan'ı terk edecek, XII. Şarl ülkesine dönecek ve Rusların Karadeniz kıyılarında işgal ettiği yerleri de terk edecekti. Yalçınkaya, *Islahat, Değişim.....*, s. 483.

¹¹¹ NH, n. 6, s. 271.

¹¹² MD, n. 119, s. 206 Borçlarını ödemesi için kraldan alınacak temessük (senet) karşılığında, 200 akçenin Bender defterdarlığından verilmesi konusunda Yeniçeri Çavuşbaşı Ahmet Ağa'nın görevlendirilmesi ile ilgili Özi valisine 1712'de (Evasit-ı Cemaziyelevvel 1124) emir verilmiştir.

uygunsuz hareketlerini önlemek için emirler gönderdi.¹¹³ Fakat Bâb-ı Âli'nin bu önlemleri ve sertliği de alacaklıların İsveç Kralı'nı sıkıştırmasına mani olmadı. İsveç Kralı'na 200 akçe verilmeden önce de 800 kese akçe ödünç verilip senet alınmıştı. Bu kez de her bir kesede 500 kuruş olmak üzere 900 kese akçe daha gönderildi. Bu şekilde borçlarına tevzi emir olunan 100 kese akçeden başka krala yeniden gönderilip teslim edilen 900 akçe ile birlikte 1000 kese akçe için senet alındı. Böylece İsveç Kralı'nın Osmanlı'ya olan borç toplamı her kesede 500 kuruş olmak üzere 2000 kese akçeye ulaştı. Bu paraların teslimi için Özi Valisi İsmail Paşa'ya emir gönderildi. Artık kralın durması için bir bahanesi de kalmamıştı. Dönemin ekonomik şartları içinde bu borç para oldukça fazladır.¹¹⁴

XII. Şarl, güvenli bir koruma ve refakat kuvveti olmadan yola çıkmak istemiyordu. Ayrıca Osmanlı-Kırım kuvvetleri ile Lehistan'a girip buradaki adamı Kral Stanislas Lezçinski'nin hakimiyetini güçlendirerek buradaki Rus egemenliğine son vermek için Lehistan üzerinden İsveç'e gitmek istiyordu.¹¹⁵ İsveç Kralı dönmek istememesine rağmen Rusya ile barışın korunmasında önemli bir engel olarak görülen krala çeşitli baskılar uygulandı ve Bender'den ayrılması istendi. Kral, III. Ahmed'e 12 Aralık 1713'te bir mektup gönderdi. Buna göre gitmekte direniyor, İsveç ordusunun Leh üzerinden kendisine yardım gelene kadar beklemesini istiyor hatta 1000 kese akçe daha verilmesini talep ediyordu.¹¹⁶ Bu, Osmanlı Devleti'nin kabul edemeyeceği bir durumdu. Artık kralın Bender'den zorla çıkarılması gerekiyordu. Lehistan yolu tehlikeli olduğu için önce Selanik'e getirilmesi düşünülmekteydi. Bununla ilgili Bender Muhafızı İsmail Paşa'ya 1713'te (Evassıt-ı Rebiülahir 1124) emirler gönderilmişti.¹¹⁷

¹¹³ MD, n. 119, s. 131 Bu hükümde kraldan alacaklıların çoğunu yeniçerilerin oluşturduğu, onlarında bir yıl beklenilmeden paralarını almak için krala ve yanındakilere zorluk çıkardığı belirtilmektedir. Kralın Osmanlı'nın misafiri olduğu, gücü yetmediği için borcunu veremediği, kralın Bender'de tutuklanmayıp rahat bırakılması istenmekte ve yeniçerilerin huzursuzluk çıkarması önlenerek, kralın Leh üzerinden ülkesine gitmesi için yardımcı olunması emredilmektedir.

¹¹⁴ MD, n. 119, s. 206; NH, n. 6, s. 271; Bir kesede 500 kuruş olduğuna göre kuruş olarak krala verilen toplam borç para 500 kuruş*2000 kese=1 milyon kuruş etmektedir. Yine 1700'lü yıllardaki yeni kuruşun akçe karşısında değeri de, 1 kuruş 120 akçe etmektedir. Buna göre de krala verilen toplam borcun akçe olarak değeri 120 akçe*1000000 kuruş=120 milyon akçe etmektedir. Bu paranın 1700'lü yıllarda Avrupa'daki kuruşu dikkate alırsak; İngiliz Sterlini olarak karşılığı 5-7 milyon sterlin etmektedir. 18. yüzyılın Osmanlı Devleti iktisadi, siyasi şartları dikkate alındığında İsveç Devleti'nin aldığı bu borcun oldukça büyük miktar tuttuğu görülmektedir.

¹¹⁵ Kurat, a.g.e., s. 526; Uzunçarşılı, a.g.e.,IV/I, s. 90.

¹¹⁶ Raşit Tarihi, s. 390; Ahmet Refik, a.g.e., s. 67.

¹¹⁷ MD, n. 119, s. 248.

İsveç Kralı dönmek istememesine rağmen Rusya ile barışın korunmasında önemli bir engel olarak görülen krala çeşitli baskılar uygulandı ve Bender'den ayrılması istendi, Osmanlı idarecilerinin kararlılığı ile gitmeye razı oldu.¹¹⁸ İsveç Kralı, Osmanlılarca verilen paraları almasına rağmen yola çıkmadığı Kırım Hanı ile Özi Valisi ve Bender Muhafızı İsmail Paşa tarafından Padişah'a bildirilmiş, bunun üzerine de eğer kral kendi gitmez ise

Edirne'ye getirileceği veya zorla Bender'den Selânik'e getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁹ İsveç Kralı mevsim şartlarından dolayı gitmekte tereddüt ettiğini bildirip, İsmail Paşa'yı ve Kırım Hanı'nı dinlemiyordu. İstanbul'da toplanan Osmanlı ileri gelenleri kralın zorlan Dimetoka'ya getirilmesine karar verdiler.¹²⁰

XII. Şarl ve maiyeti Dimetoka'dan Edirne yakınlarındaki Timurtaş Paşa sarayına getirildiler. Kral hasta olmasına rağmen Osmanlı-Rus ilişkilerini yakından takip ederek kendisi için bazı yararlı durumlar olabileceğini düşünmekteydi. Avrupa'daki 30 Yıl Savaşları denilen büyük savaş sona ermiş, Osmanlı-Rus barışı da tam olarak sağlanmıştı. İsveç Kralı'nın artık ülkesine dönmesi gerekmektedir. Kral, 12 Temmuz 1714 tarihli mektubunda Avusturya yolu üzerinden dönmeye hazır olduğunu yazmıştır.¹²¹ Ağustos ayı içinde kendisine Osmanlı hükümeti tarafından dönüş izni verildi. Kral, 19 Eylül'de maiyetiyle birlikte oturmakta olduğu Dimetoka'dan hareket etti.¹²² Kendisini Dimetoka'dan alarak Eflak sınırında Tergovişte üzerinden Avusturya sınırına kadar

¹¹⁸ Hammer, *a.g.e.*, s. 154-157; Beydilli, kralın Bender'i terk etmesinin 12 Şubat 1713'te meydana gelen silahlı bir çatışma ve zorlama ile olduğunu belirtir. Beydilli, *a.g.m.*, s. 410.

¹¹⁹ MD, n. 119, s. 248; Aynı şekilde İsveç Kralı'nın Bender'den ayrılması ve Kırım Hanı ile Bender Muhafızı İsmail Paşa'nın yardımlarıyla Selânik'e gitmesi aksi takdirde tutuklanacağı ve zorlan götürüleceği ile ilgili çok sert bir mektup gönderilmiş ve bunun üzerine kral gitmeye razı olduğunu bildirmiştir. Bkz. NH, n. 6, s. 271-286

¹²⁰ Şeyhül İslam mutlaka Bender'den ayrılması yönünde fetva verince, İsveç Kralı'nın buradan çıkarılması için harekete geçildi. Kralın askerleri ve yanındakilerle İsmail Paşa'nın ve Kırım kuvvetlerinin arasında kargaşa ve hatta çarpışmalar yaşandı. Bu olaylar ve kargaşalar "kalabalık" olarak isimlendirilmiştir. Bu sırada kralın bazı askerleri ölmüş, esir edilmiş, gereksiz yağmalama hareketleri de yaşanmıştı. Bu olaylar İstanbul'da derin üzüntülere sebep olmuştu. Bu yüzden İsmail Paşa, Şeyhül İslam ve diğer bazı görevliler azledildi. Kırım Hanı görevinden alınarak bir başka han tayin edildi. Yani kralın Bender'den ayrılıp Dimetoka'ya gelmesi sırasında Osmanlı'da da önemli değişiklikler ve iç olumsuzluk ve huzursuzluklar yaşanmıştır. Bkz. Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 74; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/I, s. 93.

¹²¹ NH, n. 6, s. 332; Sultan III. Ahmed, XII. Şarl'ın bu mektubuna 1714'te (Evasıtı Şaban 1126) olumlu cevap vererek ülkesine gitmesine izin verilmiş ve gerekli önlemlerin alınacağı ve hazırlıkların yapılacağı belirtilmiştir. Bkz. NH, n. 6, s. 336; Ayrıca Sultan III. Ahmed samimiyetini, dostluğunu göstermek için İsveç Kralı'na hediye olarak tam teşekküllü atlar, harçlıklar ve çeşitli vermişti.

¹²² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/II, s. 217; Kurat, *a.g.e.*, s. 668-673; Kurat, İsveç kralının hareket ayını Ağustos derken, Uzunçarşılı Ekim ayı olarak vermiştir. Beydilli ise Eylül olarak vermiştir. Beydilli, *a.g.m.*, s. 410; Ahmet Refik ise 10 Ramazan 1126'da hareket ettiğini belirtmektedir. Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 81.

götürmek üzere Kapıcıbaşı Mustafa ve emrinde biraz Osmanlı askeri görevlendirilmiştir.¹²³ Kral, Rusçuk ve Eflak'taki Tergovişte kasabasına geldi. Burada bütün İsveçliler birleşti. Gizli gittiği için burada ülkesine varmak için bazı tedbirler aldı.¹²⁴ XII. Şarl, Erdel'e geldiği zaman beş yıl, üç ay dokuz gün misafir olduğu Osmanlı topraklarından 27 Ekim 1714'te çıkmış oluyordu. Kral, Budepeşte, Viyana, Bavyera ve Hes ve Meklemburg'dan geçerek Baltık kıyısındaki Stralsund sahil şehrine 1714 sonlarında ulaşmıştır.¹²⁵

XII. Şarl ülkesine döndükten sonra da Osmanlı Devleti ile iyi ve dostane ilişkiler kurulmasına önem verdi. İsveç'in Kuzey ve Doğu Avrupa politikasında Osmanlı Devleti'nin yeri önemliydi. Rusya her ikisi içinde ortak düşman durumundaydı. Bundan dolayı İsveç kralı, İstanbul'da daimi bir elçi bulundurmamak istemiş, Rusya ile barış durumunu bozmamak için Osmanlı idarecileri bunu kabul etmemişlerdir.¹²⁶ Ancak XII. Şarl'ın ölümünden sonra İsveç Devleti, İstanbul'da daimi elçi bulundurmaya başlayacaktır. XII. Şarl 1718 yılında Danimarka ile savaştığı sırada yaralanarak öldü. Kendisinin yerine geçecek çocuğu olmadığından kız kardeşi Ulrik Eleonor kraliçe olmuştur. Osmanlı Hükümetine gönderdiği name ile iki devlet arasındaki ilişkilerin devamını istemiş ve temenni etmiştir.¹²⁷ 1720'de Kraliçe, krallığı kocası Hes Kassel Prensi Frederik'e bırakmıştır.¹²⁸

¹²³ MD, n. 122, s. 123-124 ve s. 139'da kayıtlı belgeye göre önceki Özi Valisi Yusuf Paşa'nın kethüdası Kapıcıbaşı Mustafa, onun muhasebecisi, Dergahı Ali kapıcıbaşlarından Yusuf Ağa İsveç Kralı'nın muhafazası ve ülkesine hareketi için tayin olunmuşlardır. Onlara verilen hükümlerle ne şekilde XII. Şarl'a refakat edeceği belirtilmiştir. Gerekli masrafların ve yiyecek ihtiyaçlarının da karşılanması istenmektedir.

¹²⁴ Raşid Tarihi, C. IV, s. 25-26; İsveç Kralı 500 kişilik kafiye 5 gruba ayırdı, her biri ayrı yoldan gidecekti. Kafiler liderlerine sakal bıraktırdı. Kendisi de tanınmamak için sakal bıraktı, kıyafetini değiştirdi ve Peter Frisk adıyla yolculuk yapıyordu.

¹²⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 95; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 219; Ekim ayında İsveç'e vardığına göre Uzunçarşılı'nın verdiği bu tarih yanlış olsa gerektir. Beydilli, a.g.m., s. 410.

¹²⁶ NH, n. 6, s. 402.

¹²⁷ NH, n. 6, s. 475-481; 16 Nisan 1719'da İsveç Kraliçesi Ulrika Elenor'un III. Ahmed'e ve Sadrazam'a gönderdiği bu mektuplarda kendinden önceki kralları ve kardeşi olan XII. Şarl'ın Osmanlı ülkesinde kalışından, Osmanlı'nın onun için yaptıklarından dolayı teşekkürleri bildiriliyor, İsveç Devleti'ndeki taht değişikliğinin Osmanlı Devleti'ne bildirilmesi görülüyor. XII. Şarl zamanındaki gibi Osmanlı ile İsveç'in ilişkilerinin dostane şekilde ve birlikte siyaset takip ederek devam etmesi ve Rusya ile İsveç arasındaki husumetten dolayı Osmanlı'nın kendilerine desteği istenmektedir. Sultan III. Ahmed aynı yıl İsveç'e cevabi bir mektup göndermiş, bu mektupta XII. Şarl'ın ölümü ile yerine geçen Kraliçenin durumu tebrik edilmektedir. NH, n. 6, s. 447-448.

¹²⁸ İsveç Devleti'nde karısı Ulrika Elenor'un yerine krallık tahtına geçen Frederik 28 Mart 1720'de Osmanlı Padişahına bu durumu da bildiren bir mektup göndermiş, burada Osmanlı ile İsveç'in dostluğunun, ittifak durumunun devamı istenmiş, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile birlikte hareket etmek istediklerini bildirmiştir. Bkz. NH, n. 6, s. 475-478; Sultan III. Ahmed'in 1721 yılında (Evaili Muharrem 1133) İsveç'e gönderdiği cevabi namede, İsveç Kralı olan Frederik tebrik edilmekte ve eski İsveç Kralı XII. Şarl zamanında İsveç ile Osmanlı arasında oluşan dostluğun devamı ve geliştirilmesi istenmektedir. NH, n. 6, s. 480-481.

XII. Şarl ve maiyetinin 5 yıl gibi uzun bir süre Osmanlı ülkesinde kalması her iki ülkenin ilişkilerinin kuvvetlenmesini sağlamış, öyle ki XII. Şarl Türk-İsveç dostluğunun sembolü haline gelmiştir.¹²⁹ İsveç Kralı'nın Osmanlı ülkesinde 5 yıl kadar kalması, İsveç dış politikasını Rusya'ya karşı sürekli bir birlik oluşturmak amacıyla Osmanlı ve bütün Türkler ile sıkı ilişkiler geliştirme doğrultusunda yönlendirmiştir. İsveç, dış politikasındaki bu yeni tutumu göz önüne alarak, doğu dillerini üniversite düzeyinde öğretilmesi için dersler düzenlenmiş, Türkoloji çalışmaları hız kazanmıştır. Ayrıca, XII. Şarl'ın Türk topraklarında kalmış olması, yalnızca bu ülkede değil, tüm Orta Doğu'ya karşı duydukları ilginin büyük ölçüde yoğunlaşmasına yol açtı. Kral'ın kaldığı Bender şehri, İsveçlilerin doğuya yaptıkları bilimsel seferlerin de düzenlendiği bir merkez durumuna geldi.¹³⁰

XII. Şarl'ın ölümü sonrası İsveç önemli ölçüde gücünü kaybetti. 1720'de İsveç Kraliçesi Elenor krallığı kocası Frederik'e bıraktıktan sonra, Kral Frederik düşmanlarıyla barış yaparak Şilezvig Dukalığını Danimarka'ya; Litvanya, Estonya, Karolya, İngirya ve bir kısım Finlandiya'yı Ruslara bıraktı. Güçlü komşularının arzularına göre hareket etmek zorunda kaldı. 1721 yılında Rusya ile yaptığı Nystadt Anlaşması ile Rusya karşısında geri duruma düştü, büyük bir devlet olmaktan çıktı. Kuzey Avrupa ve Baltık kıyılarını Rusların egemenliğine bıraktı.¹³¹

İsveç Devleti'nde Frederik'in kral olmasıyla, İsveç'in Osmanlı ile ilişkileri olumlu ve iyi şekilde devam etmişse de, iki devlet ilişkilerinde XII. Şarl'ın Bender'de iken almış olduğu borçlarının ödenmeyişi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarında yaptığı büyük borçların tasfiyesi uzun zaman almıştır. Osmanlı Hükümeti krala verilmiş olan devlet borçlarını uzun süre istememiştir. Borçların unutulduğunun zannedildiği bir sırada, Damat İbrahim Paşa'nın Sadrazamlığı zamanında bu konu üzerinde durulmuştur.¹³² 1726 Ağustosunda¹³³ Damat İbrahim Paşa Osmanlı

¹²⁹ Kurat, a.g.e., s. 674-683.

¹³⁰ Jarring-Özkaya, a.g.m., s. 126-127.

¹³¹ Beydilli, a.g.m., s. 408; Yalçınkaya, *Islahat, Değişim...*, s. 491.

¹³² Beydilli, a.g.m., s. 410; 1718'den 1730'a kadar Damat İbrahim Paşa'nın sadaret görevinde bulunması, güçlü bir Padişahın yönetiminde uzun süreli bu tür sadrazamlık, eskiden olduğu gibi bu dönemde de Osmanlı'ya askeri, siyasi ekonomik olarak istikrar kazandırmış, bir çok önemli yenilikte bu dönemde ortaya çıkmıştır. Konu hakkında geniş bilgi için Bkz. Itzkowitz, a.g.e., s. 522.

¹³³ Beydilli, Mustafağa Ağa'nın gidiş tarihini 9 Haziran 1727 olarak vermiştir. Mustafa ağanın yanında bir çok alacaklının da İsveç'e gittiğini yazmaktadır. XII. Şarl'ın imzaladığı senetteki Borçlara karşılık 2000 bin kese istenmekteydi. Bu miktar, o günkü İsveç parasıyla 1 milyon İsveç taleri etmektedir. Ayrıca iki devlet arasında

Devleti'nin İsveç Kralı XII. Şarl'ın ülkesine dönmek için Osmanlı hazinesinden kendisine borç olarak verilen iki bin kese akçeyi istemek üzere Kozbekçi Mustafa Ağa İsveç'e elçi olarak gönderilmiştir. Bu para o zamanın rayici ile iki yüz elli bin kuruş etmekteydi.¹³⁴ Konu ile ilgili olarak Mustafa Ağa ile III. Ahmed tarafından İsveç kralı Frederik'e bir de name-i hümayun gönderilmiştir.¹³⁵

Bu namede, 12. Şarl'ın ölümü ile yerine geçen kız kardeşi Ulrika Elenor ve daha sonra İsveç Kralı olan Frederik zamanında Osmanlı ile İsveç arasında iyi ilişkilerin, dostluk ve karşılıklı yardımlaşmanın, müttefiklik durumunun devam ettiği belirtilip, bunun hukukuna ve devamına uygun biçimde XII. Şarl'ın Osmanlı hazinesinden borç aldığı iki bin kese akçenin ödenmesi ve borca karşılık kralın verdiği iki temessük senedin iadesi için, İsveç'in siyasi ve ekonomik durumunun düzelmesinin beklenildiği ve bundan dolayı borcun ertelendiği belirtilmiştir. Bu yıllar itibariyle İsveç'in düzenini ve istikrarını sağlaması rahat durumda olması nedeniyle bu borcu ödemesi gerektiği ancak hala borcun ödenmesiyle ilgili bir gelişmenin olmadığı belirtiliyor. Hem bu borcun tamamen ödenmesi, hem de iki devlet arasındaki dostluk ilişkilerinin devamı ve daha da geliştirilmesi için Kozbekçi Mustafa Ağa İsveç'e elçi olarak gönderilmiştir, denilmektedir. Sadrazam Damat İbrahim Paşa, elçiye bu hususlarla ilgili gerekli bilgiyi vermiş ve İsveç'ten geri dönerken borcu almasını istemiştir.¹³⁶

bir ticaret anlaşmasının imzalanması ve 1713'te Funck'un ölümünden beri bir elçisi olmadığı için İsveç'ten İstanbul'a elçi göndermesi istenmekteydi. Bkz. Beydilli, **a.g.m.**, s. 410.

¹³⁴ Bu miktarın 250 bin kuruş değil, 1 milyon kuruş olduğunu önceki verdiğimiz bilgilerde açıklamıştık. Gerçi 1732 yılında aynı hususlar için İsveç'e bir kez daha elçi gönderilmesi kararlaştırılmışken, Sadrazamın Sultan I. Mahmut'a verdiği takdirde ve padişahın Hattı Hümayun'unda da 2000 kese akçenin 250 bin kuruş olarak hesap ettirildiği belirtilse de, o dönemde Bender'e gönderilen hükümlerden ve mektuplardan anladığımız bu borcun 1 milyon kuruş tuttuğudur. Çünkü her bir kesede 500 kuruş olmak üzere ayrı zamanlarda 2000 kese akçe gönderildiği belirtiliyor. Ayrıca ileride anlatılacağı üzere İsveç Devleti'nin borçları kapatmak için 1739 yılında Osmanlıya verdiği silah ve savaş gemisinin değeri 800 bin kuruş edip 200 bin kuruşa affedilmiştir ki, bu da borcun 250 bin değil 1 milyon kuruş olduğunu göstermektedir. Beydilli, XII. Şarl'ın Bender'de iken almış olduğu borçlara karşılık 2000 kese borcunun olduğunu, bunun da yaklaşık 1 milyon İsveç Taleri olduğunu belirtmektedir. Bkz. Beydilli, **a.g.m.**, s. 410; 1700'ler de Osmanlı Yeni kuruşunun Avrupa parası karşısındaki kur değerini göz önüne alırsak, İsveç Taleri ile hemen hemen aynı değerde veya ondan biraz daha fazla olan Hollanda Taleri'nin Osmanlı parası karşısındaki değerinden bu borcun toplam miktarını çıkarmış oluruz. Buna göre 1 Hollanda Taleri 1720'lerde 144 akçe etmektedir. 2000 kesede 500 kuruş olup, 1 kuruş 120 akçe ettiğine göre Hollanda Taleri olarak bu borç yaklaşık 1milyon taleri'den biraz fazla olur ki İsveç parası olarak bu yaklaşık 1 milyon İsveç Taleri eder. Bunun da Osmanlı kuruşu olarak karşılığı 1 milyon kuruşa denk gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin para durumu ve Avrupa paraları karşısındaki değerleri konusunda oldukça geniş bilgiler veren önemli bir çalışma olarak bkz. Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yy., İstanbul, 1999.

¹³⁵ NH, n. 7, s. 128.

¹³⁶ NH, n. 7, s. 128.

Kozbekçi Mustafa Ağa'nın İsveç'teki faaliyetleri ile ilgili olarak 16 Aralık 1727'de İsveç Başvekili Kançelir Ervedoş (Erdos Horn)'un Sadrazam İbrahim Paşa'ya gönderdiği ve elçinin İstanbul'a dönüşünde getirdiği mektupta bilgi verilmektedir. Burada Mustafa Ağa'nın elçi olarak gelişinden duyulan memnuniyete değinilmekte, elçinin İsveç'e getirdiği name-i hümayun ve Sadrazam'ın mektuplarının tahlil edilip incelenmesi ile Osmanlı'nın isteklerinin İsveç Hükümetince görüşüldüğü, bu borç hususunun İsveç Kralı'na tebliğ edildiği anlatılmaktadır. Kral Frederik, eski krallarına Osmanlı'nın gösterdiği misafirperverlik, iyilik ve onun zamanındaki dostane ilişkilerin takdir edildiğini belirtmektedir. Kral, Mustafa Ağa'ya dostane cevaplar ile birlikte borçların ödenmesi için bir müddet daha beklenilmesini ve ödemenin ertelenmesini istiyordu. Osmanlı ile ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve borç hususunun görüşülmesi için İstanbul'a bir elçi göndereceğini söylemektedir. Mustafa Ağa'nın İsveç'te yaklaşık bir yıl kaldığını ve iyi ağırlandığını, aslında görüşmeler bittikten sonra geri dönüşü düşünülmüşken, hava ve deniz şartlarının bozukluğu nedeniyle dönüşünün geciktiği anlatılmaktadır.¹³⁷

Bir yıla yakın Stokholm'de kalan Mustafa Ağa, İsveç'in içinde bulunduğu mali sıkıntı sebebiyle borcun tamamını alamamış ve bir miktar para ile 2 Ağustos 1728'de Rusya üzerinden İstanbul'a dönmüştür. Deniz tehlikesi sebebiyle Mustafa Ağa gemi ile gelememiştir.¹³⁸ Elçinin Lehistan üzerinden İstanbul'a dönmek için hareket etmesi İsveç'te memnuniyet uyandırmıştır. Mustafa Ağa aynı zamanda 14 Ağustos 1728 tarihli İsveç Kralı ve Başvekil Erdoş Horn'dan Sadrazam İbrahim Paşa'ya name ve mektup ta getirmiştir.¹³⁹ Bunlarda İsveç Devleti'ne elçi olarak Mustafa Ağa'nın gönderilmesi iki devletin dostluk ve yakın ilişkilerine katkı sağlayacağı, İsveç'in bu samimi ilişkileri tehir etmeden ara vermeden sürdüreceği belirtilmektedir. Eski krallarının borcunun aynı miktarıyla kendi borçları olduğunu Frederik kabul etmektedir.¹⁴⁰ Elçinin memur olduğu konular üzerinde İsveç'te bulunması sırasında görüşmeler yapıldığı, İsveç Devleti'nin 20-25 yıldan beri savaşlar nedeniyle sıkıntı içinde olduğu ve barış sağlamak için önemli kayıplar ve tavizler verildiği, en güzel memleketlerinin ellerinden çıkması ve halkın ve devletin durumlarının iyi olmamasından dolayı borçlarını ödeyemediklerini, bundan duydukları üzüntüyü belirtmişler ve bir anlamda özür dilemekteydiler. Devletlerinin düzen

¹³⁷ NH, n. 7, s. 158-159.

¹³⁸ Ahmet Refik, a.g.e., s. 87; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 219.

¹³⁹ İsveç'ten gelen mektupların tercümesi için bkz. NH, n. 7, s. 275-278.

¹⁴⁰ NH, n. 7, s. 276.

bulması için süre gerekli olup, mali durumları düzeler düzelmez bu parayı vereceklerini de vaat etmişlerdi. İki devlet arasındaki müttefiklik ilişkisinin günden güne artırılabileceğinin umulduğu, ilişkilerin daha da sağlamlaştığı, ilerde de devamı ve ayakta kalması için çalışılacağı söylenmektedir. İki devletin ilişkilerinin dostane ve samimi bir şekilde, bağlılık içinde devam etmesi ve gelişmesi için Osmanlı Padişahından yardım ve himmet istemektedirler.¹⁴¹

İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın borcu hususu Damat İbrahim Paşa'nın Sadareti zamanında bu şekilde ertelenmiş ve Sultan III. Ahmed'in yerine tahta geçen Sultan I. Mahmud zamanında İsveç'e yeniden elçi gönderilmesine ihtiyaç duyulmuştur. İlerde daha geniş biçimde bu tezimizin asıl konusu olarak göreceğimiz gibi 1732'de Yirmişsekiz Çelebizade Mehmed Said Efendi, İsveç'e elçi olarak gönderilmiştir.¹⁴² Said Efendi'nin istediği parayı alamamasına rağmen İsveç-Rusya ittifakının sonraki yıllarda olmaması, bunun yanında 1740 tarihinde Osmanlı ile İsveç'in bir ittifak anlaşması yapmış olması elçi Said Mehmed Efendi'nin Stokholm'de muvaffak olduğunun göstergesidir.¹⁴³ Said Efendi 28 Eylül 1733'te İstanbul'a dönmüştür.¹⁴⁴

¹⁴¹ NH, n. 7, s. 277-278.

¹⁴² Beydilli bu tarihi 1 Nisan 1733 olarak belirtmiş ise de bu yanlıştır. Çünkü Name-i Hümayun Defterlerinden ve tarih kaynaklarından elçinin İstanbul'dan çıkış tarihi 1732 olarak geçer.

¹⁴³ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 220.

¹⁴⁴ Uzunçarşılı elçinin İstanbul'a dönüşü olarak bu tarihi verirken, Beydilli 1 Nisan 1733 tarihini vermiştir. Beydilli, a.g.m., s. 410-411.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEHMED SAİD EFENDİ

30. Mehmed Said Efendi'nin Hayatı

18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde batılı tarzda yenileşme hareketlerinin görüldüğü ve Osmanlı modernleşmesine oldukça fazla etkide bulunduğu bir dönemdir. İşte batıdan etkileşimde, Osmanlı Devleti'nin yeni bir durum ve yaşayış biçimi almasında batıya gönderilen elçilerin ve onların kaleme aldıkları sefaretnamelerin etkisi büyük olmuştur. İsveç'e 1732 yılında elçi olarak giden Çelebizade Mehmed Said Efendi de Osmanlı Devleti içerisinde bu minvalde bir şahsiyettir.

Mehmed Said Efendi, Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in oğludur. İstanbul'da doğmuştur. 1874 yılında Fransa'da basılan Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Sefaretnamesinin Fransızca tercüme bir kitapta Yirmisekiz Çelebi'nin Edirne'li olduğu yazıldığından¹⁴⁵, Said Mehmed Efendi'nin de aslen buralı olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı kaynaklarında doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir.¹⁴⁶ Ayrıca Mehmed Said Efendi'nin devlette memurluk görevi alıncaya kadar da hayatıyla ilgili pek fazla bilgiye ulaşamıyoruz. Çok iyi tahsil gördükten sonra devlet hizmetine girmiş, Sadaret Mektupçusu kaleminde ilk defa memurluğa başlamıştır.¹⁴⁷ Said Efendi'nin Osmanlı Devleti'nde tam manasıyla tanınması babası ile gittiği Paris yolculuğu sonrası olmuştur. Babası Yirmisekiz Çelebi Mehmed ile 1721 yılında Paris'e gittikleri sırada da bu memuriyet görevinde bulunmaktaydı.¹⁴⁸ 1721 yılında Osmanlı Hükümeti'nin (Bâb-ı Âli) Fransa'ya gönderdiği

¹⁴⁵ Unat, a.g.e., s. 4.

¹⁴⁶ Unat, a.g.e., s. 70; Babinger, Mehmed Said Efendi'nin doğum ve ölüm tarihi ile ilgili bir tarih vermemiştir. Eserde hayatıyla ilgili bir kısım kaynaklar belirterek çok az bilgi vermiştir. Bkz. Babinger, a.g.e., s. 356.

¹⁴⁷ Mufassal Osmanlı Tarihi, Bir heyetçe hazırlanmıştır. Cilt V, Güven Yy., İstanbul, 1962, s. 2547.

¹⁴⁸ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (T.D.E.A.) "Çelebizade Said Paşa", Cilt II, Dergah Yayınları., İstanbul, 1977, s. 128-129; Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in Paris Elçiliği ve Sefaretnamesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Beynun Akyavaş, Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in Fransa Sefaretnamesi, Türk Kültürünü Araştırma Yy., Ankara, 1993.

ilk büyükelçi olan babası ile birlikte Kethüda olarak Fransa'ya gitmiştir. Babası ile birlikte Paris'te birçok kültürel ve sanatsal etkinliğe katılmış, sanayi, ticari ve toplumsal yerleri gezmiştir. Mehmed Said Efendi'nin Paris'te yaptığı geziler, gördükleri, edindiği bilgiler ve tecrübeleri İstanbul'a döndükten sonra Fransız kültür ve medeniyetinin Türk toplumunda tanınmasında önemli rol oynamıştır.¹⁴⁹ Said Efendi Paris'te yaptığı gezilerden matbaayı gördü ve iyice tanıdı. Fransa'da ilmin, fennin, teknolojinin ne kadar ilerlemiş olduğunu gördü. Bütün bunların olmasında ve yaygınlaşmasında matbaanın olduğunu idrak etti. Matbaada binlerce kitap basılmakta ve toplumun bütün kesimine bu kitaplar ve bilgiler kolay ve yaygın olarak ulaşmaktaydı. Yirmisekiz Çelebi Mehmed de oğlu Said Efendi'nin matbaaya ilgisi nedeniyle matbaa hakkında daha fazla ve detaylı bilgiler almalarını sağladı.¹⁵⁰ Çünkü onlar İstanbul'a döndüklerinde matbaa kurma ve basımevi açma hazırlıklarına girişeceklerdir. Fransa'da gördükleri ilmi ve fenni terakkiyi Osmanlı toplumuna da getirmek isteyeceklerdir. Bunun öncüsünün de matbaa olduğuna inanıyorlardı. Dönemin Osmanlı Sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın aydın ve yenilikçi bir kişi olması ve Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in Fransa dönüşü raporlarından ve seyahati ile ilgili yazdıklarından oldukça fazla etkilenmesi onların bu girişimlerini kolaylaştıracaktır. Damat İbrahim Paşa da Osmanlı Devletinde ilim ve irfanın gelişmesini, yenileşme ve kalkınmayı istemekte ve bunun da matbaanın kullanılması ve yaygınlaşması ile olacağına inanmaktaydı. Bu sebeplerden dolayı Mehmed Said Efendi'nin teşebbüslerine yardım etmiştir.¹⁵¹ O dönemde matbaa açma fikri taşıyan kişilerden biri İbrahim Müteferrika idi.¹⁵² Mehmed Said Efendi'nin matbaa konusundaki düşünceleri ve bunu Müslüman Türk toplumuna da getirme isteği ile İbrahim Müteferrika'nın matbaa konusundaki bilgisi ve tecrübeleri ilk Müslüman Türk matbaasının kurulmasını sağlamıştır. Bu iki şahsiyetin girişimleri Damat İbrahim Paşa tarafından maddi ve manevi desteklenince matbaa Osmanlı Devleti'nde açılmış oluyordu.¹⁵³ 1927 yılında bu ilk matbaanın kurulmasıyla Osmanlı medeniyeti ve eski etkinliğini kaybetmeye başlayan medrese ve zihniyeti açısından da bir inkılap gerçekleştirilmiş oluyordu.¹⁵⁴ Mehmed Said Efendi, matbaa konusunda çalışmalar

¹⁴⁹ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt II, İstanbul, 1997, s. 739-742.

¹⁵⁰ Ahmet Refik Altınay, **Lale Devri**, Kültür Müsteşarlığı Kültür Yy., Ankara, 1973, s. 87.

¹⁵¹ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yy., İstanbul, 2003, s. 57-58.

¹⁵² İbrahim Müteferrika ve Osmanlı'da Matbaacılık ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. T. Halasi Kun, "İbrahim Müteferrika", **İA**, Cilt V, İstanbul, 1950, s. 896-898; Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbaacılığı I, Müteferrika Matbaası**, İstanbul, 1939.

¹⁵³ Berkes, **a.g.e.**, s. 58; Ahmet Refik, **a.g.e.**, 88-100; Yalçınkaya, **Islahat, Değişim.....**, s. 487.

¹⁵⁴ Tabakoğlu, **a.g.m.**, s. 11; 18. yüzyılda Mehmed Said Efendi gibi Osmanlı Devleti'nin modernleşmesinde ve yenileşmesinde etkili olan bir diğer şahsiyet de Yusuf Agah Efendi'nin sırkatibi Mahmud Raif Efendi'dir.

yaptığı esnada Sadaret Mektupçusu olarak memuriyete devam etmekte idi. Said Efendi, genç yaştaki bu başarıları ile Damat İbrahim Paşa'nın teveccühünü kazanarak Divan-ı Hümayun hocası oldu.¹⁵⁵

Mehmed Said Efendi, babasıyla gittiği Paris'e yolculuk ve yurt dışı tecrübesinden dolayı Ekim 1730'da I. Mahmud'un tahta çıkış cülusunu Rus hükümetine bildirmek üzere Şikkı Sani Defterdar'ı payesi ile Petersburg'a ortaelçi olarak gönderilmiştir.¹⁵⁶ Rus Çariçesinin 7 Ocak 1731 tarihli Padişah'a gönderdiği namesinde tebrik ve Osmanlı ile Rusya arasındaki ilişkilerin aynı şekilde, barış halinde devam edeceği bildirmekteydi.

Mehmed Said Efendi 1732 yılında Hekimoğlu Ali Paşa'nın Sadrazamlığı zamanında Divan-ı Hümayun hocası iken İsveç'e elçi olarak gitmiştir. Aslında İsveç'e XII. Şarl'ın memleketine dönüşü esnasında Osmanlı hazinesinden kendisine verilen borç paranın tahsilini sağlamak amacıyla Damat İbrahim Paşa zamanında bir elçi gönderilmek istenmiş ancak bu iş ileri bir tarihe ertelenmişti. Sonraki tarihte 1726'da Kozbekçi Mustafa Ağa İsveç'e gitmişse de istediklerinin alamamıştı. Daha sonra III. Ahmed'in ölümü ve I. Mahmud'un tahta çıkması ile yeni Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın İsveç'in Rusya ile anlaşmak üzere olmasından dolayı hem bu durumun iç yüzünü hem de verilen borcun alınması amacıyla Mehmed Said Efendi'yi elçi olarak göndermiştir.¹⁵⁷

Mehmed Said Efendi Rusya ile Avusturya elçisinin de katılımı ile Niyemirov'da yapılan görüşmelerde Osmanlı heyetinde bulundu.¹⁵⁸ Mehmed Said Efendi, Belgrad Anlaşmasında 3. murahhas olarak görev almıştır.¹⁵⁹ Avusturya ile yapılan 1739 Belgrad Anlaşması sonrası Avusturya ile sınır meselelerinin, özellikle de Sava nehri üzerindeki sınırın belirlenmesi için görevlendirilmiştir. İki yıla yakın bir zaman Avusturya'da kalmıştır. İki devlet arasında imzalanan anlaşma ve mübadele barışına göre Sırp ve Bosna Eyaletleri'nin durumu, Belgrad gibi şehirlerin durumu, Tuna nehrinin Avusturya ile

Mehmed Said Efendi, Fransız dilini konuşan, Mahmud Raif Efendi de Fransızca eser yazan ilk Osmanlı Türkü'dür. Bu iki gencin Osmanlı toplumu, kültürü ve devlet idaresi alanlarında getirdikleri yenilikler Osmanlı toplumunun batıya olan entegrasyonunda ilk adımların atılmasında önem arz etmekteydi. İlki, Lale Devri'nin Avrupai tarzdaki yenileşmenin öncüsü, ikincisi de Nizam-ı Cedid'in Avrupai tarzdaki yenileşmenin öncüsüdür. Yalçınkaya, *Islahat, Değişim.....*, s. 486.

¹⁵⁵ T.D.E.A., a.g.m., s. 129.

¹⁵⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 220.

¹⁵⁷ Unat, a.g.e., s. 71.

¹⁵⁸ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2547.

¹⁵⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, V. Cilt, İstanbul, 1311, s. 1455.

Osmanlı arasında sınır olamayacağı ve Eflak Devleti'nin durumlarını görüşmüş, bunlarla ilgili Osmanlı Hükümeti'nin mektuplarını sunmuştur.¹⁶⁰

Bunu takip eden zamanda bu durumla alakalı olarak 1741 Haziranında Rumeli Beylerbeyliği payesi ve yanında name-i hümayun da götürerek elçilikle Paris'e gitmiş, amacı da Rusya Devleti'nin Belgrad Anlaşmasına uymadıklarını ve Azak kalesini yıkmadıklarını Fransa Kralı XV. Louis'e bildirerek şikayet etmek ve Rusya ile Osmanlı arasında aracı olmasını istemektir.¹⁶¹ Fransa'dan 1742 yılı Ekim ayında İstanbul'a dönmüştür. Mehmed Said Efendi, İstanbul'a dönüşünde Padişaha getirdiği hediyelerden başka Humbaracı Ocağında hizmet etmek üzere yirmi iki topçu getirmiş ve bunlar Humbaracı Ocağına yerleştirilmişlerdir. Aynı yıl Aralık ayında, Osmanlı Devleti'nin yurt dışı ülkeleri ile ilişkilerinde en önemli yönetim kademelerinden biri olan Nişancı olmuştur.¹⁶²

1744 yılında Mısır'da çıkan karışıklıkları düzeltmek için buraya gönderilmiştir. 1745'te Defter Emni, 10 Ağustos 1746'da Sadaret Kethüdalığına getirilmiştir. Mehmed Said Efendi'nin dönemin Sadrazamı Tiryaki Mehmed Paşa ile arası pek iyi olmadığından ve geçinemediklerinden dolayı 1747 yılında kendi arzusu ile Defter Eminliğine dönmüştür. Ancak tecrübelerinden dolayı ikinci kez Nişancılığa getirilmiştir. 1750 yılında Divitgar Mehmet Emin Paşa Sadrazam olunca azledilerek eski görevine olan Sadaret Kethüdalığına getirildi. İki buçuk ay sonra azil ile Hicaz'a gitmesi emredildiyse de Gelibolu'ya varınca orada kalması bildirildi. Azline görünüşte hiçbir sebep yoksa da bu yıllarda Sadrazamların Sadaret Kethüdalığından gelmelerinden dolayı siyasi nedenlerle azledilmiş olmalıdır. Kısa süre sonra İstanbul'a çağrılıp üçüncü kez Nişancılık verilmiştir. 1752 yılında bu görevinden alınmış, aynı yıl içinde dördüncü kez Nişancı olmuştur. Bir müddet sonrada açıkta kalmıştır.¹⁶³

Zaten aynı dönemler, çeşitli durumlar ve merkezi otoritenin yeteri kadar güçlü olmamasından dolayı sık sık idarecilerin ve Sadrazamların değiştiği dönemlerdir. Mehmed Said Osmanlı Devleti'nde iyi yetişmiş bir devlet adamı ve aydın bir hüviyette olduğu için

¹⁶⁰ **Mecmua-i Tarihiyye**, Yazma, Topkapı Sarayı Müzesi, Kayıt Revan 1324, s. 69-71; Bu yazma eserde Mehmed Said Efendi'nin Sipah Katibi olarak görev yaptığı yazmaktadır.

¹⁶¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I., s. 296.

¹⁶² Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/II, s. 382; **Mufassal Osmanlı Tarihi**, s. 2547.

¹⁶³ **Mufassal Osmanlı Tarihi**, s. 2547.

yine önemli makamlara gelmeye devam etmiştir. 1755 yılında önce Başmuhasebeci sonra da üçüncü defa Sadaret Kethüdalığına getirilmiştir.

25 Ekim 1755 tarihinde Sadrazam Bıyıklı Ali Paşa'nın azli ve idam edilmesi üzerine Sadrazamlığa tayin olunmuştur.¹⁶⁴ Bu, Mehmed Said'in paşalığa da geçişi demektir. Mehmed Said Paşa, uzun süreli devlet memurluğundaki en yüksek makama getirilmiş, adeta bilgi ve tecrübesiyle ödüllendirilmiştir. Gerek İsveç gerekse Rusya elçiliklerinde başarılar göstermiş, özellikle Paris'te elçilik görevi esnasında kraldan devlet adamlarına kadar Fransızların takdir ve beğenisini kazanmıştı. Artık, Osmanlı Devleti'nde de Padişah tarafından hak ettiği yere, imparatorluğun en tepe noktasına getirilmiştir.

Ancak Mehmed Said Paşa'nın Sadrazamlığı çok uzun sürmemiş, beş buçuk ay kadar sadrazamlık yapmış, genelde etrafındakilerin etkisinde kalan ve kararsız yönüyle sürekli yönetici ve sadrazam değiştirdiği bilinen Sultan II. Osman tarafından 1756 Mayısında azledilerek İstanköy'e sürülmüşse de sonra affedilmiştir.¹⁶⁵

Mehmed Said Paşa azledildikten sonra çoğu Anadolu'da olmak üzere çeşitli vilayetlere vali olarak gönderilmiştir. Azlinden bir müddet sonra Hanya Muhafızlığına gönderilmiş, 1757'de Mısır'a vali olmuş, daha sonra sırasıyla güney bölgelerine 1759 yılında Adana Valiliğine, 1760'ta Konya Valiliğine getirilmiştir. 1761'de Maraş'ta vali olarak görev yaptığı sırada Ekim ayında vefat etmiştir.¹⁶⁶

Yirmisekiz Çelebizade Mehmed Said Paşa, son derece değerli, bilgili, dünya ve ülke işlerinden anlayan, ikna kabiliyeti ve gücü etkili, müteşebbis, namuslu, çalışkan, tecrübeli bir devlet adamı idi. Fransızca ve Latince bilmesi 18. yüzyıl için Osmanlı toplumu açısından değerini ve ne kadar büyük ve önemli bir aydın olduğunu gösterir. Tıp müfredatına dair lügat olarak yazdığı Fevaid'ül Müfredat adında meşhur bir de eserinden başka Fransızca Divan-ı Yekta ve Menasik-i Kudsi adlarında iki eserde daha yazmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 383.

¹⁶⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 339; Bir çok kaynakta 3 ay sadrazamlık yaptığı yazılmışsa Uzunçarşılı'nın tespiti şekliyle beş ay bu makamda kaldığı doğru olmalıdır.; T.D.E.A., a.g.m., s. 129.

¹⁶⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 383; Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2547-2548.

¹⁶⁷ T.D.E.A., a.g.m., s. 128.

Eyüp nişancısında bir hamam, Sarıyer’de bir tekke, Yuşa Tepesinde bir mescit yaptırmıştır.¹⁶⁸

31. Mehmed Said Efendi’nin İsveç Elçiliğinin Sebepleri

Çelebizade Mehmed Said Efendi’nin 1732 yılında fevkalade elçi olarak İsveç’e gönderilmesinin görünüşteki sebebi, İsveç Kralı XII. Şarl’a verilen ödünç paranın alınması idi. Aslında bu amaçla Damat İbrahim Paşa 1726 yılında elçi olarak Kozbekçi Mustafa Ağa’yı İsveç’e göndermişti. Ancak İsveç Hükümeti uzun yıllardan beri savaşlar yaptığı için ekonomik sıkıntı ve darlık içinde olduklarını ve borcun ödenmesinin ileri bir tarihe ertelenmesini istemişler ve bir miktar para ödemişlerdi.¹⁶⁹ Daha sonra III. Ahmed’in ölümü ve I. Mahmud’un tahta çıkması ile yeni Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından, Mehmed Said Efendi geriye kalan ve hala alınamayan bu borcun alınması için İsveç’e elçi gönderilmiştir.¹⁷⁰

İsveç’e elçi gönderilmesinin asıl sebebi ise İsveç Kralı Frederik’in Rusya ile olan savaşı bitirdikten ve barış dönemine girildikten sonra Rusların nüfuzu ve etkisi altına girip, Ruslarla bir ittifak yapabileceğinin İstanbul’da duyulması ve bunun Stokholm’de araştırılıp incelenmesi idi.¹⁷¹

17. yüzyılın sonlarından itibaren İsveç ile Osmanlı Devleti Rusya’yı ortak düşman görmüşler, siyasi ve askeri bir çok işbirliği yapmışlar ve en önemlisi de İsveç’in en güçlü ve en önemli krallarından biri olan XII. Şarl’ın 1709-1714 yılları arasında 5 yıl kadar Osmanlı topraklarında kalması idi. Osmanlı Devleti’nin siyasi ve askeri olarak özellikle kuzey topraklarındaki güvenlik açısından Rusya’nın yalnız ve güçsüz olması önemli hedeflerinden birisidir. Bunun yanında İsveç son yıllarda Osmanlı Devleti’nin en önemli müttefiki ve dostu durumunda idi. Kuzey toprakları için böylesine önemli bir devletin

¹⁶⁸ Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2548.

¹⁶⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 218; Beydilli, a.g.m., s. 410; Unat, a.g.e., s. 70.

¹⁷⁰ Ahmet Refik, a.g.e., s. 93; Unat, a.g.e., s. 71; Mehmed Said Efendi, Elçi olarak gönderilmeden önce Sipahiler Katibi olarak görev yapmaktaydı. Bkz. Mecmuayı Tarihiyye, a.g.e., s. 69.

¹⁷¹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 220; Ahmet Refik, Mehmed Said Efendi’nin elçi olarak gönderilme sebebini şöyle açıklıyor: “Bu defa intihab olunan zad, alim ve arifani dirayet ve kıyaseti ile Osmanlı ricali beyninde ünü olan simalardan biri idi. Şıkkı Salise rütbesini alan Said Mehmed Efendi bu vazifeyi halledebilecek meziyetlere sahipti. Babası Süleyman Ağazade Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ile beraber Damat İbrahim Paşa’nın Sadaretinde Paris’e gitmiş Avrupa adap ve adetini öğrenmiş, lisana ve Avrupa ahval-i siyasetine tamamiyla vakıftı. Bkz. Ahmet Refik, a.g.e., s. 93.

aslında ortak düşman olarak belirttikleri Rusya'nın yanında yer alarak, bir ittifak ve işbirliği içersine girecek olması Osmanlı için siyasi ve stratejik olarak önemli bir kayıp ve eksiklik olacaktır.

Zaten Mehmed Said Efendi, bu durumla ilgili olarak Rusya'ya I. Mahmud'un cülusunu bildirmek için Ekim 1730'da Rusya'ya gitmiştir. Rus Çaricesinin 7 Ocak 1731 tarihli Padişah'a gönderdiği namesinde tebrik ve Osmanlı ile Rusya arasındaki ilişkilerin aynı şekilde, barış halinde devam edeceği bildirmektedir. Yine Rus Başvekili Kont Glofkin'in de elçi ile gönderilen name ve mektupta tebrik ve diğer hususlar yer almaktadır.¹⁷² Mehmed Said Efendi'nin Rusya'ya gitmesindeki bir neden de İsveç ile aralarında oluşan samimiyetin ve bir ittifak ihtimalinin yerinde tetkiki ve görülmesi idi. Elçi oradan döndükten sonra aynı hususlar için İsveç'e geçecekti.

İşte bu olumsuz durumu zamanında görerek önlem almak ve gerekirse engellemek için, girişimlerde bulunmak amacıyla Mehmed Said Efendi, Osmanlı elçilerinin en önemli rütbe ve ünvanlarından olan fevkalade elçi (büyükelçi) olarak İsveç'e gönderilmiştir.¹⁷³

Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa, aldığı hattı hümayun'un gereği olarak İsveç Devletinin Osmanlılara ne kadar borcu olduğunu muhasebeden araştırdı ve iki yüz elli bin kuruş olan bu borcun tahsili ve tasfiyesi için Sultan I. Mahmud'a arıza takdim etti.¹⁷⁴ Arıza şöyledir:

“İsveçlü hususları için şeref yafte-i sudur olan hattı hümayun: Şevketlü makrunları mantiki malum çakiraneme oldu. Nefsül emri mülahaza-i humayun cihanderları aynı keramettir. Lakin İsveçlüniün zaif hali Moskovlu ile ittifakı ve tabiyyeti bundan mukaddem mesmur çakiranem olup ol vakit bu mesellü bir mülahaza olmadığından tahkik ve tetkikince çüندان vakt olmamıştı. Bu defa şeref sudur olan emri hümayunlarına binaen

¹⁷² NH, n. 7, s. 232,242-243

¹⁷³ TOEM, a.g.m., s. 658; Unat, a.g.e., s. 70-71

¹⁷⁴ Aslında İsveç Kralı XII. Şarl'ın Bender'de bulunurken Osmanlı'dan aldığı borç para Sadrazamın muhasebeden öğrenilerek I. Mahmud'a arz ettiği ve bildirdiği gibi 250 bin kuruş değildir. Çünkü İsveç Kralına her kesede beşer yüz kuruş olmak üzere toplam 2000 kese Rumi akçe verilmiştir. Bu şekilde İsveç Kralına verilen borç para 1 milyon kuruş etmektedir. Bu hususla ilgili önceki konularda bilgi verilmiştir. Bkz. MD, n. 119, s. 206 ve NH, n. 6, s. 271; Ayrıca ileriki konularda anlatılacak olan İsveç Devleti borçları ödemek için, borç paraya karşılık verdiği savaş gemisi'nin değeri 600 bin kuruş, tüfeklerin değeri 200 bin kuruş olup, 400 kese noksan kalmış, yani 2000 keseden 400 kese noksan ise savaş gemisi ile tüfekler 1600 kese etmektedir. 1600 kese 800 bin kuruş olursa 400 kese de 200 bin kuruş olur ki böylece İsveç'in borçları toplam olarak 250 bin kuruş değil, 1 milyon kuruş olduğu anlaşılacaktır. Bkz. Cevdet Hariciye (Bundan sonra kısaca CH olarak yazılacaktır.), n. 8634, s. 786.

*İsveçlü Moskovluyla tabiyyeti vuku mudur değil midir hakikatinin erbab-ı vukufundan istihbar ve istiknah ve sıhhati ne veçhile ise rikab-ı hümayunlarına badel arz iktizası üzere İsveçlünün tarafından olan elçisi ile müzakere ve mükalesine mübaşeret olunur ve İsveçlünün Devlet-i Âliyye ne miktar deyni olduğu bundan akdem muhasebeden derkenar ittirdikte iki yüz elli bin guruş dinarları olduğu derkenardan müsteban olmağla derkenar olunan kağıt atebe-i aliyeyi mülükanelerine arz olundu”.*¹⁷⁵

32. İsveç Sefaretnamesinin Özellikleri

Mehmed Said Efendi, 6 Kasım 1733'te İsveç elçiliğinden İstanbul'a döndükten sonra bizzat kendisinin yazdığı sefaretnamesini Sadaret makamına sunmuştur. Bu sefaretname ilk defa İskender Hoçî Bey tarafından bir terekeden elde edilen bir mecmua içinde tesadüfen ele geçirilmiş ve Tarihi Osmani Encümeni Mecmuasında yayınlanmıştır.¹⁷⁶

İsveç sefaretnamesinin yazma nüshası sadece İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Evrakı numara 1641'de bulunur. Bizde bu çalışmamız için bu yazma nüshadan faydalandık. Bu yazma nüsha, rik'a harfleriyle, gayet okunaklı, sade, duru ve akıcı biçimde yazılmıştır. Varak şeklinde yazılmış olup, 19 sayfadan ibarettir.

Bu sefaretname, 18. yüzyılın ilk yarısında ve kış mevsiminde İstanbul'dan İsveç'e nasıl gidildiğini, orada gördüğü şaşalı karşılama törenlerini, elçi Mehmed Said Efendi'nin Stokholm'deki diplomatik faaliyetlerini ve siyasi görüşmelerini, İsveç ve Baltık bölgesinin iklimini, İsveç toplumu ile ilgili bilgileri, İsveç'in askeri durumunu bu sefaretnameden öğrenmekteyiz.

Mehmed Said Efendi'nin İsveç sefaretnamesi, İsveç'le ilgili ilk ve tek sefaretname özelliği taşımaktadır. Ayrıca vermiş olduğu bazı bilgiler o dönemin tarihçilerinin yazdıkları kitaplarda bulunmadığından ve özellikle de Vakantüvis Raşid Efendi tarihinde bile olmayan bir takım malumattan bu sefaretnamede bahsedildiği için büyük önemi vardır.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Ahmet Refik, a.g.e., s. 121; İskender Hoçî Bey, “Mehmed Said Efendi'nin İsveç Tahriri”, TOEM, Cilt II, İstanbul, Sene 1911, sayı I, s. 658-659.

¹⁷⁶ Unat, a.g.e., s. 72.

¹⁷⁷ TOEM, a.g.m., s. 658.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İSVEÇ SEFARETNAMESİ

40. Mehmed Said Efendi'nin İsveç'e Yolculuğu

Mehmed Said Efendi, Ekim 1732'de (18 Cemaziyelevvel 1145) Sultan I. Mahmud'un İsveç Kralı'na verilmek üzere aldığı name-i hümayun ve maiyetiyle birlikte İstanbul'dan yola çıkmıştır. Elçinin kaç kişiyle birlikte gittiği ve kethüdası dahil maiyetinde kimlerin bulunduğu hakkında bir bilgi yoktur.¹⁷⁸

Mehmed Said Efendi muhtemelen Edirne güzergahı üzerinden devam edip, sefaretnamede gününü belirmediği şekilde Şumnu kasabasına gelmiştir. Yolculuğuna güz sonlarında başlamıştı, Şumnu kasabasında iken çok şiddetli biçimde kar yağdığını belirtmektedir. Elçinin belirttiğine göre dört saat içinde iki karış miktarı kar yağmıştı. Şumnu'dan ağır kış şartlarında yola devam eden elçilik heyeti, zorlukla Tuna nehrini geçerek Yergöğü'ye varmışlardır. Ertesi gün yola devam edemeyecek kadar kar olması ve yolların müsait olmaması nedeniyle Eflak Voyvodası'na haber verilerek Eflak Voyvodası İskerletzade Konstantin'in hazırladığı kızaklar ile elçi ve maiyeti eşya ve malları ile birlikte Bükreş'e bir saat mesafedeki bir yere gelmişlerdir.¹⁷⁹

Osmanlı Padişahı'nın elçilik heyetine yardımcı olmaları için yolladığı name-i hümayunu almak ve elçilik heyetini Bükreş'e getirmek için Eflak Voyvodası, kethüdası ile birlikte 400 asker ve mehter takımını göndermişti. Mehmed Said ve maiyetinin de katılmasıyla kabile alay ve törenlerle Bükreş'e girmiştir.¹⁸⁰ Mehmed Said Efendi, name-i hümayunu Eflak Voyvodası İskerletzade Konstantin'e vermiştir. Elçi ve maiyeti Bükreş'te

¹⁷⁸ Mehmed Said Efendi, *İsveç Sefaretnamesi*, Yazma, Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine, No: 1641, s. 1. (Bundan sonra kısaltma şekliyle "TSH" olarak sayfası belirtilerek verilecektir.)

¹⁷⁹ TSH, n. 1641, s. 2.

¹⁸⁰ Mehmed Said Efendi, Bükreş'e varış günlerini sefaretnamede belirtmemiştir. Ancak ağır kış şartları nedeniyle planladıkları tarihten geç olarak Bükreş'e varmışlardır.

büyük hürmet ve misafirperverlik görmüşlerdir. Havaların açması ve yolların daha müsait olması için birkaç gün Bükreş'te beklemişlerdir. Hava şartlarının değişmemesi üzerine geç kalmamak için, her şeye rağmen Bükreş'ten ayrılan elçilik heyeti Boğdan'a gitmek üzere yola çıkmışlardır.¹⁸¹

Boğdan'a yaklaşınca, Boğdan Voyvodası name-i hümayunu almak ve elçilik heyetini karşılamak için mehterhane ve bir kısım adamlarını göndermiş, Mehmed Said Efendi ve maiyeti alay ve şenliklerle Boğdan'a girmiştir. Eflak'ta olduğu gibi Boğdan'da da elçi ve maiyetine büyük hürmet ve hizmette bulunulmuştur.

Elçi Boğdan'da bir gece kaldıktan sonra yola devam etmeyi planlarken, çok yoğun kar yağışı nedeniyle yola devam etmeye imkan bulamamışlar, üç gün üç gece bir konakta hayvanları ve eşyalarıyla beraber beklemişlerdir. Üçüncü gün hava şartları biraz düzeline yolculuğa devam edilmiş ve Bozia denilen yere gelmişlerdir. Burada iken de ağır kış şartları ve soğuk hava devam etmiştir. Bozia denilen yerde beklerken soğuktan hasta olanlar ve hatta ölenlerde olmuştu. Maiyetinde bulunan bir Tatar ve bir Zımmının çok soğuk havadan ve ayazdan dolayı donarak öldüğünü nakletmektedir.¹⁸²

Hava biraz düzeline Boğdan'dan hareket eden elçilik heyeti, Burulat denilen kasabaya gelip ve burada bir gece beklemişlerdir. Ertesi gün kuryelerin yollardan geçilebildiği yönünde haber vermesi üzerine yolculuğa devam edilip Vislovya¹⁸³ denilen şehre varmak için 7 saat gidilmiş, fakat Vislovya'ya bir saat kalmışken yine yolların yoğun kardan kapanması ve soğuk yüzünden beklemek zorunda kalmışlardır.¹⁸⁴ Normalde bir saatte gidilecek yol soğuk ve kar nedeniyle 9 saatte alınmış ve Vislovya'ya varılmıştır. Vislovya'da 3 gün bekledikten sonra buradan da hareket edilerek Kodesrihot denilen kasabaya gelmişlerdir.

¹⁸¹ Mehmed Said Efendi, sefaretnamede kötü hava şartlarında yola devam ederken Allah'tan yardım beklediklerini ilginç biçimde belirtmektedir. TSH, n. 1641, s. 2.

¹⁸² TSH, n. 1641, s. 2.

¹⁸³ Vislovya, Hotin şehrine bağlı bir kale kasabasıdır. Bu tarihlerden Belgrad anlaşmalarının yapıldığı tarihlere kadar (1739) İlyas Paşa Hotin Muhafızı olarak buralarda vazifeliydi.

¹⁸⁴ Elçi, Vislovya'ya ulaşmadan soğuk ve yoğun kar nedeniyle beklenirken, burada o dönemin sağlık ve hastalık tedavisi hakkında ilginç bir gelişmeden bilgi vermektedir. Buna göre, bir Tatar'ın ayaklarının donması üzerine, hayvanın karnı yarılarak Tatar'ın ayaklarını hayvanın karnının içine sokmuşlar fakat hem Tatar'ın hem de hayvanın öldüğünü söyler. Bu kişi elçilik maiyetinden değildir. Çünkü sefaretnamede kendilerinden ölen olmadığını sadece bir kişinin kulağından rahatsızlandığını ve bunun da ilaçla tedavi edildiğini söylemektedir. Bkz. TSH, n. 1641, s. 3

Hotin Muhafızı İlyas Paşa, elçilik heyetini karşılamak ve Padişahın elçilik heyeti ile ilgilenmesi hususunda kendisine gönderdiği nameyi hümayunu almak için üç yüz kadar askerini, kapısı halkını ve mehter takımını yollamıştır. Mehmed Said Efendi ve maiyeti alay ve şenliklerle, Said Efendi'nin büyük ve güzel olarak nitelendirdiği top atışları eşliğinde Hotin'e gelmişler, nameyi hümayunu İlyas Paşa'ya vermişlerdir.¹⁸⁵

Lehistan (Polonya) Devleti'nden sınırı geçmek için izin istenmiş ve izin haberi gelinceye kadar 25 gün Mehmed Said Efendi ve maiyeti İlyas Paşa'nın konağında kalmışlardır. Lehistan Devleti izin haberini gönderince 26 Şaban 1145'te (tahminen Ocak 1732) sınırda hem Osmanlı hem de Lehistan görevlilerinin katılımı ile geçiş töreni düzenlenmiş, büyük alay ve top atışları eşliğinde İlyas Paşa elçilik heyetini Lehistanlı görevlilere teslim etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti topraklarından çıkılıp, Lehistan topraklarına girilmiş oluyordu.¹⁸⁶

Lehli görevliler ve askerlerle birlikte elçi Mehmed Said Efendi ve maiyeti İzvanca denilen yere gelmişler, burada bir gece beklemişlerdir. Ertesi gün Lehistan görevlilerinin sağladığı kızaklarla Lehistan'ın başkenti Varşova'ya doğru yola çıkmışlardır. Mehmed Said Efendi, yollarda abdest alacak ve namaz kılacak bir fırsat ve imkan bulamadıklarını hatta su bile bulamadıklarını, zor ve güç şartlarda yolculuk yaptıklarını, 23 konaktan geçerek Varşova'ya vardıklarını belirtmektedir.¹⁸⁷

Mehmed Said Efendi, Türkler tarafından Nalkıran¹⁸⁸ olarak söylenen Lehistan Kralı'nın gelişlerinden pek hoşnut olmadığını kendilerine söylediklerini, fakat o zaman Lehistan Kralı'nın Varşova'da olmadığını, kendisiyle karşılaşmaya ve görüşmeye gerek kalmadan Lehistan kral vekili olan Perumiya adında kişiyle görüştiklerini, ona Osmanlı Padişahı'nın mektuplarını verdiklerini belirtmiştir.

¹⁸⁵ TSH, n. 1641, s. 3.

¹⁸⁶ TSH, n. 1641, s. 3 Elçi Mehmed Efendi, İstanbul'dan yola çıktıktan 68 gün sonra Lehistan topraklarına varmış oluyordu.

¹⁸⁷ TSH, n. 1641, s. 4.

¹⁸⁸ Lehistan Kralı olarak Türklerin Nalkıran dedikleri II. August'tur. 17. yüzyılın sonlarında Saksonya Elektörü olan II. August, 1699'da Rusya'nın desteğiyle İsveç'e karşı bir müttefiklik olması için Lehistan kralı olmuştur. XII. Şarl'dan İsveç toprağı olan Litvanya'yı kopararak ülkesine katmış, XII. Şarl 1704'te Rusya'yı yenince Lehistan'ı da almış ve II. August'un yerine 1706'da Stanislas Lezçinski'yi Lehistan krallığına getirmiştir. Ancak Şarl, Poltava savaşında Rusya'ya yenilince II. August yine Rusların desteği ile Lehistan krallığına tekrar gelmiş ve 1733 yılına kadar tahtta kalmıştır. Daha geniş bilgi için Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV/I, s. 244-245.

Sefaretnamede geçen ve Mehmed Said Efendi ile görüşmesi esnasında Lehistan Kral vekilinin Türk elçisine söyledikleri, Lehistan idarecilerinin Osmanlıya bakışı açısından önemlidir: “Bizler Devlet-i Aliye’nin sadık dostu komşuları olarak, Devlet-i Aliye tarafından istenen her şey bizim için uygun olup, bu kez sizin sefaretiniz için yollarda yardım ve kolaylıklar sağlarız. Sizi birkaç gün bekletsek de gideceğiniz yere kadar refakat edip izin ile göndeririz.”¹⁸⁹

Varşova şehrinin kenarında bulunan Delyela denilen nehir üzerinden Borozan adı verilen kayıklar ile yolculuğa devam edilmiştir. Bu kayıkların içinde yolcular için odalar yapılmış, odaların içleri çuka ile kapatılarak rahat bir yolculuk sağlanmıştı. Delyela nehrinden devam edilerek 11 günde Daniska adlı kaleye varılmıştır. Daniska kalesinde 6 gün beklenmiştir.

Lehistanlılar tarafından sağlanan ve sığırlar tarafından çekilen arabalarla (bir nevi öküz arabası) Baltık Denizi kıyılarına gelmişlerdir. Baltık Denizi donmuş bir halde ve buzlarla kaplı olduğu için yolculuk zorlaşmıştı. 8 günde İsveç kıyılarına gelinmişti. Ancak buradan ileriye devam etmekte ve karşıya geçmekte çok zorluk çekmişler, kar, soğuk, rüzgar ve donan deniz nedeniyle 2-3 kez yoldan geri dönmüştür.¹⁹⁰

Daha sonra hava biraz sakinleşince yolculuğa devam edilmiş ve Norveçya¹⁹¹ kıyısındaki Kotlanid adasına gelinmiştir.¹⁹² Dört buçuk gün burada beklendikten sonra beşinci gün yol ve hava şartları müsait olunca İsveç tarafına varmak için Lansuret Boğazından geçilerek, bazı adalar arasından dolaşılmış, İsveç Kralı¹⁹³ tarafından gönderilen sandal ile Türk heyetini adadan alarak kıyıya getirmişler ve kıyıda çok büyük bir alay ve şenlik düzenlemişlerdir. İsveç Kralı’nın gönderdiği Kapıcılar Kethüdası ve birkaç Kapıcıbaşı ile 6 atlı hinto (at arabası), Mehmed Said Efendi ve maiyetini kıyıda

¹⁸⁹ TSH, n. 1641, s. 4.

¹⁹⁰ TSH, n. 1641, s. 4.

¹⁹¹ Mehmed Said Efendi, bu yörenin yemek tarzından bahsederken ilginç bir tespit yapmaktadır. Türk heyetinin yanında her türlü zahire ve yiyecek bulunurken, oranın insanların sadece kuru balık yediklerini nakletmektedir. TSH, n. 1641, s. 4.

¹⁹² Türk Elçilik heyeti Kotlanid adasında beklerken, İsveçliler arasında Türk heyetinin kötü hava şartlarından telef olduğu şayiası yayılmıştı. İsveç hükümeti etrafa görevliler göndererek durumu öğrenmek ve kendilerinin iyi durumda olduğunu görmek istemişlerdi. İsveçli görevliler onları Kotlanid adasında bulunca çok değerli bir şey bulmuş kadar sevinmişlerdi.

¹⁹³ 1732 yılında İsveç Kralı XII. Şarl’ın kız kardeşi Eleonor’un kocası olan Frederik idi. 1720’den beri İsveç kralı bulunmaktaydı.

beklemektedirler. Kral ve hükümet tarafından gönderilen görevliler, Türk elçilik heyetini selam ve hürmetle karşılayıp kendileri için kral tarafından hazırlanan konağa götürmek üzere sandaldan İsveç toprağına ayak basmışlardır.¹⁹⁴ Böylece Türk elçilik heyeti Kotlanid adasından ayrıldıktan 5 gün sonra İsveç'in Başkenti olan Stokholm şehrine gelmişlerdir. Mehmed Said Efendi, Stokholm'e geldikleri tarihi ve günü açık biçimde sefaretnamesinde belirtmemiştir. Ancak yolculuğı toplam 159 gün sürdüğü için Şevval ayının 21'inde (tahminen Nisan 1733) Stokholm'e gelmiş olmaları gerekir.¹⁹⁵ İsveç Devleti'nin görevlileriyle birlikte Türk elçilik heyeti at arabalarına binerek konağa gitmek üzere yola çıkmışlardır.

Mehmed Said Efendi konaklarına giderken yolda kendilerine karşı İsveç halkının gösterdiği büyük rağbet, itibar, hürmet ve sevgi gösterilerinden, kendileri için düzenlenen şenliklerden hayret edici biçimde bahsetmektedir. Bunlar da gösteriyor ki Türk- İsveç dostluğu sadece devlet düzeyinde resmi bir halde kalmayıp, halk arasında da yaygınlaşarak köklü bir duruma gelmiştir. Türk elçilik heyeti, alay ve şenlikler eşliğinde kalacakları konaklarına giderken yol kenarlarındaki kalabalık o kadar fazla imiş ki dükkanlar ve evler hatta damlar dahi her taraf hıncahınc doldurulmuş. Kalabalık nedeniyle iskeledeki halatlara ve iplere asılarak kendilerini görmek isteyenler varmış. Yol kenarlarına dizilen askerler ve halk, Türk elçilik heyetini selamlamak için şapkalarını çıkarıp havaya sallayarak sevgi gösterisinde bulunup, hepsi birlikte "Allahü Teala Âli Osman Padişahına uzun ömürler versin" diye seslenmekte, davullar, borular ve trampetler sürekli çalmaktaymış. 60 kadar top hepsi birlikte atış yapmışlar.¹⁹⁶

Türk elçilik heyeti dinlenmek için konaklarına vardıklarında İsveç Kralı Frederik'in kethüdası olan Mareşal Delafoz isminde görevli konağa gelerek tekrar selam ile İsveç topraklarına gelişlerini tebrik etmiştir. O gün akşam yemeğı için kral tarafından bir görevliye hazırlatılan ve Mehmed Said Efendi'nin mükemmel olarak bahsettiğı, yeni olarak getirilen tabaklarda ve dinimize uygun biçimde yemekler yenmiş, kahveler

¹⁹⁴ Mehmed Said Efendi, çok meşakkatli ve ağır, yorucu bir yolculuktan sonra İsveç'e vardıkları ve büyük bir rahatlığa kavuştukları için Allahu Tealaya hamd ve sena ettiğini, şükrettiğini sefaretnamesinde nakletmektedir. TSH, n. 1641, s. 6.

¹⁹⁵ Mehmed Said Efendi, Stokholm'e geldikleri tarihi ve günü açık biçimde sefaretnamesinde belirtmemiştir. Ancak yolculuğı toplam 159 gün sürdüğü için Şevval ayının 21'inde (tahminen Nisan 1733) Stokholm'e gelmiş olmaları gerekir. Bkz. TOEM, a.g.m., s. 659.

¹⁹⁶ TSH, n. 1641, s. 6.

içilmiştir. Mehmed Said Efendi, kendileri için hazırlatılan bu güzel akşam yemeğinden dolayı krala teşekkür ettiğini belirtmiş ve bir iki gün içinde kral ile görüşmeyi umduklarını söylemiştir. Mehmed Said Efendi, kralın tebdili kıyafet ile bu yemekte olduğunun daha sonra söylendiğini ama onu,¹⁹⁷ kendisinin görmediğini nakletmektedir.

41. Elçi Mehmed Said Efendi'nin Stokholm'deki Diplomatik Faaliyetleri

Mehmed Said Efendi, Stokholm'e gelişlerinden birkaç gün sonra Osmanlı Padişahı Sultan I. Mahmud'un elçi ile Ekim 1732'de (Evasıt-ı Rebiülevvel 1145) İsveç Kralı Frederik'e gönderdiği name-i hümayunu krala sunmak için, kralın daveti üzerine, başında kral kethüdasının bulunduğu alay ile kral sarayına gitmiştir. Divanhane kapısında kral kethüdası tarafından karşılanan Türk elçisi, kralın bulunduğu ikinci divanhanenin bulunduğu odaya alınmıştır.

Osmanlı Padişahı Sultan I. Mahmud, İsveç Kralı'na gönderdiği name-i hümayunda Osmanlı Devleti ile İsveç Devleti arasındaki kuvvetle oluşan samimi ilişkilerden ve dostluktan bahsetmektedir. XII. Şarl'ın Türkiye'deki ikameti sırasında Osmanlı Devleti'nin gösterdiği ilgi ve alakadan, yardımlardan, dostane ve samimi biçimde ağırlandığından, onun zamanında Osmanlı ile İsveç ilişkilerinin ilerleyip kuvvetlendiğinden bahsedilmektedir. Aynı dostluk ve samimi ilişkilerin devamı ve ilerletilmesi, daha da güçlendirilerek geliştirilmesi istenmekte, karşılıklı koruma, yardımlaşma ve dayanışma siyasetinin her iki devlet için de gerekli olduğu, bunun için hem Padişahın hem de Sadrazamın çalışacağı ve gayret edeceği anlatılmaktadır. Bu sebeplerle Mehmed Said Efendi'nin elçi olarak görevlendirildiği bildirilmektedir.¹⁹⁸ İsveç yönetici ve halkının da Osmanlı ile dostluğu ve müttefiklik durumunu desteklemesi ve buna göre hal ve işlemlerin yapılması, Osmanlı ile İsveç ilişkilerinin güçlenmesi için elçinin orada çalışmalar yapacağını, kendisine kolaylık gösterilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir. Yine namede belirtilen diğer önemli husus da borç hususudur. Buna göre 1718 yılında ölen eski İsveç Kralı'nın Osmanlı'ya sığındığı ve 5 sene Osmanlı ülkesinde kaldığı esnadaki parasal yardımların ve İsveç Kralı'nın ülkesine dönerken aldığı 2000 kese akçe borcun,

¹⁹⁷ TSH, n. 1641, s. 6.

¹⁹⁸ I. Mahmud, bu şekilde Osmanlı ile İsveç arasındaki ilişkilerin önemine işaret etmekteydi. Çünkü İsveç ile Rusya arasında bir yakınlaşma, Rusya'ya bağlılık veya Rusya ile İsveç arasında oluşabilecek bir ittifak durumu vardı. Bunun gerçek olup olmadığı öğrenilmek istenmekte, eğer bu durum gerçekse önlenmek istenmekteydi. Zaten elçinin en önemli görevlerinden biri de buydu.

kralın senedinin olmasına ve zamanının geçmesine rağmen ve yine 1728'de Kozbekçi Mustafa Ağa elçi olarak gönderilmesine rağmen bu borcun halen ödenmemiş olduğundan bahisle, bu hususta görevlendirilen Mehmed Said Efendi'ye gerekli kolaylığın yapılması istenmekte ve borcun verilmesi talep edilmektedir.¹⁹⁹

Mehmed Said Efendi, İsveç Devleti'nin elçilik karşılama usulü hakkında bilgi olarak verdiği şekliyle, kral gururlu ve kibirli biçimde, iki taraftan da devlet adamlarının olduğu divanhanede asası ve şapkası ile Türk elçisini selam ve hürmetle karşılamıştır. Krala dört adım miktarı yaklaşan elçi, Türk-İsveç dostluğunun devamı için geldiğini belirten nameyi hümayunu krala takdim eder.²⁰⁰ Kral sağ eliyle nameyi hümayunu alır, nameyi bir tabla üzerine koyarak, İsveç Devleti'ne geldikleri için Türk elçisine teşekkür ederek Osmanlı Padişahı'na şükranlarını ve hürmetlerini bildirir. Burada Kral'a İsveç Devleti'ne geliş sebepleri arz edilir. Kahve içilirken kralla sohbet edilir. İsveç Kralı elçi Mehmed Said Efendi'ye yolculuğunun nasıl geçtiği ve Osmanlı Padişahı'nın şu anda neler yaptığı konusunda sorular sorulup konuşmalar yapılmıştır.

Kral ile görüşme esnasında en dikkat çeken husus, İsveç Kralı'nın Osmanlı ile İran arasındaki savaşlarla ilgili konuşmalarıdır. İsveç Kralı, İran Şahı Tahmasb'ın Osmanlı'yı doğuda sıkıştırmaya çalıştığını, bazı Osmanlı topraklarına saldırdığını ve Osmanlı ile arasındaki anlaşmayı bozduğunu, bir anlamda hainlik yaptığını belirtmiştir. İsveç Kralı'nın söylediğine göre Osmanlı Devleti ile İran'ın arasını açıp savaşa girmesini isteyen Ruslar ve Lehistanlılar idi. Kral, Osmanlı Padişahı'nın bu duruma karşı önlem alması gerektiğini tavsiye etmiştir.

Sefaretnamede daha sonra kral ile birlikte yenilen yemekten bahsedilir. Mehmed Said Efendi'nin belirttiği ve İsveç Devleti'nin Osmanlı'ya verdiği önemin göstergesi olarak oturdukları yemekte, hiçbir elçiye yapılmamış biçimde Türk elçisinin kralın yanına oturduğunu, yemek esnasında da kendisinden başka kimseyle konuşmadığını anlatır. Bütün bunlar İsveç Devleti'nin Osmanlı coğrafyasıyla ne kadar ilgilendiğini ve Osmanlı ile siyasi-askeri birliktelik kurmak istediklerini göstermektedir.

¹⁹⁹ NH, n. 7, s. 279.

²⁰⁰ TSH, n. 1641, s. 7.

Mehmed Said Efendi, öğle yemeğini İsveç Kralı ile birlikte yerken, Kral Türk elçisine ilginç bir teklifte bulundu. İkisi arasındaki konuşma esnasında Kral I. Frederik Türk elçisine sordu:

- Devlet-i Aliye'nin İran ile savaş durumu devam ediyorken, 20-30 bin asker ile size yardıma gelsek, şevketli padişahımız nasıl karşılar?

- Şevketli, muhabbetli efendimiz hazretleri bundan fazlasıyla memnun olurlar, sizin kuvvetlerinize de hürmet ve ikramda bulunurlar. Lakin sizin de bildiğiniz şekilde, Devlet-i Aliye bu zamana kadar yapılan bütün savaşlarda katiyyen hiçbir devletin yardımına muhtaç olmamış, yaptığı bütün fetihler ve kazanılan zaferler de kendi gücümüz ve kuvvetimizle olmuştur. Siz dostlarımızın mal ve asker ile zahmete girmenize gerek yoktur. Bu söylediklerinizle dostluğunuzu göstermiş oldunuz. Gönül yardımınız yeterlidir, diyerek Mehmed Said Efendi cevap vermiştir.²⁰¹

İsveç Kralı ile Türk elçisi arasında geçen konuşmada daha sonra kral, Osmanlı hizmetine giren Kont Bonneval Humbaracı Ahmet Paşa'dan²⁰² bahsetmiş, Humbaracı Ahmet Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesinden ve muvaffak olmasından büyük memnuniyet duyduğunu, kendisiyle bir zamanlar savaşlarda beraber olduklarını ve yakın arkadaş olduklarını söylemiştir. Kralın Humbaracı Ahmet Paşa hakkındaki övgü dolu sözlerini de sefaretnamesinde şöyle nakletmektedir:

“Bütün Frenkistan'da nazırı ikiye üçe çıkmaz bir üstad-ı kamildir. Cenk hususunda kendisine eşdeğer bir kimse daha Avrupa'da yoktur. Gerek Lehli ve gerekse İsveçli kesin olarak kendisin yaptıklarından haberdardır ve Osmanlı Devleti'nin de çok işine yarayacak itibarda bir kişidir” diye sohbet konuşmalarını nakletmektedir.²⁰³

²⁰¹ TSH, n. 1641, s. 8-9; Ahmet Refik, a.g.e., s. 95, TOEM, a.g.m., s. 667-668.

²⁰² Kont de Bonneval Fransız asıllı olup, 1706'da Fransa'dan kaçarak Avusturya'nın hizmetine girmiştir. Topal Osman Paşa Sadareti zamanında İstanbul'a getirilerek Humbaracı Ocağının kurulması için görevlendirilmiştir. 1731 yılında Müslüman olarak Ahmet Paşa adını aldı. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Sadareti zamanında Ahmet Paşa'nın siyasi fikirlerinden, Avrupa Devletleri ile ilgili raporlarından fazlasıyla faydalanılmış, Ali Paşa sonrası siyasetten uzaklaştırılarak, sadece Humbaracı Ocağı işleri ile ilgilenmesi istenmiştir. Humbaracı Ahmet Paşa'nın hayatı ve Osmanlı Devleti'nin Yenileşme ve batılılaşmasına etkileri hakkında daha geniş bilgi için bkz. M. Cavid Baysun, “Ahmet Paşa (Bonneval, Humbaracıbaşı)”, İA. C. I, İstanbul, 1950, s. 199-200; Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s. 183; Mustafa Kaçar, “Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları I*, Hazırlayan Feza Günergun, İstanbul 1995, s. 69-137.

²⁰³ TSH, n. 1641, s. 9; TOEM, a.g.m., s. 667.

Mehmed Said Efendi, kralla yedikleri yemek sonrası akşamleyin konağına döner. Elçinin naklettiğine göre ertesi gün İsveç limanına biri çok fazla yüklenmiş iki yelkenli gemi gelmiş ve kral ve kraliçeye hediyeler ve büyük kıymette eşyalar getirmişlerdir.

Birkaç gün sonra Mehmed Said Efendi, İsveç Başvekili ile görüştü ve kendisine Hekimoğlu Ali Paşa'nın mektubunu verdi.²⁰⁴ Başvekil, Türk elçisini hürmetle ve sevgiyle karşılamış, ikram ve taltifte bulunmuştur. Başvekil mektuba cevap verileceğini söylediği için, Başvekil sarayında beklenmiş fakat cevap gelmeyince konağa dönülmüştür. Bir iki hafta kadar Sadrazamın mektubuna cevap verilmesi beklenmesine rağmen hiçbir netice çıkmayınca Başvekil sarayına tekrar gidilip, görüşme için müracaatta bulunulmuştur. Mehmed Said Efendi borç meselesi için müzakerede bulunmadıkça geri dönmeyeceğini söylemiş, nihayet İsveç Başvekili ile görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede İsveç devlet adamlarından pek çok kişi de bulunmaktaydı. Mehmed Said Efendi ile İsveç Başvekili arasında şu konuşmalar geçmiştir:

İsveç Başvekili: - Bize sorularınız nelerdir? Bu meclis sizinler görüşmek ve konuşmak için toplanmış bulunmaktadır.

Türk Elçisi: - Sorumuz sahib-i devlet efendimizin mektuplarını fehim eylediniz mi (incelediniz mi)? Cevabınız nedir?

- Sahibi devlet hazretlerinin mektuplarını okuyup inceledim. Bu mektuptan oldukça memnun olup, fazlasıyla sevindim.

- Borç hususuna dair görüş ve düşünceleriniz nedir?

- Borçlarla ilgili düşüncelerimiz şudur ki biz bu borcu ödemek istemekteyiz, bu yönde bazı işaretler de vardır. Ancak bizim siyasi ve ekonomik durumumuzu biliyorsunuz. Kozbekçi Mustafa Ağa ile durumumuzu Devlet-i Aliye'ye bildirmiştik.²⁰⁵ Vergi ve gelirlerimizi sağladığımız önemli topraklar Rusların eline geçmiştir. Dört tarafımız düşmanla çevrili olup, mali olarak da sıkıntı içinde olduğumuz için borçlarımızı ödeyecek durumumuz yoktur. Bizim vaziyetimiz ancak kendimizi düşmandan korumaya ve topraklarımızı korumaya kafidir, demiştir.

²⁰⁴ Ali Paşa bu mektubunda oluşabilecek İsveç-Rus ittifakının önlenmesi için Osmanlı ile İsveç arasındaki dostluk ve müttefiklik ilişkilerinden ve bu ilişkilerin daha da ilerletilip geliştirilmesinden bahsetmekte ve elçinin bu hususlarla ilgili görevli olduğu belirtilmektedir. Ayrıca XII. Şarl'dan kalan İsveç borçlarının ödenmesi istenmektedir. Sadrazam Ali Paşa'nın İsveç Başvekiline bu hususlarla ilgili gönderdiği mektup için bkz. NH, n. 7, s. 279.

²⁰⁵ NH, n. 7, s. 158-159.

Başvekilin bu cevabı üzerine Mehmed Said Efendi kendisine şunları söylemiştir:

- Bu dedikleriniz borçları ödemenize engel değildir. Bu borcun alınmasının üzerinden 25 yıl geçmiştir. O zamandan beri her yıl bir miktar ödeme yapmış olsaydınız, bu borç çoktan bitmiş olurdu. Bizim kanaatimize göre hazinenizde borcunuzla ilgili bir ödeme şekli ve planı oluşturmanız durumunda borcu ödemek için gayretiniz olabilirdi. Ancak sizin, bu durumu geri plana atarak unuttuğunuzu sanıyoruz. Bunu düzenlemeniz gerekirdi, demiştir.

Bunun üzerine Başvekil elçiye, borcu ödemeyi unutmak veya reddetmek gibi bir durum olmadığını hatta Türk elçisinin gelişinden duydukları memnuniyeti belirtmiştir. Ancak bu konuşma esnasında İsveç Başvekili devletlerinin mali olarak sıkıntı içinde olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin kendilerine bir miktar borç vermelerini teklif etmiştir. Bunun üzerine Mehmed Said Efendi, varolan borçlar ödenmeden Bâb-ı Âli'den nasıl böyle bir teklif ve istekte bulunuyorsunuz diyerek İsveçlilere çıkmış, Başvekil ile insaf ve teesüflerini belirtmiştir. Bu durum karşısında Başvekil söyleyecek pek bir söz bulamamıştır.²⁰⁶

İsveç Kralı XII. Şarl'ın Türkiye'ye sığınması durumu hakkında elçi ile Başvekil arasında bir tartışma geçtiğini sefaretnameden öğreniyoruz. Buna göre Başvekil, Bender'de "kalabalık" olarak adlandırılan olaylar sırasında Osmanlı Devleti'ne sığınan ve zor durumda olan Kral'ın esir edildiğini, mallarının ve İsveç'e ait eşyaların yağmalandığını, bunlar olmasaydı Kral'ın Osmanlı Devleti'nden borç almak zorunda kalmayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine elçi Mehmed Said Efendi, Başvekil ile Bender olayının anlattığınız gibi olmadığını, Osmanlı Devleti'nin bu olayda kusurunun bulunmadığını belirterek, İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında misafir edilerek her türlü ihtiyacının karşılandığını, Kral'ın İsveç'e geri dönebilmesi için Osmanlı Devleti'nin 40 bin kadar asker ile bazı vezir ve seraskerler görevlendirdiğini, Dinyeper Nehri'ne kadar zahmetsizce bu refakatin devam ettiğini söylemiştir.²⁰⁷

Bu tartışmalar sürerken Başvekil de Türk elçisine, Rus Çarı'nın Prut Savaşı esnasında neden esir edilmediğini, XII. Şarl'ın Rusya ile anlaşma şansı ve durumu varken, Baltacı Mehmet Paşa'nın bunu neden gündeme getirmediğini sorması üzerine elçi ile Başvekil

²⁰⁶ TSH, n. 1641, s. 10-11; Ahmet Refik, a.g.e., s. 96-97.

²⁰⁷ TSH, n. 1641, s. 11.

arasındaki konuşmalar hararetli biçimde devam etmiştir. Elçi de Baltacı Mehmed Paşa'nın kanunlara göre hareket ettiğini söylemiş, İsveç Kralı'nın ülkesine dönmek istemediğini ve bu kararında direndiğini, bu durumun ise Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında zor durumda bırakacağı ve Rusya ile yapılan barışın bozulmaması için 3-4 ay İsveç Kralı'na gitmesi sürekli tenbih edilmişse de gitmediğinden dolayı kendisine zorlama yapıldığını anlatmıştır.²⁰⁸

Mehmed Said Efendi bilgi ve tecrübesiyle diplomatik alanda çok iyi bir müzakerci olduğu için, İsveç'in Osmanlıya olan borcunu tahsil etmek veya kesin bir biçimde senet olarak sonuçlandırmakta kararlı idi. Bu minval üzere Başvekil ile görüşme ve konuşmaları devam etmiştir.

Mehmed Said Efendi, Osmanlı Devleti'nin İsveç'e borç vermesini dini hususlara ve düşüncelere bağlayarak, borcu almak istediğini de görüyoruz. Buna göre *“din hakkı için siz aldığınız borcu daha sonra mı vermek istiyorsunuz yoksa bunada mı yanaşmayarak bu borcu vermeyeceğinizi belirtiyorsunuz. Bu dini inkar olarak ortaya çıkar. İsveç Devleti'nin bu husustaki düşünceleri nelerdir?”* diyerek Başvekili sıkıştırmıştır.

Başvekil de *“Biz dini inkar etmeyiz fakat şöyle bir özür durumumuz vardır, borcun acele verilmesi mümkün değildir. Çünkü bizim devletimiz Cumhuriyet²⁰⁹ ile yönetilip, alınacak kararlar veya yapılacak ödemeler bir kişinin elinde olmayıp, bütün meclisin ittifakı ve kararıyla olabilecektir. Yine bu meclis 3 yılda bir toplanıp devletimizin bütçesi, masrafları ve ödemeleri gibi hususlar meclisin görüşmesi ve ittifak halinde kararıyla mümkün olmaktadır. İnşallah 1 yıl sonra bu meclis toplanacak ve sizin devletiniz ile ilgili husus görüşülür, halkın da rızası ve onayı ile devletimizin hazinesinden senevi olarak borç belirlenerek ya para ya da mal, silah v.s olmak üzere peyderpey ödenecektir. Bunun için Osmanlı Devleti'ne bir elçi de göndeririz”* demiştir.²¹⁰

²⁰⁸ TSH, n. 1641, s. 12.

²⁰⁹ 1718 yılında XII. Şarl'ın ölümüyle İsveç Kraliçesi olan kız kardeşi Eleonor, 1720'de tahtı kocası I. Frederik'e bırakmıştı. Bunun zamanında İsveç'in siyasal yaşamında ve yönetim şeklinde köklü bazı değişiklikler oldu. Liberal içerikli bir anayasa hazırlanarak, bütün kararların alındığı ve onaylandığı yer olacak şekilde meclis oluşturuldu. Kralın elindeki yasama ve yürütme yetkilerinin bir kısmını bu meclis üstlenmişti. Daha geniş bilgi için bkz. *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi (G.B.C.A) “İsveç”, 3. cilt, İstanbul, 1981, s. 670-680.*

²¹⁰ TSH, n. 1641, s. 12-13.

Mehmed Said Efendi'nin Stokholm'deki İsveç Başvekili ve hükümet görevlileriyle olan müzakereleri 10 gün sürmüştür. Ancak elçi bu müzakerelerde kesin bir netice alamamış, ikna olmamıştı. Söylenenleri belgelemek istemekteydi. Birkaç gün sonra Başvekile tekrar müracaat eden Mehmed Said Efendi, İsveç Kralı'nın mührü ile imzalı bir senet almak istiyordu. Başvekil önce bunu kabul etmese de, sonra senet vermeye razı olmuştur. Said Mehmed Efendi'ye Korlidon şehrinde 28 Nisan 1733 tarihinde cevapname olarak kral mührürlü bir senet (temessük) verilmiştir.²¹¹

İsveç Kralı elçinin isteklerine göre verdiği bu cevapname senette, Padişah'ın ve Sadrazam'ın elçi ile beraber gönderdikleri name ve mektuplara ve İsveç'e elçi olarak gönderilen Said Mehmed Efendi'nin gelişinden ve yaptığı görüşmelerden, müzakerelerden İsveç Kralı Frederik memnun ve minnettar olmuştur. Osmanlı ile İsveç arasındaki dostluğun, uzun süredir sevgi muhabbet içinde süren ilişkilerin zararsız ve kayıpsız devam etmesinde, İsveç'in korunması ve kollanmasında Osmanlı'nın gayreti büyüktür. İsveç Kralı da bunu idrak edip, dostluğun ne kadar büyük olduğunu görmekte ve kıymetini bilip değer vermekte ve her türlü itibar ve ehemmiyetinin farkındadır. İki devlet arasında gerçek olarak varolan dostluğun artırılması ve güçlendirilmesi, eksiklik ve kusurlarının ortadan kaldırılması Kral tarafından düşünülen durumdur. İki devlet birbirlerinin yerlerine bakmışlar, birlikte birtakım olaylara katılıp aynı hislerde birleşmişler, pek çok işi menfaatlerine göre birlikte yürütmüşlerdir. İsveç Kralı ve Devleti Osmanlı'ya her zaman sadakat ile olan dostluk durumunu göstermek içinde birçok fikir ve eylemlerde bulunmuştur. Bundan önceki, ölen kralları XII. Şarl'ın Osmanlı ülkesine gitmesi ve orada kalışı esnasında kendisine gösterilen dostluk, yakınlık, sevgi ve samimi durum İsveçliler tarafından tamamen bilinmekte ve değer verilmektedir.²¹²

Bu senetten asıl olarak beklenen husus borçların ödenmesi ile ilgilidir. İsveç Kralı bu konuda çok net bir ifadeye bulunmamıştır. Buna göre XII. Şarl'ın almış olduğu borç paranın ödenme vakti gelip istenilmesine rağmen İsveç Devleti'nin içinde bulundu iç-dış siyasi ve ekonomik durumun belirsizliği ve düzensizliği, sıkıntı içinde bulunması nedenleriyle bu borcun ödenmesine imkan ve fırsat olmadığı belirtilmektedir. Ülkesi düşmanca kuşatılmış, orduları yenilmiş, ağır savaşıardan İsveç halkı ve devleti sıkıntıya ve

²¹¹ İsveç Kralı tarafından verilen birinci senedin İsveç Elçisi Mehmed Said Efendi tarafından Bâb-ı Âliye' arz edilen cevapname kağıt için bkz. NH, n. 7, s. 338-340.

²¹² NH, n. 7, s. 338.

darlığa düşmüştür. XII. Şarl'ın kendilerine teslimini isteyen Rusya, Osmanlı bunu yapmayınca sürekli İsveç'e saldırmış, önemli ve kıymetli yerlerini ve topraklarını aldığından anlaşma ve barış yapılmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden borç ödemesi ve tahsili ertelenmiştir.²¹³

İsveç Kralı, ortaya çıkan sebeplere bakarak ertelenen borcun ödenmesinin fırsat doğunca ödemeye çalışacaklarını belirtmektedir. Ancak şuanda İsveç'in henüz tam manasıyla düzenini kuramayıp istikrar sağlayamadığı için Osmanlı Devleti'nden bu borcu ödeyecek güce ve duruma erişinceye kadar ertelenmesini ve istenmemesini beklemektedir. İsveç Devleti Osmanlı'dan özür ve af dilemektedir.

Kral'ın belirttiğine göre borç konusu Osmanlı'nın istediği şekilde neticelendirilmese de Elçi Said Mehmed Efendi ile yapılan görüşmelerde önemli neticeler alınmış, bu zamana kadar borcun durdurulması ve ertelenmesi iki devlet arasındaki ilişkileri güçlendirmiş, dostluğa ve samimiyete aykırı bir durum hiç oluşmamıştır. İki devletin menfaati ve semeresinin ortaya çıkması için İsveç Kralı sadakat ile Osmanlı'ya bağlılığını göstermek için büyük niyet ve gayret içinde olacak, özenle çalışacaktır. Bunu ispat etmek ve resmiyet kazandırmak için iki kez Osmanlı'ya İsveç elçisi gönderilmek üzere tayin edilmiş, ilki Kozbekçi Mustafa Ağa'nın elçiliği sonrası düşünülse de öldüğü için bu elçi İstanbul'a gelememiş, şu anda da ikinci kez bu düşünce içinde oldukları belirtilmektedir.

Senette belirtilen bir başka hususta İsveç ticaretinin Osmanlı liman ve topraklarına götürülmesi için izin ve ruhsat isteği elçiyle görüşülmüş ve memnuniyet verici biçimde halledileceği dile getirilmiştir. Osmanlı bu hususla ilgili olarak Cezayir Ocağı'na giden İsveç gemilerinin emniyeti için ferman çıkarmıştır. Bu İsveç Devleti'ne ticaretin yürütülmesi için güç verse de ticaret, tüccarların bileceği ve yapacağı bir iş olduğundan daha fazla zamana ihtiyaç vardır. İsveç ile Osmanlı arası uzak olduğundan İsveç halkı Cezayir taraflarına ve diğer yerlere gemiyle gidebileceğinden ve daha uzağa varmaları için

²¹³ İsveç Kralı'nın aslında İsveç'in borcu ödemeye taraftar olmadığını anlattığı şu hususlardan anlıyoruz: Osmanlı Devleti'nce de malumdur ki, verilen bu borç para, XII. Şarl için pek faydalı olmamış, bu paranın bir miktarı o zaman maiyetinde bulunan askere harç ve masraf olarak verilmişken, o askerler daha çok Osmanlı ile münasebet içinde bulunup, Osmanlı'ya hizmet etmişlerdir. Geriye kalan paranın bir miktarı kralın dönüş yolculuğu işine ayrılmış, bu da Osmanlı halkının elinde kalmıştır. Para konusunda zaruretimiz açıkça ortadadır. Ancak gerek ölen kralımız ve gerek yanında bulunan İsveçlilerin Osmanlı halkına olan borçları, diğer borçlara tercih edilip, diğer borçlardan önce ödenmiştir. Ancak yine de bu belirtilen hususların borç paranın ödenmesine mani olmadığı belirtilmektedir. NH, n. 7, s. 339.

İsveç Kralı bu işleri yürütmek istemektedir. Böylece iki tarafın halkı menfaatlerine uygun biçimde mallarını nakledip satacak ve iki devlet daha da güçlenecektir.

Elçiye verilen bu cevapname senetteki en son konu da Leh ülkesi ve topraklarıyla ilgili İsveç Kralı'nın düşünceleri ve aldığı tedbirlerdir. İhtiyaç duyulan anda ve Osmanlı'nın isteklerine uygun olarak Lehistan'a kanun serbestiyeti İsveç tarafından verilip tanınsa bile kral seçme ve değiştirmede karışıklıklar olmamalıdır. İki devlet arasındaki var olan dostluğun artması ve gelişmesi için İsveç, daima Osmanlı'ya bağlı ve bunun için gayret ve ehemmiyet içinde olacaktır.²¹⁴

Said Mehmed Efendi, kendisine verilen bu senedi muvaffak görmedi. Çünkü borcun ne zaman verileceği ve ödemelerin ne zaman biteceği bu senette belirtilmemekteydi. Elçi, Kral mührüyle gelen bu senedi reddetmiş ve geri vermek istemiştir. İsveç Başvekili bu hareketin Kral'a karşı nezaketsizlik olacağını, ikinci bir senet yapılması ve yazılmasının mümkün olduğunu söylemiştir. Birkaç gün sonra Mehmed Said Efendi, verilmiş olan senetle ilgili hususlarda Kral ile görüştü. İsteklerini ve şartlarını anlatarak, Kral'a bir kaime sunmuştur. Bu kaimeye uygun bir cevapname ve ikinci bir senet istemiştir. Sonunda bu cevapnameyi ve senedi 7 Haziran 1733 tarihinde almayı başarmıştır. Bu şekilde elçi önemli ölçüde rahatlamıştır.²¹⁵

Elçi, kral ile yaptığı görüşmeler sırasında düşüncesini söylemiş, buna göre borcun bir miktarının hemen ödenmesi için kral tarafından gerekli tenbihlerin verilmesini istemiştir. Geriye kalan borcun ise nakit veya değerine eşit biçimde eşya ve mal ile ödenmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer bu belirtilen durumlara imkan olmadığı takdirde borcun ödenmesi ve tesliminin zamanı ve yolu belirlenerek Osmanlı Devleti'nin rızası sağlanmış olacaktır.

Kral tarafından bu hususla ilgili belirtilen ilk cevaplarında, bu ana dek ortaya çıkan borcun durdurulması ve ertelenmesinin İsveç Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntı ve darlıktan olduğu görülmüştür. Bunun dışında İsveç'in ilerlemesiyle ilgili olarak İsveç topraklarındaki mal, eşya ve mahsullerin tamamen İsveç'in masrafları için kullanıldığı

²¹⁴ NH, n. 7, s. 339.

²¹⁵ İsveç Kralı tarafından verilen ikinci senet ile ilgili Mehmed Said Efendi tarafından Bâb-ı Âliye arz olunan İsveç Kralı'ndan alınan cevap kağıdının tercümesi için bkz. NH, n. 7 s. 340.

belirtilmiştir. Osmanlı elçisinin memuriyeti ve görüşmeleri neticesinde istenen bu paranın ödenmesinde İsveç Devleti'nce kusur ve olumsuzluk olmayacaktır. İsveç'in masrafların çokluğu nedeniyle eşya ve mal vermenin zor olduğu ve bu durumun ne zaman düzeleceği de belli olmadığından ödemenin şu anda hiçbir biçimde yapılamayacağı söylenmiştir. Ancak 2 sene bekledikten sonra İsveç Meclisi'nin açılıp toplanması sonrası İsveç'in gelirleri kontrol edilip, mahsulleri toplanıp tahsil edildiği zaman Osmanlı Devleti'nin istekleri gereği gibi tamamlanıp, borç paranın ödenmesi bitirilecektir. Belirtilen zamanda nakit olarak veya İsveç topraklarının mahsulünden bir şekilde ödenerek verilmek suretiyle Osmanlı'nın gönlü hoş ve razı edilecektir.²¹⁶

Bunların dışında elçinin belirttiği şekilde bir miktar paranın hemen ödenmesi Kral tarafından düşünülmüş ancak bunun mümkün olmadığı söylenmiştir. İsveç'in bunun üstünde bir gücü yoktur. Dolayısıyla ekonomik sıkıntı ve darlık ve anlatılan diğer durumlar için Osmanlı'nın adaletine güvenerek dostluğa uygun biçimde izin verilmelidir. Açıkça bildirilmiş şekliyle borcun ödenmesinin başlama zamanına fırsat doğduğu anda İsveç Kralı, belirttiği durumlara ve düşüncelere göre borcun ödenmesini ve teslimini Osmanlı'ya taahhüt etmektedir. İsveç Kralı ve Devleti tarafından Osmanlı Devleti'ne tam itimat verilmesi için samimi dostluk, yakınlık ve bağlılık düşüncelerinin varlığına bakarak ve istenen dostluğun devamı ve kalıcılığı için tamamen olgunluk ve samimiyet içinde bütün bunların anlatılıp yazıldığı belirtilmektedir.²¹⁷

İsveç Devleti'nin borç işini halleden Elçi Mehmed Said Efendi, İsveç'te Osmanlı Devleti'nin komşularının durumları, İsveç-Osmanlı siyasi ve askeri durumları ve gelecekteki beklentiler, Osmanlı İran savaşı ve hem Osmanlı hem de İsveç için ortak düşman olan ve her iki devlet topraklarında gözü olan Rusya ile ilgili gerek Kral ile gerekse Başvekil ve İsveç'in ileri gelenleri ile görüşmeler, sohbetler ve tartışmalar yapmıştır. Mehmed Said Efendi Stokholm'de önemli dostluklar da sağlamıştır.

Bir gün kral ile sohbetleri esnasında, Osmanlı Devleti'nin İran ile yaptığı savaş durumu ve gelişmeler hakkında konuşulmuştu. Sefaretnameden öğrendiğimize göre Stokholm'de Rus ve Lehistanlı elçiliklerce Osmanlı Devleti'nin İran karşısında zor durumda olduğu,

²¹⁶ NH, n. 7, s. 340.

²¹⁷ NH, n. 7, s. 340.

Osmanlı Devleti'nin aciz kaldığı, Bağdat'ın İranlılar tarafından alınmak üzere olduğu şayiası yayılmış ve elçi bunları duyunca oldukça üzülmüştü. İsveç Kralı İsveç'te bu tür haberler çıkarıldığını ve bu uydurma yalan haberlere güvenmeyip inanmamasını ve bunlardan dolayı üzülmemesini elçiye söylemiştir.

Ayrıca kral, daha güvenilir, doğru bilgi ve haberler almak için Avrupa'nın çeşitli yerlerindeki İsveç elçilerinden mektuplar aldıklarını belirtmiş, bununla ilgili Viyana'dan gelen İsveç elçisinin gönderdiği mektubu, Türkçe bilen bir kişiye Elçi Mehmed Said Efendi'nin yanında tercüme ettirmiştir. Bu mektuba göre Bağdat'ta halkın durumunun iyi olduğu, Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir durum ve olumsuzluğun bulunmadığı, Osmanlılarca buraya bir Serasker gönderildiği, Bağdat'ta işlerin yoluna girmesiyle İran'a karşı Osmanlı Devleti'nin zafer kazanacağı anlatılmaktadır. Yine bu sıralarda Mehmed Said Efendi'ye İstanbul'dan gelen bir mektupta Kerkük çevresinde de Osmanlı Devleti'nin İran karşısında bazı zaferler kazandığı haberleri gelmesi Stokholm'de oldukça sevinçle karşılanmıştı. Kral ve devlet adamları, yabancı devlet elçileri, Osmanlı Devleti'ni bu durumdan dolayı tebrik ettiklerini elçiye bildirmişler ve Osmanlı Devleti için Allah'tan yardım ve kolaylık dileklerinde bulunmuşlardır.²¹⁸

42. Mehmed Said Efendi'nin İsveç Devleti, Şehirleri ve Halkı ile İlgili Gözlemleri ve Görüşleri

İsveç ülkesi genelde taşlık olduğu ve 60° kuzeyde yer aldığından havası çok sert olup, tarıma pek elverişli değildir. Kışları uzun ve yoğun karlı geçer. Yazı bir ay kadar sürüp hemen kış başlar ve dokuz ay kadar sürer. Elçinin şahit olduğu biçimde Haziran'ın 11. günü bile çok fazla kar yağıp az bir zamanda bir karış kadar oluvermiş. Ancak bu mevsimde kar yağışı durunca da hemen hava açivermiş.²¹⁹

Şehrin havası gayet sıg ve kapalı olduğu için yerleşim ve evler seyrek. Nüfus yoğun değildir. Stokholm şehri İsveç'in başkenti ve aynen İstanbul gibi önemli bir liman şehridir. Burada şehirdeki evlerin hepsi aynı yerde değil, dağınıktır. Evler üç odalıdır. Sokakları

²¹⁸ TSH, n. 1641, s. 14.

²¹⁹ TSH, n. 1641, s. 16.

doğru, dözgün ve geçişlere müsait olup, yol kenarlarına kaldırım döşenmiştir. Evler Frankistan'daki gibi şehir dışında değildir.

Genelde İsveç halkı okuyan, uzun boylu ve güzel yüzlüler olup, 80 yaşında zinde ve sağlıklı adamlar çok fazladır. Halkı dost ve yakın kimseler olup, yabancıya ikram etmekten memnun ve hoşnut olurlar. İsveç şehir ve kasabalarında işsiz kimse pek yoktur ve fakir kişilere de iş bulmuşlardır. Dükkan ve pazarlarda genellikle kadınlar alışveriş yapar.²²⁰

İsveç halkının büyük çoğunluğu büyükten küçüğe Rusya'ya düşman olup, bir kimse Rusya ile ilgili övgü dolu bir söz söylese herkes ona düşman olurmuş. İsveç halkının geneli Osmanlı Devleti'ne dost ve sevgi olarak da bağlılıklarını gösteriyorlardı. Bir çocuk veya hizmetkar olsun kimi görürse saygılarını gösterir, ikram ve taltifte bulunurdu. Elçi Mehmed Said Efendi, bütün dünya devletlerinde İsveç halkının cesareti ile meşhur olduğunu belirtir ve bir örnek vererek birisi hakkında övgü iyi olduğundan bahsederken "felan kişi İsveç yürekli derlerdi", diye nakletmektedir.²²¹

İsveç'te meyve çok yaygın ve bol olmayıp, nar ve üzüm hiç bulunmaz. Burada taze üzüm ve nar görmemiş insanlar oldukça fazladır. İsveç Kralı'nın Elçi Mehmed Said Efendi'den tatlı kavun, kırmızı karpuz ve çekirdeği istediğini sefaretnameden öğrenmekteyiz.²²²

43. İsveç Devleti'nin Ordu, Donanma ve Askeri Durumu

İsveç Devleti askerleri gayet disiplinli ve düzenlidir. Savaş seven ve mücadeleci, başarılı bir ordusu vardır. İsveç Devleti ve halkı ordu ve asker hususuna bilhassa önem verirler. İsveç askerlerinin süvari ve piyadelerinin toplamı 42500 kadar olup, orduda öküzlerden de faydalanılırdı. Ordu krala bağlı olup onun emrindedir.

Cephaneleri dolu olup, 5 yerde cephaneler kurulmuştur. Stokholm'de olan cephanede takımı (süngüsü) ile 60 bin tüfek, 30 bin çift peştü bulunur. Her an savaş durumuna göre bu askeri mühimmat ve malzemeler sandıklara güzelce yerleştirilmiş biçimde hazır olarak

²²⁰ TSH, n. 1641, s. 16.

²²¹ TSH, n. 1641, s. 17; TOEM, a.g.m., s. 675.

²²² TOEM, a.g.m., s. 674.

bekletilir. İsveç Devleti'nin tersanesi Norveçya tarafının batısında Koliskorun denilen kale şehirde bulunur. Mehmed Said Efendi sefaretnamesinde kendisinin tersaneyi görmediğini fakat İsveç halkından ve kendi maiyetinde bulunan vükelasından öğrendiğine göre tersanede 200 kadar kalyon (gemi) 100 kadar çekdiri gemileri varmış. Mehmed Said Efendi, 5-10 kadar çekdiri gördüğünü belirterek, Osmanlı Devleti'nin gemileri ile karşılaştırma yapmakta ve bizim çekdiri ve gemilerimiz kadar büyük olmadıklarını söylemektedir. Ancak İsveç gemi ve çekdirileri coğrafi ve iklim şartları gereği güçlü kuvvetli yapılmıştır. Bir kalyonun da tamamlanmak üzere olduğunu görmüşlerdir. Bu kalyonun 76 kıta top çeker biçimde, çok güzel ve kuvvetli olarak yapılmış olduğunu nakletmektedir.²²³

44. İsveç ve Baltık Bölgesi'nin İklimi ve Coğrafi Şartları Hakkında Bilgiler

Baltık Denizi çok soğuk ve bol fırtınası olan bir denizdir. Akşamdan yelkenler ne tarafa çevrilir ise geceleyin öylece donup, ertesi gün öğle vakitlerinde yelkenliyi yerinden kıpırdatmak ve çevirmek mümkün olmazdı. Halatlar ve makara üzerinde yastık kadar buzlar olup, gemiciler baltalar ile buzları kırar ve denize ancak öyle açılabilirlerdi.

Şehir iklimi de denizden pek farklı olmayıp bir çok ay, çok soğuk ve karlı olur. Müsait ve iyi havalar ancak yılın pek az zamanlarında görülür. Bu da yılda 40 gün civarındadır. Ekin tarlada kuruyup harman ve hasat mümkün olmadığından her köyde mahsulleri kurutmak için fırınlar yapılmış, ekinleri orada kuruturlarmış.

Mehmed Said Efendi iklimle ilgili olarak ilginç ve oldukça tuhafına giden durumu şöyle nakletmektedir: "*Haziran'ın 11. gününde sürekli öyle bir kar yağmıştı ki az bir zamanda bir karış miktarı olmuştu. Hava şartları bu şekilde devam ederken buranın halkının mahsulleri mahvolurdu. Yaz gelir deseler de Temmuz'un sonuna kadar orada yaz göremedim. Temmuz'da bile yaz havası benzeri bir duruma rastlamadık. Bizden sonra yaz geldi mi onu da Allah bilir.*"²²⁴

²²³ TSH, n. 1641, s. 16-17.

²²⁴ TSH, n. 1641, s. 15.

45. Elçi Mehmed Said Efendi'nin Geri Dönüş Hazırlığı ve İstanbul'a Yolculuğu

İsveç ülkesinde 3 ay 10 gün kadar kaldıktan sonra istediklerini ve düşündüklerini büyük oranda gerçekleştiren elçi Mehmed Said Efendi, Ağustos ayına yaklaşıldığı için Baltık Denizinin donmasından çekinmeleri nedeniyle geri dönüş fikrine kapılmıştı. Veda etmek için Kral divanına gitmişler ve kral ile görüşmüşlerdir. Kral elçilik heyetinin geri dönüş ile ilgili niyetlerinden dolayı üzülmediğini söylemiştir. İsveç Kralı, Osmanlı Padişahına bağlılık ve dostluğun göstergesi olarak Rikab-ı Hümayun göreviyle Elçi Mehmed Said Efendi'ye 3 Temmuz 1733 tarihli namesini padişaha götürmek üzere vermiş, hürmet ve selamlarını iletmiştir.²²⁵

İsveç Kralı Frederik tarafından Osmanlı Padişahı Sultan I. Mahmud'a verilmek üzere gönderilen bu namede; İsveç Kralı, Osmanlı Devleti'nden Elçi Said Mehmed Efendi ile gelen namesine ve burada belirtilen dostane ve müttefikane isteklerden duyduğu memnuniyeti belirttikten sonra iki devletin arasındaki ilişkilerin karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içinde devamını dilemektedir. 1709 yılında eski kralları XII. Şarl'ın Osmanlı ülkesine iltica ettiği ve hem Osmanlı'ya gelişi hem de burada uzunca bir süre kalışı esnasında muteber tutulduğunu, bu sürede dostluk ilişkilerinin arttığı, iki devletin yakınlığının ve beraberliğinin kuvvetlendiği belirtiliyor. Sultan III. Ahmed zamanında bu ilişkilerin daha da ilerlediği, XII. Şarl'ın ölümü ile yerine geçen kendisinin karısı olan Ulrika Eleonor döneminde de iki devletin dostluk ve müttefikliğinin sürdüğü ve nihayet kendisinin krallığından beri aynı şekilde güzel ve olumlu ilişkilerin varlığını koruduğu anlatılıp bunun devamının, güçlenip gelişmesinin ve kuvvetlenmesinin İsveç tarafından samimi biçimde istendiği belirtilmektedir. Bu müttefiklik durumuna Mehmed Said Efendi'nin Şikkı Salis rütbesiyle Osmanlı'nın elçisi olarak İsveç'e gelmesi büyük katkı sağlamış, yapılan görüşme ve müzakerelerle yakınlık ve birliktelik düşüncesi daha da ilerlemiştir.²²⁶

İki devletin kalıcı, dostane ve yakın ilişki içinde bulunmasında hem Osmanlı tarafından XII. Şarl'a gösterilen ilgi, alaka ve yardımların hem de XII. Şarl'ın çabaları önem taşımaktadır. İsveç ile Osmanlı arasındaki ilişkilerin gelişmesi, şartları ve kaideleriyle

²²⁵ İsveç Kralı'nın gönderdiği bu mektup için bkz. NH, n. 7, s. 731.

²²⁶ NH, n. 7, s. 331.

güçlü bir zemine oturması, ilerlemesi ve her sahada kendini göstermesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. İsveç Devleti bunun için üzerine düşen görevi yapacaktır. İki devlet arasında önemli bir mesele olan XII. Şarl'ın almış olduğu borcun edasını ve geri ödemesini biran önce sağlayacaktır. Bunun için gerekli hususlar Osmanlı elçisine anlatılmış, yapılacaklar söylenmiştir. Aynı amaçlar içinde İsveç'ten İstanbul'a bir elçi gönderilme düşüncesi olsa da bu elçinin İsveç'ten ayrılışı ve Osmanlı'ya varışı esnasında kaza ihtimali nedeniyle gerekli emniyet hususu sağlanamadığı için henüz bu gerçekleşmemiştir. Çünkü bazı İsveç elçilerinin tayin olduğu yere gidişi ve dönüşleri sırasında büyük kazalar geçirdikleri ve birçok tehlikeyle karşılaştıkları İsveç Kralı tarafından anlatılmaktadır.²²⁷

Kral Frederik'in belirttiğine göre, Elçi Said Mehmed Efendi ile görüşmelerde padişahın namesindeki hususlar konuşulup, uzun zamandan beri varolan dostluğun, yakın ilişkilerin devamı, artırılması ve güçlendirilmesi için görüşmeler yapılmıştır. Elçiye bu konularla ilgili cevapname de verilmiş olup, Osmanlı elçisi memuriyet görevini layıkıyla kusursuz biçimde yerine getirmiş, İsveç Devleti ve Kralı kendisinden gayet memnun olmuştur.²²⁸

Mehmed Said Efendi de Kral'a, ülkesinde kaldığı süre içinde gösterilen ilgi, alaka, ikrama ve misafirperverliğe teşekkür etmiş, çok memnun ve hoşnut olduğunu belirtmiştir. Elçi özellikle ikinci senetteki cevapname ile ilgili bir kez daha hatırlatıcı ve uyarıcı bir açıklamayla, zamanı gelince vaadiniz şekliyle borç ödemesi hususunda hareket edersiniz demiştir. Kral da kendisine bu hususla ilgili rahat olmasını, krallık sözü verildiğini ve İsveç'in borcunu vaadindeki gibi ödeyeceğini belirtmiştir.²²⁹

Mehmed Said Efendi, İsveç Kralı ve Başvekiline veda ettikten sonra Kral'ın²³⁰ ve Başvekil'in²³¹ Sadrazam'a yazdıkları 3 Temmuz 1733 tarihli mektupları alarak konaklarına çekilmişlerdir. Kral tarafından Mehmed Said Efendi'ye bin altın verilmiştir. Daha sonra beklenmeden bir iki gün içinde hazırlıklar tamamlanarak yola çıkılmıştır. Kral tarafından

²²⁷ NH, n. 7, s. 332.

²²⁸ NH, n. 7, s. 332.

²²⁹ TSH, n. 1641, s. 15; TOEM, a.g.m., s. 673.

²³⁰ Her iki mektup için bkz. NH, n. 7, s. 333-334.

²³¹ 3 Temmuz 1733 tarihinde İsveç Başvekili Edvars Horn'dan Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'ya yazılan elçi tarafından İstanbul'da dönüşünde getirilen bu mektupta Kral'ın gönderdiği mektuplarda olduğu gibi samimi, dostane ilişkilerden, yakınlık, bağlılık, yardımlaşma ve karşılıklı korumaya dayalı bu ilişkilerin öneminden, daha da geliştirilmesinden bahsedilmektedir. Osmanlı Devleti'nin eski İsveç Kralı XII. Şarl'a gösterdiği yakınlık, lütuf ve ikramlar ve büyük yardımların İsveç halkı tarafından hiçbir zaman unutulmayacağı, İsveç Devleti'nin tam olarak düzen ve istikrarını temin etme, halkının refah ve mutluluğu, devletin gücünün korunması ve güvenliği için Osmanlı Devleti'ne her zaman ihtiyaç duyacağı belirtilmektedir. Bkz. NH, n. 7, s. 334.

sağlanan iki kıta ve yat denilen sekiz toplu kral gemilerine binmişlerdir. Başvekil hariç ikişer devlet görevlisi deniz kenarına gelerek vedalaşmışlar ve Osmanlı Padişahına İsveç'e göndermiş olduğu elçiden dolayı şükranlarını sunmuşlardır. İsveç ile Türk dostluğunun devamını dilemişlerdir.²³²

İsveç Kralı Frederik, Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'ya yazdığı ve elçinin İsveç'ten dönüşünde getirdiği mektupta Sultan I. Mahmud'a belirttiği hususlara benzer durumlardan bahsetmektedir.²³³ Burada önemli olan İsveç'in borçları hususunda Sadrazam'a belirttiği şekliyle İsveç'in durumunun ekonomik, askeri ve siyasi olarak sıkıntı ve darlık içinde olmasından dolayı bu borcun elçiye verilemediği, ödemekle ilgili kesin taahhüt verildiği, bunun elçiye verilen iki cevapname senette de belirtildiği hususudur. Osmanlı Devleti'nin dostluğundan umdukları ve düşündükleri şekliyle anlatılan İsveç'in bu durumunun görülüp, iyi niyet göstergesi olarak borcun ertelenmesine izin verilmesi Osmanlı'dan istenmektedir. Elçi Said Mehmed Efendi, İsveç'te memur olduğu işleri yapmak için özenle ve gayretle çalışmış, akıllı biçimde hareket etmiş, borcun ödenmesiyle ilgili bir iki yol ortaya koymuştur. Ancak elçinin bu konularda tamamen İsveç'i anlayıp, durumunu idrak ettiği Kral Frederik tarafından Sadrazam'a belirtilmektedir. Elçi İstanbul'a döndüğünde İsveç'in borçları ile ilgili samimi biçimde ödeme düşüncelerini, planlarını, dostane isteklerini Sadrazam'a ve Padişah'a anlatacağı ve gerekli görüşmeleri yapacağı anlatılmaktadır.²³⁴

Mehmed Said Efendi'nin İsveç'teki elçilik görevinde başarılı olduğu ve Osmanlı Devleti'nin isteklerini yerine getirmek için büyük gayret gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle elçinin en önemli görevlerinden olan İsveç ile Rusya arasında yakınlaşma, dayanışma ve oluşabilecek ittifak durumunu yerinde görmek ve bunu engellemek olduğu düşünülürse, İsveç'le Rusya arasında uzun bir süre böyle bir durumun olmadığı hatta savaşlar yaptıklarına bakıldığında uzun vadede elçilik görevinin istenildiği biçimiyle ve

²³² TSH, n. 1641, s. 15.

²³³ İki devlet için uzun süredir var olan dostluk ilişkilerinden, samimilik ve yakınlıktan bahsetmekte, kendisinin de bu durumu geliştirmek için gayret ve azim içinde çalışacağını belirtmektedir. Yine bu mektupta İsveç'in istemesine rağmen Padişaha gönderdiği namede belirttiği gibi bazı olumsuz durumlar nedeniyle İstanbul'a elçi gönderemediklerini ve bunu düşünüp en yakın zamanda halledeceklerini söylemektedir. Bkz. NH, n. 7, s. 333.

²³⁴ NH, n. 7, s. 333; Burada İsveç Kralı, Osmanlı ile İsveç arasındaki karşılıklı yardımlaşma, dayanışma, dostluk ve iyi ilişkilerin keyfiyeti, önemi ve günden güne artırılması, koruma ve savunma durumunun devamı için bu meselenin halledilip borcun kesinlikle ödeneceğini ifade etmektedir.

başarılı geçtiği anlaşılmaktadır. Zaten gerek İsveç Kralı'nın gerekse Başvekili'nin elçi ile İstanbul'a gönderdikleri mektuplarda çok sık olarak ve ısrarla Osmanlı ile İsveç'in samimi, dostane ilişkilerinden, yakınlık, bağlılık, karşılıklı koruma, savunma, iş birliği ve dayanışmasından bahsedilmesi ve bu ilişkilerin daha da güçlendirilmesi, geliştirilmesi kuvvetlendirilmesi için İsveç Devleti kral ve yöneticilerinin büyük gayret ve azimle çalışacaklarını belirtmeleri Osmanlı Devleti'nin kaygılarını giderici mahiyettedir. İsveçlilerin bu düşünce ve niyetlerini açıkça söylemelerinde kuşkusuz elçi Mehmed Said Efendi'nin yaptığı görüşmelerin payı büyüktür. Elçi'nin getirdiği mektuplardan bu durum anlaşılmaktadır.²³⁵

Mehmed Said Efendi, İsveç topraklarından 24 Temmuz 1733 (11 Safer 1145) tarihinde şenlikler ve törenlerle ayrılmıştır. Ertesi gün Lansuret Boğazı geçilerek denize açılmışlardır. İsveç'ten hareketlerinin 6. günü (17 Safer-1 Ağustos) rahat ve müsait hava ve deniz şartları altında Danişka Limanına gelirler. Büyük tören ve şenliklerle karşılanırlar. 5 gün burada bekleyip 6. gün Norveçya tarafına doğru hareket ederler. İsveç'e gelişlerinin aksine yolculukları bu kez süratli ve çabuk geçmektedir. 12. gün yani 5 Eylül'de Varşova'ya ulaşırlar. Mehmed Said Efendi Varşova'ya geldiği sıralarda Lehistan'da taht ile ilgili karışık ve dış devletlerinde katılmasıyla siyasi olarak buhranlı bir durum vardı. Osmanlı adına durumu izlemek ve olup bitenlerden haberdar olmak ve İstanbul'u bilgilendirmek için Mehmed Said Efendi günlerce burada beklemiştir. Bu konuyu ayrıca ele alacağız.

Lehistan'da 10 günden fazla kalan Mehmed Said Efendi, bu karışık durumda Varşova'da daha fazla kalmak istemediğinden, Hotin'e doğru yola çıkmış, 12 günde Hotin'e gelmiştir. Hotin'den ayrıldıktan 20 gün sonra da 28 Eylül 1733'te İstanbul'a ulaşmıştır. Bizzat kendisinin yazmış olduğu sefaretnameyi sadaret makamına sunmuştur.

²³⁵ Elçinin yaptığı görüşmeler ile, iki devletin arasında uzun süredir varolan ve devam eden dostluğun güçlendirilmesi, yükseltilmesi, bağlılığın devamı ve yürütülmesi ve bu durumun her zaman sürmesi, kardeşliğe ve samimiyete aykırı bir durumun olmaması bir kez daha belirlenmiş ve sağlamlaşmıştır. Bu bağlamda İsveç Devleti ve halkının Osmanlı'ya bağlılığı esastır. Bkz. NH, n. 7, s. 334 (ayrıca 331-333).

46. Mehmed Said Efendi'nin Lehistan Devleti Hakkında Verdiği Bilgiler

Mehmed Said Efendi, Stokholm'den İstanbul'a dönerken 5 Eylül 1733'te uğradığı Varşova'da siyasi olarak oldukça önemli olaylar olmaktadır. Lehistan Kralı II. August bu sıralarda ölmüştü. II. August'un cesedi alay ve törenlerle defnedilmişti. Türk elçilik heyeti o gün kimseyle görüştürülmedi. Krakow kalesine gittiklerinde Lehistan Kralvekili olan Perimas tarafından karşılanmışlar ve onunla görüşmüşlerdir.²³⁶

Mehmed Said Efendi ve maiyeti Varşova'da iken bütün Lehistan ileri gelenleri ve idarecileri burada toplanıp, yeni kralı tespit etmek ve seçmek için müşavere ve görüşmeler, toplantılar yapmaktaydılar. Aralarında fikir birliği yoktu. İki farklı görüş oluşmuştu. Kimi Stanislas'ın Lehistan kralı olmasını isterken, Rusya tarafını tutan bazı Lehliler ve Litvanya ile Kırakow ahaliisi Rusya'nın istediği kişinin yani II. August'un oğlu III. August'un kral olmasını istemekteydiler.²³⁷

Mehmed Said Efendi, cemiyeti müşaverenin 4. günü orada bulunduğunu, Lehistanlılar arasındaki hararetli ve yoğun tartışmalara tanıklık ettiğini belirtmektedir. Özellikle Rusya'nın girişimi ile Lehlilerin birlikteliği de bozulmuş, aralarında fikir ayrılığı başlamıştı. Rusya, Stanislas'ın kral yapılması halinde 30 bin askerle Lehistan topraklarına ve Varşova'ya girecekleri yönünde tehdit etmekteydi. Mehmed Said Efendi'nin şahit olduğu süre içerisinde oldukça yoğun tartışmalar ve karışıklıklar olmuştu. Stanislas, kral seçilmiş olmasına rağmen Rusya'nın tehdidi ve baskısıyla, bazı Lehlilerin de Rusya'nın tutumunu desteklemesiyle zor durumda kalmıştır. Sefaretnamede belirtildiğine göre Avusturya, Rusya ile birlikte hareket ederken, Fransa, İsveç ile beraber olmak istiyordu. Hatta İsveç ve Fransa Osmanlı Devleti'ni de yanlarına almak istiyorlardı. Danimarka ve Prusya pek taraf tutmuyordu.

²³⁶ TSH, n. 1641, s. 18.

²³⁷ Bu dönemde Avrupa Devletleri arasında da Lehistan Kralı meselesinden dolayı bir ihtilaf çıkmış, siyasi çekişme başlamıştı. Özellikle Fransa'nın desteklediği Stanislas ile Rusya ve Avusturya'nın desteklediği II. August'un oğlu III. August'un kral olma durumları oldukça karışıklığa ve buhrana yol açmıştı. Ayrıca Fransa Osmanlı Devleti'nden Stanislas'ın desteklenmesini istemişti. Neticede 1733'te Stanislas seçimle Kral olmuşsa da Rusya'nın ve Avusturya'nın askeri müdahalesiyle Stanislas tahtan indirilerek III. August Lehistan Kralı olmuştur. Sonra da Fransa ile Avusturya savaşmışlar, 1738'deki Viyana anlaşmasıyla karışık siyasi durum ancak düzelmiş, III. August'un Krallığı kesinleşmiştir. Bu hususlarla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 236-245.

Lehistan Kralvekili Pünyatoski, Mehmed Said Efendi'den Osmanlı Devleti'nin kendilerinden yana olmasını ve kendilerine yardım etmelerini istediğini görüyoruz. Masraflarında akçe olarak karşılanmasına hazır olduklarını söylemişti. Ancak İsveç Devleti, bu olaya pek karışmak istemeyip tartışmalardan ve siyasi işlerden geri durunca, Osmanlı Devleti de müdahil olmak istememiştir.²³⁸

Mehmed Said Efendi Varşova'dan ayrılmak için hazırlanırken Lehistan Başvekili Dimetnar Pünyatoski ile veda edilmişti. Bu kişi, İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı ülkesinde 5 yıl kaldığı esnada, İstanbul'da kralın elçisi olarak uzun yıllar kalmıştı ve Osmanlı dostu idi. Mehmed Said Efendi'ye Rusya ile ilgili bilgiler vermişti. Buna göre, hem Osmanlı'nın hem de kendilerinin Rus tehdidi ve tehlikesi altında güven içinde bulunmadıklarını belirtip, Rusya'nın amacının Azak kalesini muhasara etmek ve Osmanlı'dan koparmak olduğunu, bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Azak tarafına muhafız gönderip kaleyi tamir ve onarmasını, cephane, yiyecek ve malzeme yığmasını öğütlemiştir. Bölgedeki Rus kuvvetleri hakkında da bilgi vermiştir. Bu sırada Lehistan'a bir çok Rus askerinin girdiğini söyleyerek, Semulancek denilen yerde 30 bin, Kiyof kalesinde 15 bin Rus ve 25 bin Kazak askerinin hazır bulunduğunu belirtmiştir. Mehmed Said Efendi bu karışık durumda daha fazla kalmamak ve İstanbul'a dönerek gelişmelerden Osmanlı Devleti'ne zaman geçmeden haber vermek istediğinden Varşova'dan ayrılmıştır.²³⁹

²³⁸ TSH, n. 1641, s. 19.

²³⁹ TSH, n. 1641, s. 19; TOEM, a.g.m., s. 677.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 1733-1750 ARASI TÜRK-İSVEÇ İLİŞKİLERİ

50. Mehmed Said Efendi'nin Elçiliği Sonrası İlişkiler

Mehmed Said Efendi'nin elçiliği sonrası Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilişkiler daima dostane devam etmiştir. Bundan da elçinin görevinde oldukça başarılı olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin düşündüklerini ve isteklerini gerçekleştirdiğini anlamaktayız. İki devlet arasındaki asıl sorun olan borç hususunun da birkaç sene sonra halledildiğini görmekteyiz. Mehmed Said Efendi'nin İsveç'e elçilik görevlerinden en önemlisi Rusya ile İsveç yakınlığını, hatta aralarında doğabilecek ittifak durumunu önlemektir. Gerek elçinin İsveç'teki görüşmelerinde gerekse kendisine verilen iki cevapname senetlerde ve İsveç Kralı ve Başvekili'nin Padişah'a ve Sadrazam'a gönderdikleri mektuplarda iki devletin dostluk ve yakınlığının vurgulanması, İsveç'in Osmanlı'ya bağlılığının ve tabiliğinin belirtilmesi ve bunun her zaman süreceğinin anlatılması elçinin başarılı olduğunu gösterir.²⁴⁰

Öyle ki iki devlet arasındaki en samimi ve yakın ilişkiler Sultan I. Mahmud zamanında olmuş, gerek padişahla kral düzeyinde gerekse sadrazamla başvekil arasında oldukça sık şekilde yazışmalar, mektuplaşmalar olmuştur. İsveç Kralı Frederik 1734'te Osmanlı-İsveç ilişkilerinin düzenli ve dostane biçimde yürütülmesi için Frederik von Höpken ve Edward Karlson isminde iki İsveç Diplomatı maslahatgüzar olarak murahhaslık görevleriyle İstanbul'a göndermiştir.²⁴¹ Bu iki maslahatgüzar, Osmanlı Devleti ile siyasi, askeri, ekonomik ilişkileri dostane biçimde yürütmek ve ilerletmek amacındaydılar.

²⁴⁰ Ahmet Refik, a.g.e., s. 112,116.

²⁴¹ Höpken ve Karlson adlı bu iki İsveçli beyzadenin İstanbul'da maslahatgüzar ve murahhas olarak görevlendirilmeleri ile ilgili tarih konusunda kesin bir bilgi yoktur. Uzunçarşılı 1733, Beydilli ise 1734 tarihini vermektedir. Bu hususlarla ilgili nameyi hümayunlardaki bilgi, bu iki beyzadenin maslahatgüzar olarak resmi görevinin 1736 tarihinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu iki İsveçlinin resmi görevli olmasa da 1733 tarihinden itibaren İstanbul'da bulunmalarından dolayı bu ihtilafli durum oluşmuştur.

İsveç Kralı Frederik, 3 Mart 1736 (Evahiri Şaban 1149)'da I. Mahmud'a gönderdiği namede²⁴² İsveç'te elçi olarak bulunan Mehmed Said Efendi'nin iyi ve muhterem biçimde ağırlandığı belirtilip, bu sırada Osmanlı Devleti ile Padişahı'nın İsveç'le ilgili içten, samimi güzel düşüncelerine ve ilgi alakasına, İsveç tarafından da aynı samimiyetle karşılık verildiği anlatılmaktadır. Elçinin dönüşünde getirdiği İsveç Kralı'nın mektubunda da, elçinin giderken götürdüğü padişahın nameyi hümayununa da cevap içerecek şekilde bu hususlar belirtilmişti.

1736 tarihli İsveç Kralı'nın bu mektubunda Osmanlı Devleti ile daha iyi görüşmek, ilişkilerin ve dostluğun artması, gelişmesi ve hizmetlerin yürütülmesi için İsveç vatandaşlarından kapıcıbaşı Libre Baron Höpken ve komiser Edward Karlson muhaberat emini olarak görevlendirilmiştir. Bu iki İsveçli beyzadeye Osmanlı tarafından izin ve ruhsat verilmesi beklenmektedir. Bunlar Osmanlı ülkesine girip seyahatlerinde ve İstanbul'a gelerek saltanata güvenlerini sunduklarında Osmanlı halkına ve ileri gelenlere kendilerinin durumu bildirildiğinde, Osmanlı'da bulunan diğer yabancılar gibi kıyas olunmayıp, bunların hakiki ve sağlam İsveç vatandaşları olmalarından dolayı itibarlı görülüp dostça kabul edilmeleri ve iki tarafın menfaatlerine uygun işleri yapmak için padişah tarafından itimat edilmeleri istenmektedir. Padişahın bu iki beyzade hakkında bolca ve güzel lütufları bu kişilerin ve İsveç Devleti'nin memnuniyetine işaret olunup, alıkoyma ve durdurma gibi kötü muameleye uğramamaları istenmektedir.²⁴³

İsveç Devleti'nin aslında Osmanlı'ya daimi bir elçi gönderme isteği vardır.²⁴⁴ Mehmed Said Efendi'nin dönüşünden sonra bu durum düşünülmüş, bunun içinde girişimlerde bulunmuşlardır. İsveç tarafından yakınları ve eşyalarıyla İstanbul'a gitmesi istenen elçinin, iki ülke arasındaki yolları ve mesafeyi tehlikesizce geçerek Osmanlı ülkesine ulaşmasının zor olacağı fikrinin oluşması nedeniyle bu durum ortadan kalkmıştır. Ayrıca İsveç'ten yeni bir elçi göndermenin de zor olmasından dolayı o anda Venedik'e giden iki beyzadenin,

²⁴² NH, n. 7, s. 444.

²⁴³ NH, n. 7, s. 444.

²⁴⁴ İsveç'in XII. Şarl'dan itibaren İstanbul'da elçisi bulunmaktadır. Şubat 1711 yılında İstanbul'da elçi olarak bulunan Neugebauer Bremen'e tayin edildiğinden yerine Thomas Funck gelmiş, onun 1713 Kasımında ölümüyle başka bir tayin yapılmamış, 1718'de XII. Şarl'ın ölümünden bir yıl sonra İstanbul'a Perman'ın elçi olarak yollanması düşünülmüşse de onun, bunu kabul etmemesi üzerine gerçekleşmemiş, Osmanlı'nın talebi üzerine 1727'de Hamburg'da İsveç elçisi olan Graf Reenstierna'nın elçi olarak gönderilmesine karar verilmiş, ancak bu kişinin de yola çıkmadan ölümüyle bu da gerçekleşmemiş ve İsveç'in elçi gönderme girişimleri gerçekleşmemiştir. İki devlet arasındaki ilişkileri yürütmek için İstanbul'da bulunan Höpken ve Karlson görevlendirilmiştir. Bkz. Beydilli, a.g.m., s. 410.

kendilerine sağlanan itimatname ulaştığında İsveç Devleti'nin işlerini takip ve yürütmek için İstanbul'a geri dönecekleri belirtilmektedir. İsveç Kralı, bu iki beyzadenin Osmanlı'nın dostluğuna layık biçimde kabul olunmalarıyla, kendilerine verilen görev ve sorumlulukları yerine getirip, iki devletin kardeşliğini, samimiyetini ve yakınlığını artıracaklarını ve güçlendireceklerini belirtmektedir.²⁴⁵

3 Mart 1736 tarihli İsveç'ten gelen mektupta Höpken ve Karlson'un öncelikle yapacakları işler şöyle belirtilmiştir:

1. İki tarafın halkı ve devlet adamları için büyük menfaatler getirecek ticaret maddelerinin hazırlanması, ayarlanması ve yazılması işi İsveç'in vekilleri olarak Osmanlı Devleti ile ilişkileri yürüten bu iki beyzadenin görevidir. Bunun için Osmanlı'dan izin alıp, iki tarafın rızasıyla anlaşma şartlarını ve iki tarafın dostluğunu, bağlılığını ve ittifakını, ilişkilerini güçlendirecek kaideleri tespit ve iki taraf içinde bu durumu koruyup savunacak maddeleri hazırlayıp kararlaştırmaktır. Bu belirlenen hususlar Osmanlı saltanat makamı tarafından kabul ve kuvvetlendirilmiş olarak, deftere yazılıp kayıt altına alınarak, İsveç'e gönderilecek ticaret maddeleri İsveç adına bu vekiller tarafından imzalanacaktır. İsveç Kralı, Osmanlı Devleti'nde şartlara, resmiyete ve diğer durumlara uygun olarak tamamlanacak ticaret maddelerinin kendi rızalarına göre kabul, tasdik ve te'kid edeceklerini belirtmektedir.

2. İki İsveç beyzadesi, İsveç'in eski Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı'dan aldığı borç parayla ilgili hususta görüşmeler yapacaktır. Bunu da Osmanlı Padişahı'nın dostluğuna yakışır biçimde yaptığı bütün uygulamalarda olduğu gibi İsveç'in idaresini düzeltmesi, işlerini yoluna koyması ve güçlenmesi yönündeki izin ve desteklerine uygun biçimde yapmaları istenmektedir. İsveç Devleti, Osmanlı'nın kendileri için yaptıklarına bakarak, iki devletin dostluklarını koruma ve buna uymak üzere biraz daha zaman ayarlamak ve iki tarafın arasındaki yakınlığa ve samimiyete uygun biçimde, borç hususunun bir an evvel güzel şekilde neticelendirileceği belirtmektedir.

²⁴⁵ NH, n. 7, s. 445.

3. Bir diğ er durum da Leh hususudur.²⁴⁶ Bundan önce Leh ülkesinde olan olaylarda bazı düşüncelerin padişahın istediğ i şekilde ortaya çıktığı görülmüş olup, iki tarafın menfaatine uygun durumları İsveç'e bildirme ve bu hususlarla ilgili işleri yürütmek için beyzadeler İsveç'in vekili olarak görevlendirilmiştir. Bu konuda hayır ve yarar için olacak durumlar malum olduğu üzere iki devletin rahatlığı ve avantajları dikkate alınıp sebepleri görülerek sağlamaştırılıp, özenle çalışarak bilinebilir.²⁴⁷

İsveç Kralı, bu iki beyzadenin bu iş için uygun vekiller olduğ unu, bunlardan biri ölü r ise hayatta kalan diğ er vekilin yalnız olarak aynı görevlerle işleri yürüteceğ ini belirtmiştir.

İsveç Kralı Frederik, Sadrazam Mehmed Paş a'ya da 3 Mart 1736 tarihinde aynı hususları içeren mektup göndermiştir. Burada Höpken ve Karlson'un İstanbul'da bulunarak İsveç'le Osmanlı arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik bütün işleri yürütecekleri anlatılmış, bu iki İsveç beyzadesi aracılığ ıyla Sadrazam'ın İsveç Kralı'na gönderdiğ i mektupta belirtilen iki devletin süregelen dostluk ve ittifaklık durumunun kollanması, korunması ve devamının kendilerinin de en büyük emelleri olduğu belirtilmektedir. Ticaret anlaşmasının oluşması için yapılacak görüşmelerde İsveç tarafından tam yetki ile görevlendirilen iki beyzadeye Sadrazam'ın yardımı ve inayeti istenmektedir.²⁴⁸

Nisan 1736 (Evasıtı Ramazan 1149)'da Sultan I. Mahmud'un İsveç Kralı Frederik'e gönderdiğ i nameyi hümayunda, İsveç'ten gelen namenin tercüme edilip incelendiğ i,

²⁴⁶ Şubat 1733'te Polonya Kralı ve Saksonya Elektörü I. Frederik August'un ölü mü ile yeni kral seçimi yüzünden Doç u Avrupa'da gerginlik baş gösterdi. Lehistan Krallığı mücadelesinde Rusya ile Avusturya'nın ortak adayına karşılık Lehistan kendi soylularından Stanislas Leszczinski'yi destekledi ki bu şahıs Fransa Kralı XV. Louis'in kayınpederi olduğ undan dolayı Fransa'da bu mücadelenin içine girmek zorunda kalmıştı. İsveç'te Fransa'nın yanında yer almıştı. Avusturya ve Rusya'nın desteklediğ i August'un ođ lu II. Frederik August Ekim 1733'te Fransa adayının yerine Lehistan Kralı oldu. Fransa, Rusya ve Avusturya'ya savaş açtı. İsveç'te bu savaşın içinde bulunurken Osmanlı Devleti, o sıralarda İran sorunuyla uğraştığından Avrupa'daki bu durumla ilgilenmemiş ve müdahil olmamıştı. Bkz. Yalçınkaya, **İslahat, Değ işim.....**, s. 491.

²⁴⁷ NH, n.7, s. 445-446; Burada İsveç Kralı'nın Lehistan ile ilgili ilginç görüş ve tespitleri vardır. Osmanlı'nın siyaseti içinde önemli olan bu duruma göre, Osmanlı ile İsveç arasında dostluk ve karşılıklı dayanışma, yardımlaşma ve mevcut olan bağ lılık durumunu güçlendirmek için, İsveç'in düşündüklerine bakarak, yakın ve uzak gelecekte düşünö len maksat Leh ülkesinde rahatlığın, Stanislas'ın kral olarak devam etmesi ile ilgilidir. Ancak Nemeçe Çesarı ile Fransa Kralı arasında yapılan anlaşma sadece Lehileri değ il, tamamen Avrupa'da büyük değ işikliklere sebep olacak tarzdadır. Nemeçe ile Fransa'nın istedikleri gerçekleşirse Osmanlı ile İsveç arasındaki bu gizli istek ve maksadın yürütölmesi işi ölmüş olur. İsveç Kralı'nın bu iş için görevlendirdiğ i bu vekillerine tenbih eylediğ i husus, burada düşüncesi olan devletler ve krallar her ne zaman üstün gelmeye çalışırsa ve üstün durumda olursa İsveç Kralı ve Devleti, Osmanlı Padişahı ve Osmanlı Devleti ile arasındaki var olan ve devam eden dostluk ve karşılıklı yardımlaşma için ve bütün ihtiyaçları noksansız ve zararsız hemen ve bundan böyle her zaman koruma ve kollamaya, savunmaya hazır olduğu ve olacağ ı hususlarında Osmanlı Devletine bütün güvenirliliğ i verecektir.

²⁴⁸ NH, n. 7, s. 452.

Osmanlı Devleti ile İsveç arasında Kral XII. Şarl zamanından itibaren oluşan kuvvetli dostluk ve bağlılık durumunun devam etmesinin ve bunu İsveç Kralı'nın da güçlü biçimde ifade ederek bu müttefiklik durumunun daha da geliştirilmesi ve güçlendirilmesi isteğine Osmanlı'nın duyduğu memnuniyet belirtilmiştir. Ticaret anlaşmasıyla ilgili maddelerin ve şartların görüşülmesi ve müzakere edilmesi hususlarında murahhas kılınan Karlson'a İsveç Kralı tarafından ruhsat ve izin verilmesiyle, Osmanlı Padişahı'nın da bu konularla ilgili ahidname verdiği, burada sulh, bağlılık ve samimiyet içeren maddeler ve verilen senetlerde belirtilen iki devlet ilişkilerinin korunması, kollanması ve güçlendirilerek yenilenen ittifak durumundan bahsediliyor. Bu duruma Osmanlı Devleti'nin de uyacağı, zaten Osmanlı'nın asıl maksadının da dostluğun ve bağlılığın ilerletilmesi yönünde olduğu anlatılmaktadır. I. Mahmud, Ticaret anlaşması konusunda Osmanlı Devleti'nin hassasiyetine bağlı olarak İsveç'ten de garanti istemektedir.²⁴⁹

İki devlet arasındaki yakınlık ve ittifak durumu maslahatgüzarların vazifeleri ve görüşmeleriyle daha da artmıştır. İsveç Kralı bu elçileri salahiyyetli ve tam yetkili olarak görevlendirmişti. Bu diplomatların işi iki devlet arasındaki dış ilişkileri yürütmektir. Bunların asıl amaçları ve işlerin önemli olanı ise Osmanlı ile İsveç arasında bir ticari ittifak sağlamaktır. Bu diplomatların işi iki devlet arasındaki dış ilişkileri yürütmek olsa da asıl amaçları olan Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Rusya'yı çarpıştırmak için yoğun çaba sarf etmişler, ara sıra da bu amaçla Fransa'nın İstanbul temsilcisinden de destek almaktaydılar. Ancak Osmanlı Devleti aynı tarihlerde İran ile savaş durumunda olduğu için İsveç'in bu istekleri ve çabaları bir sonuç vermemiştir.²⁵⁰

Osmanlı ile İsveç ilişkilerinde, özellikle İstanbul'daki İsveç elçilerinin faaliyetlerinde Prusya Devleti de önemli rol oynamaktadır. Avrupa'daki gelişmeler Osmanlı'nın yapacağı işlerde ve atacağı adımlarda belirleyici olmaktadır. Özellikle Prusya'daki gelişmeler siyasi olarak Osmanlı'yı da etkilemektedir. Özellikle Prusya Kralı'nın kız kardeşinin İsveç veliahdı ile evlenecek olması Osmanlı Devleti için atacağı adımlarda daha özenli ve

²⁴⁹ NH, n. 7, s. 443-444.

²⁵⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 220; Beydilli, bu iki İsveç diplomatının Nisan 1734 tarihinde İstanbul'da maslahatgüzar olarak görevlendirildiğini belirtir. Bkz. Beydilli, a.g.m., s. 411.

dikkatli davranmasına yola açacaktır. Osmanlı Devleti Avrupa'daki güçler dengesine göre hareket etmek istemekteydi. Bu sebeple ticaret anlaşması için acele etmek istemiyordu.²⁵¹

Nisan 1736'da bu iki İsveç maslahatgüzarı olarak görev yapan bu iki diplomata Osmanlı yönetimi, İsveç'ten alacağı borçların yarı yarıya tenzil edilebileceğini bildirilmiştir. İsveçli diplomatlar tarafından borçların tamamından vazgeçilebileceği ümidiyle bu teklife olumlu cevap verilmemiştir. Bununla birlikte Lehistan'da vazife görmekte olan Karl Rudenschöld İstanbul'a elçi olarak tayin edildi. Ancak, bu da İstanbul'a gelmemiştir. İki devlet arasındaki ilişkileri maslahatgüzar olarak Höpken ve Karlson yürütmeye devam etmişlerdir.²⁵²

51. 1737 Osmanlı-İsveç Ticaret Anlaşmasının Oluşumu, Maddeleri ve Önemi

Ticaret anlaşmasının imzalanmasından hemen önce gelişen bazı olaylar Osmanlı Devleti'nin bu anlaşmayı hemen oluşturma düşüncesine yol açmıştır. Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı'ya savaş açması, İsveç'in Osmanlı ile ticaret anlaşması yapma isteklerini tekrar canlandırmış, Fransa'nın da arabuluculuğu ile İstanbul'daki iki İsveçli diplomatın krallarından getirdiği nameyi Osmanlı Padişahı'na vermeleriyle, Osmanlı Devleti anlaşma teklifini kabul etmiştir.²⁵³

İlişkileri yürütmekte olan Höpken ve Karlson ile yapılan görüşmeler neticesinde Osmanlı Devleti ile İsveç Devleti'nin bu murahhasları arasında 10 Ocak 1737 tarihinde 18 maddelik bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.²⁵⁴ Sultan I. Mahmud tarafından, anlaşma şartları ve anlaşmadaki hususların müzakere ve uygulamaya karar verildikten sonra İsveç Kralı'nın istekleri üzere anlaşmanın yürürlüğe girmesi ve icrasının ittifakla geçerli olması istenmektedir. Buradaki önemli olan husus bütün anlaşma şartlarının ve maddelerinin kabullerini gösterir şekilde kral tarafından mühürlü tasdiknamenin gelmesinden sonra Osmanlı Devleti tarafından İsveçli diplomatlara ahidname-i hümayunun verileceği

²⁵¹ Prusya Devleti'nin İsveç ve Osmanlı ile ilişkileri ve etkisi bakımından İstanbul'daki İsveç elçilerine yazılan bu hususlarla ilgili iki takir için bkz. **CH**, n. 6955, s. 623; **CH**, n. 2680, s. 234.

²⁵² Beydilli, **a.g.m.**, s. 411.

²⁵³ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/II, s. 220.

²⁵⁴ Osmanlı Devleti ile İsveç arasında İstanbul'daki İsveç murahhasları Höpken ve Karlson vasıtasıyla imzalanan 1737 Ticaret Anlaşmasının I. Mahmud tarafından kabulünü gösteren ahidname için bkz. **CH**, n. 7222, s. 651; Bu ticaret anlaşmasının İsveç Kralı tarafından gelen tasdiknamesi için bkz. **NH**, n. 7, s. 499-500

durumudur. Anlaşmayla verilen taahhütler ve sağlanan kolaylıklara göre bir zıtlık ve olumsuzluk ve ortadan kaldırma ihtimalinin olmaması istenmektedir.²⁵⁵

Osmanlı Devleti'nden İsveç'e anlaşmanın kabul edilmesi ile ilgili gönderilen nameye İsveç Kralı, 16 Ağustos 1737'de anlaşmanın tasdiknamesiyle birlikte gönderdiği mektupla cevap vermiştir. Burada Sultan I. Mahmud'un iki devletin dostane, samimi, içten ve sevgiye dayalı ilişkilerine ve bunun devam etmesi, daha da güçlendirilmesi ile ilgili fikirlerine aynen katıldığı belirtiliyor. İstanbul'daki İsveç görevlileri ve mutemetleri Höpken ve Karlson'a Osmanlı Devleti tarafından gösterilen lütuf, ikram, ilgi ve yaptıkları harcamalara, her türlü kolaylığa ve kendilerine duyulan güvene İsveç Kralı tarafından teşekkür ediliyor. Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki işleri görmek ve yürütmekle görevli olan bu iki beyzadenin bundan sonra da Osmanlıların ve padişahın rızasına uygun hareketler yapacağı, padişaha sadık olup içten, samimi davranacakları belirtilip, bunun da İsveç Devleti'nin Osmanlı'ya olan dostluk göstergesini, itibarını ve meylini ortaya koyan ve anlatan bir durum olduğu, bu iki beyzadenin bunları arz ve ifadeden hiçbir zaman ayrılmadığı söylenmektedir.²⁵⁶

İsveç murahhasları vasıtasıyla görüşülüp imzalanan ve Osmanlı Devleti'nden ahidname alınarak İsveç'e gönderilen bu ticaret anlaşmasının tasdiknamesi, İsveç Kralı Frederik tarafından imzalanıp mühürlenerek 16 Ağustos 1737'de İstanbul'a gönderilmiştir. Böylece Osmanlı ile İsveç arasındaki ticaret anlaşması yürürlüğe girmiştir.²⁵⁷ İki devletin dostluk ve dayanışmasının keyfiyeti, karşılıklı yardımlaşmasının güçlenmesi ve sürüp ilerlemesi yolunda iki devletin menfaatlerine uygun bir ticaret anlaşması yapılmış olması ve buna Osmanlı Padişahı'nın ve İsveç Kralı'nın onay vermesi, her iki tarafta da memnuniyet oluşturmuştur. Bu durum her iki tarafın halkı arasında da ılelebet dostluk ve samimiyetle ilişkilerin devamını ve yürütülmesini sağlayacaktır.²⁵⁸ Ayrıca bu anlaşmayla Osmanlı

²⁵⁵ CH, n. 7222, s. 651.

²⁵⁶ NH, n. 7, s. 496; Ayrıca İsveç Kralı bu mektupta, Osmanlı Devleti'nden ahidname ile gelen Ticaret Anlaşmasının maddelerinin tasdik edildiğini ve ilgili tasdiknamenin de korunup kollanmasını, güçlendirilmesini ve bunun uygulanmasını İsveç Hükümeti ve tabi olan bütün yerlere ve kişilere önemle ve ciddi biçimde anlatılıp tenbih edildiği belirtilmektedir.

²⁵⁷ NH, n. 7, s. 499-500.

²⁵⁸ NH, n. 7, s. 496; Aynı hususlarla ilgili İsveç Kralı Frederik, 21 Ekim 1737 tarihinde Sadrazam Mehmed Paşa'ya da bir mektup göndermiştir. Burada İsveç beyzadelerinin çalışmaları ve Osmanlı ile İsveç ilişkilerinin öneminden bahsedilmekle birlikte fırsat ve zaman olursa daha kalıcı biçimde müttefiklik anlaşmasının düşünülmesi gerektiği, oluşacak yeni durumlar ve ortaya çıkacak gelişmeler için iki İsveç beyzadesinin, Osmanlı'nın isteklerine göre görüşmeler yapmak için kral tarafından salahiyyetli ve yetkili

Devleti ile Rusya ve Avusturya arasında savaş devam ederken, İsveç ve Osmanlı müşterek düşmanları olan Rusya'ya karşı bir savunma ve birliktelik ittifakı yapma arzusunu göstermiş oluyordu.²⁵⁹

1737 Ticaret Anlaşmasının Maddeleri Şunlardır:

1. Madde: İsveç halkı ya da tüccarından büyük veya küçük İsveç gemilerine binerek Osmanlı ülkesine gelenler; İsveç Kralı'nın himayesinde olan veya İsveç bayrağı taşıyan diğer tüccar halklarından olanlar; Osmanlı Devleti'nin düşmanları veya Malta, Ligorna gibi korsanlık ve zararlı faaliyetlerde bulunmayanlar ile bu gibi yerlerde askere yazılmış olmayanların dışındakiler her durumda ve her zamanda eşya ve mallarıyla Osmanlı denizlerine gelmeye, emin ve güvenli biçimde Osmanlı limanlarına girmeye izinlidirler. Bu hususta her türlü bahane ile mani olunmayacaklar ve herhangi birisi tarafından taciz ve olumsuzluk ile karşılaşmayacaklardır. İsveçliler gelip gittikleri anlarda Osmanlı Devleti'nin liman ve iskelelerinde diledikleri kadar kendi hallerinde bekleyip durabileceklerdir. Bekledikleri yerlerde gemilerinden çıkıp gezebilecekler, yiyip içebilecekler ve ihtiyaçları olan şeyleri engel olunmaksızın kendi paraları ile satın alabilecekler ve görebileceklerdir.

İsveç gemileri denizde iken gerek Osmanlı donanma ve gemilerine ve gerekse Osmanlı bayrağı çeken, Osmanlı'ya tabii olan gemilere rastladıklarında İsveç bayrağı çekmiş olan gemiler bunları top atışıyla selamladıklarında, bu İsveç gemilerine dostane şekilde karşılık verilecektir. Yollarından alıkoyulmayacak, herhangi bir teklifte bulunulmayıp, herhangi bir eşyalarına gasp ve el koyma gibi olumsuzluk yapılmayacaktır. Ancak boğazlardaki hisar ve limanlarda diğer müstemenler gibi davranılacaktır. Bu anlaşmada belirtilen ve kanunlaşan şekilde İsveçlilere verilen haklardan yararlanmaları sağlanıp, denizde gemilere yükleme bahanesiyle para talep edilerek rencide olunmayacaklar ve mutad üzere iki taraftan dostane şekilde hareket edilip, birbirlerine zarar ve ziyan vermeyeceklerdir.

kılındığı, Osmanlı'yı memnun etmek İsveç Devleti'nin samimiyetle isteği olduğu ve iki İsveçlinin Osmanlı'nın himayesinde bulunduğu belirtilmektedir. İsveç Kralı'ndan Sadrazam Mehmed Paşa'ya gelen mektup için bkz. NH, n. 7, s. 500.

²⁵⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 220; Beydilli, a.g.m., s. 411.

Yine İsveçli tüccarların ve müstemelerin karadan da Osmanlı topraklarına mani olunmadan girmelerine ve istedikleri yere gitmelerine, geri dönmelerine izin verilecektir. Kendilerine, eşyalarına, mallarına ve yapacakları ticaretlere her türlü manilik ve olumsuz müdahalelerde bulunulmayacak, herhangi birisinden taciz ve kötü muamele görmeyeceklerdir.

2. Madde: İsveç gemileri fırtınaya uğrayıp mühimmata ve malzemeye ihtiyaç duydukları durumda, denizde veya karada bulunan Osmanlı Devleti'ne ait resmi veya özel gemiler onlara yardım edecek, Osmanlı'nın liman ve iskelelerinde yatıp bekleyebilecek, burada kendi paraları ile ihtiyaçları olan bir şeyi aldıkları zaman kimse engel ve zorlamada bulunmayacaktır. Bir şekilde denizden sahile çekilen veya karaya oturan bir gemi olursa, orada bulunan beylerbeyi, hükkam, kadı ve zabitan gibi Osmanlı yönetici ve memurları ile diğer Osmanlı vatandaşları onlara daima yardımda bulunup, onları himaye edeceklerdir. Karaya düşen malları ve eşyaları her şekilde kendilerine teslim edilecektir. İsveçlilerin eşyaları kaybolmuş veya karışmış ise dikkatli ve gayretlice kontrol edilip incelenecek, hakları tamamen verilecektir.

Osmanlı ülkesinde bulunan iskele ve limanlara gelen İsveç gemileri, 300 akçe tutan giriş, selamlık ve gümrük vergisini verdikten sonra, onlardan reft, bağ, kassap akçesi ve yasakçı kulu gibi vergiler istenmeyecektir. 300 akçeden fazla miktar ve daha başka bir vergi alınmayacaktır.

3. Madde: İsveç topraklarında doğup İsveç'in içinden olanlar, İsveç Krallığı'na bağlı vatandaşlar ve karada veya denizde Osmanlı Devleti'nin düşmanı olanlarla savaşı esnasında bulunmayıp düşmanına yardım etmeyen bir kimse esir edilmeyecektir. Osmanlı'nın savaşı esnasında düşman askeri ile beraber olmayıp yanlışlıkla esir edilenler, İsveç elçilerinin ve konsoloslarının istedikleri bir zamanda kontrol ve inceleme yapıldıktan sonra İsveçli olduğu kesin olarak anlaşılanlar salıverilecek ve İsveç elçisine veya konsolosuna teslim olunacaktır. Yine Osmanlı vatandaşlarından biri İsveç Devleti'nce esir edilmeyecek, eğer bir şekilde esir tutulan olursa affedilip salıverilecektir.

4. Madde: İsveçli olan veya İsveç'e tabii olan vatandaşlardan Osmanlı ülkesine yerleşenler, evli veya bekar olsun ticaretle uğraşan erkeklerden cizye istenmeyecektir.

Aynı şekilde Osmanlı ülkesinde bulunan İsveç vatandaşlarından cizye ve tekalif-i örfiye gibi vergiler istenmeyip, İsveçliler bunlardan muaf ve müselleme (izinli) olacaklardır.

5. Madde: İsveç elçileri Osmanlı ülkesinde konsolos ikameti uygun olan yerlere konsolos tayini yapabilecek, ayrıca bunların değişikliklerini yapma yetkisinde olacaklardır. Kimse buna engel olmayacaktır. İsveç elçileri ve konsolosları istedikleri yasakçıları yanına alabilecek, elçi ve konsoloslar birer tercüman istihdam edebilecektir. Yeniçerilerden veya halktan diğer kimseler işlerine karışmayacaktır. Elçi ve konsolos tercümanları cizyeden ve tekalif-i örfiyenin tümünden muaf ve müselleme olacaktır.

İsveç elçileri, konsolosları ve diğer İsveçliler yaşadıkları evlerinde, istedikleri zaman sadece kendileri ve ihtiyaçları kadar içki içebilecek, şıra sıkıp içki yapabilecek, buna kimse karışmayacaktır. Yeniçeri ve halktan hiç kimse bu gibi nesnelere istemeyecek ve zorla almayacak, kötü muamele ve husumette bulunmayacaklardır.

6. Madde: İsveçli veya İsveç'e tabii olanların dava ve anlaşmazlıkları ve diğer ihtilaflarının olduğu durumlarda tercümanları veya vekilleri bulunmadıkça, hüküm ve kadılar davalarını dinlemeyecek, karar vermeyeceklerdir. 4000 akçeden fazla olan davaları İstanbul'a havale edilecek, başka yerlerde görülmeyecektir.

İsveçlilerin birbirleriyle olan anlaşmazlık ve niza durumlarında kadı ve zabitanlar karışmayıp, elçi veya konsolosları bu davaları kendi adet ve usullerine göre mahkeme yapabileceklerdir. İsveçlinin biri borçlu veya bir borçluya kefil iken, iflas eder veya firar edip kaçarsa borç, ancak borçlu olan kişiden istenecektir. Davacının elindeki mahkeme hucyeti, mühürlü senet kağıdı veya başka geçerli senetleri ile kefil olmayan diğer kişiler tutularak belirtilen borç onlardan istenmeyecek, rencide edilmeyecektir.

7. Madde: İsveçli ve İsveç'e tabii olan yerlerin bezirganları, halkları, tercümanları ve aracılı Osmanlı ülkesinde beyl-ü şıra (alım-satım), veresiye, ticaret ve kefalet hususları ve diğer işlemleri olduğu zaman kadıya gidip kayıt yaptıracaklar, sicil numarası ile senet ve hucet alabileceklerdir.

8. Madde: Osmanlı vatandaşlarından bazıları, İsveçliler aleyhinde kötü söz, küfür veya başka bahanelerle dava açmak veya şahit ortaya koymak istediği zaman, o İsveçliler dava veya niza hususunda konsolos veya tercümanları bulunmadıkça, soruşturma ve araştırma yapılmayacak, kanunlara aykırı uygulama olmayacaktır. Böyle durumlarda elçi veya konsoloslar kanuna aykırı bir durumu görülen kişiyi sorgulayıp gereğini yapmalıdır. İsveçli bir kişi bir cürüm ile suçlanır veya firar ederse o kişi için başka birisi tutuklanarak rencide edilmeyecektir. Eğer İsveç vatandaşlarının buldukları ve oturdukları yerlerde bir kişi öldürülürse, İsveçlilerden biri üzerine kanuni bir isnat kesin değilse, o yerde veya civarda bulunan İsveçlilere kötü hareket yapılarak öldürülen kişi karşılığında diyet teklifi yapılarak korkutulmayacaktır.

9. Madde: İsveç vatandaşı olan, İsveç'e tabii olan veya İsveç bayrağı altında bulunanlardan biri Osmanlı ülkesinde ölür ise, bıraktığı mal ve erzakı beytül mal veya diğer hükkam malları gibi değerlendirilmeyecek, bunlara müdahale edilmeyecektir. O kişi, herhangi bir İsveçliye vasiyet etmişse ona verilecek, vasiyetsiz ölmüş ise İsveç elçisine veya konsolosuna, bunlar yoksa İsveçli vatandaşlardan birine verilecektir. Bütün bunlar da bulunmamışsa kadı, ölen kişinin terekesini deftere yazacak, defter yed eminde korunacak ve İsveç elçisinin görevlendirdiği kişiye teslim edilecektir. Bu durumda kadılar ve kassamlar tarafından resm-i kısmet talep edilmeyecektir.

10. Madde: İsveç elçisinin getirdiği hediye ve libaslardan gümrük ve baç vergisi istenmeyecektir. İsveç vatandaşı olan tüccarlar karadan ve denizden Osmanlı ülkesine getirdikleri ve alıp götürdükleri bütün mal ve eşyaları için diğer müstemenler gibi % 3 gümrük alındıktan sonra daha fazla para istenmeyecektir. İsveç tüccarları Osmanlı ülkesine getirdikleri ve alıp götürdükleri altın ve kuruştan resm-i gümrük alınmayacak, bu tüccarlara beylerbeyi, kadı, defterdar, darphane emirleri gibi Osmanlı yöneticileri, zorlama ve müdahalede bulunmayacaktır. Osmanlı yöneticileri, kuruş ve altınlarını akçeye çevirmek veya akçeye katmak gibi isteklerle İsveçli tüccarları rencide etmeyip, ürkütüp korkutmayacaklardır. İsveçli tüccarların kendi gemileri ile Osmanlı ülkesine getirdikleri çukalardan Fransa, İngiltere ve Hollanda gemilerinin getirdiği çukalar gibi gümrük alınacaktır.

11. Madde: İsveçlilerin kendi gemileriyle Osmanlı ülkesine getirdikleri eşya ve mallardan ahidname-i hümayuna göre bir defa gümrük alındıktan sonra o malları satmayıp Osmanlı ülkesine ve diğer yerlere, iskele ve limanlara götürme ihtiyacında olurlar ise oralara ulaştıklarında ellerindeki daha önce ödedikleri gümrüğün eda tezkerelerini gösterdiklerinde, o mallardan tekrar gümrük alınmayacaktır. Eşya ve mallarını istedikleri yerlere götürmek istediklerinde engel olunmayacak, bahanelerle kendilerinden herhangi bir şey istenmeyecektir. Ancak tüccarlar da gümrüğünü ödediği malların içine gümrük alınmamış başka bir mal ve eşya koymayacaktır. Gümrük eminleri İsveç tüccarının mallarını değeri tutarından fazla şekilde tahmin etmeyecek, değeri tutarına göre gümrük alınacaktır.

12. Madde: İsveç gemilerinden biri Osmanlı iskele ve limanlarından birine yanaştığı zaman, bazı eşya ve mallarını bu limana çıkarmak, diğerlerini başka bir yere nakletmek isterse çıkardığı ve sattığı eşyanın gümrüğünü verdikten sonra çıkarmadığı eşyalar için gümrük istenemeyecektir. O eşyalarını başka yerlere nakil etmesine engel olunmayacaktır. İsveçli ve İsveç'e tabii olanlardan kassabiye akçesi adıyla bir para alınmayacaktır.

İsveç tüccarı, İsveç gemilerine yükleyip getirdikleri ve Osmanlı ülkesinden alıp götürdükleri gümrüğe gelen bütün mal ve eşyalar için, elçi ve konsolosluk hakkı olarak konsolosluk resmini ödeyeceklerdir. Konsolosluk resmi hususunda diğer müstemenlere verilen kolaylıklar ve izinler İsveçlilere de uygulanacaktır. İsveçli tüccarlar Osmanlı ülkesinde barut, kurşun ve savaş araç-gereci harici mal ve eşyaları gemilerine yüklemek istediklerinde kimse engel olmayacaktır.

13. Madde: İsveç elçilerinin, tüccarlarının himayeleri için Osmanlı ülkesinden nasp ve tayin eyledikleri konsolosları hapis edilmeyip, evleri mühürlenmeyecek, sıkıntıları ve her çeşit davaları Sütte-i Saadete arz edilip, İsveç elçilerinin aracılığı ve katılımıyla İstanbul da görülecektir.

14. Madde: İsveçli biri Müslüman olur ve o Müslüman İsveçlinin elinde bulunan eşya ve mallarından başka, diğer İsveçlilerin malı olduğu kesin ve açık durumlar olursa, diğer kişiye ait olan eşya ve mal alınıp, İsveç'teki sahiplerine gönderilmek için elçilerine veya konsoloslarına teslim edilecektir.

15. Madde: Fransa, İngiltere, Hollanda ve diğer ülke tüccarlarının alım-satım işlerinde (bey-ü şira) cins-i akçe alımı mutad olmuşsa, İsveçlinin de alım satımları benzer akçeyle alınıp, onlardan alışılmışın dışında başkaca cins akçe istenmeyecek ve rencide edilmeyeceklerdir.

16. Madde: Osmanlı devleti ile dostluk üzere olan devletlerin müstemenleri için sağlanan imkan ve kolaylıklar, İsveçli ve İsveç'e tabii olanlara da aynı şekilde sağlanacak ve itibarlı kılınacaklardır. İşleri esnasında diğer müstemenlere verilen ruhsat İsveçlilere de verilecektir.

İleriki zamanlarda Osmanlı ile İsveç arasında yapılan ticaret anlaşmasıyla ilgili bir anlaşmazlık veya fikri bir eksiklik görülür ve bazı maddelerle ilgili karışıklık çıkarsa, İstanbul'da bulunan İsveç elçileri o maddeleri Osmanlı yöneticilerine arz edip anlatarak uygun ve makul görülür ise anlaşma maddelerine yeni durum olarak eklenebilecek ve o madde de anlaşmanın aslı gibi sayılıp, muteber tutulacaktır.

17. Madde: İsveç Devleti ve Kralı kendi tüccarlarını koruma, kollama ve muhafaza için 1728 senesinde Cezayir Ocağı ile imzalanan anlaşma şartlarının, Osmanlı Devleti'nin hamisi olduğu Cezayir Ocağı tarafından her durumda dostluğun devamı ve korunması sağlanacaktır. Ancak Cezayir Ocağı tarafından bedel-i himmet adıyla anlaşma şartlarına aykırı bir durum olursa İsveçlilerin mağdur olmamaları Osmanlı Devleti'nin dikkatinde ve gayretinde olacaktır. Yine aynı şekilde Tunus ve Trablusgarp Ocakları ile anlaşma yapıldığı takdirde, anlaşmanın şartları ve kaidelerine Osmanlı Devleti onay verecektir. O anlaşma kaide ve şartları, daha sonra bozulmaması veya eksiklik olmaması için, Osmanlı Devleti'nin yardımı ve himmetiyle korunup kollanacaktır. Bunun dışında hareket ve gelişmeler caiz değildir.

18. Madde: Bu, ticaret hususunda yazılan ve imzalanan anlaşma madde ve şartlarının temessük ve senetleri iki taraftan mühürlendikten sonra geçerli ve muteber olacaktır. Osmanlı Devleti tarafından bu anlaşmanın hilafına hiçbir vakit ve zamanda emr-ü ferman çıkmayacaktır. Yine İsveç Kralı ve Devleti tarafından da anlaşma hilafına bir durum meydana getirilmeyecektir.

Sultan I. Mahmud, bu ticaret anlaşmasından mutlu ve memnun olmuştur. Geleceğe yönelik sadece ekonomik olarak değil siyasi ve askeri yönden oldukça ümitlidir. Buna göre anlaşmada yazıldığı üzere, anlaşmanın netice ve semeresi yalnız ticaret maddelerinin meydana gelişi olmayıp mümkün merteye diğer yönleri ve iki devletin ilişkilerinde bazı hususların yazılması ve karara varılması, iki tarafın ileride bazı anlaşmalar yapması ve müzakereleri için başlangıç olacaktır ve bu hususla ilgili güçlendirilmiş şartları taşımaktadır. Osmanlı ve İsveç bundan böyle ittifak halinde hareket edeceklerdir. Osmanlı tarafından İsveçlilere verilen iltimas ve kolaylıklar korunacak, anlaşma şartları şan, şevket ve dostluğa layık biçimde uygulanacaktır. İsveç Devleti'nden de aynı hassasiyet beklenmekte ve anlaşma ile sağlanan istek ve durumları yürütmeye özen göstermesi istenmektedir. Dostluğun ve müttefikliğin devamı ve istikrarı için İsveç Devleti'nden murahhas olanların ve gelen elçilerin iki devlet arasında olan ilişkilerin duraklamaması ve ehemmiyetini yitirmemesi için, bu yönde verilecek ruhsatla ve gayretle çalışmalıdırlar.²⁶⁰

İsveç Kralı Frederik'te bu anlaşmadan gayet memnun olmuştur. Sultan I. Mahmud'un istediği şekilde İsveç Kralı anlaşmanın icrası ve yürütülmesi için güvence vermiştir. Kral'ın düşüncelerine göre, bundan böyle ticaret ve İsveç gemilerinin Osmanlı ülkesine gelmesine dair sevindirici biçimde ihsan olunan ahidnamenin içerdiği bütün kaide ve şartlar, İsveç'in de istediği olup, buna göre kabul olunmuştur. Ticaret anlaşması, ahidnamede yazıldığı şekliyle memnuniyet ve içten kabul edilmiştir. Kral, İsveç tarafından bu hususa memur olanların imzalarıyla verilen senetlere göre anlaşmanın kesin olarak makbul olduğunu, mutad üzere tasdik ve te'kid ettiklerini belirtmektedir. Bundan sonra anlaşmaya gerek kendisi, gerekse kendisinden sonra İsveç tahtına gelecek kralların ve ülkelerinin her yerindeki görevliler ve bütün İsveç halkının da bu anlaşmaya uyacaklarını ve koruyacaklarını, dostluk bağılık ve Osmanlı'ya olan itibarları ile İsveç tarafından da aynen inanılıp güvenileceğini, buna uyulacağını ve anlaşmanın işleyeceğini taahhüt etmektedir. Oluşacak yeni gelişme ve durumların zaman ve işlere göre karşılıklı görüşme ile diğer anlaşmalar ve maddelere uygun olursa ahidnamede belirtilen maddelere dahil edilmesi, karşılıklı onay ile İsveç tarafından da kabul edilip bunlara da uyulacağı belirtilmektedir.²⁶¹

²⁶⁰ CH, n. 7222, s. 651'de anlaşma maddelerinin belirtilmesinden sonraki hatime bölümünde Sultan I. Mahmud anlaşmayla ilgili görüşlerini belirtmiştir.

²⁶¹ NH, n. 7, s. 500.

İsveç Kralı'nın ticaret anlaşmasının tasdiknamesiyle birlikte gönderdiği mektupta ayrıca iki devletin ilişkilerinde önemli bir yer tutan XII. Şarl'ın borçlarıyla ilgili bir durumda vardır. Kral Frederik bu borç hususundan dolayı iki devletin ilişkilerinin ve yapılan ticaret anlaşmasının sekteye uğramamasını istemektedir. Bilakis Osmanlı Padişahından, İsveç Kralı ve halkının dostluk göstergelerine ve bağlılığına bakarak borcun ilga olunmasını ve tamamen ortadan kaldırılmasını rica ve ümit etmektedir. Osmanlı ile İsveç arasında yerleşmiş bulunan, her zaman belirtilen ve Kral'ın samimi olarak sahiplendiğini söylediği şekilde niyet ve gayretlerinin dostluğun ilelebed devamı, artması ve gelişmesi yönünde olacaktır. Her durumda ve her vakitte Osmanlı'nın menfaatleri İsveç'in de menfaati ve hedefi olup, İsveç Devleti Osmanlı'nın yolundan giderek isteklerini yerine getirip, çıkarları için çalışıp gayret edecekleri İsveç Kralı tarafından özellikle belirtilmektedir.²⁶²

İstanbul'da Osmanlı yöneticileri ile İsveç murahhasları olan Höpken ve Karlson tarafından 10 Ocak 1737 tarihinde imzalanan bu ticaret anlaşması, dönemin siyasi, askeri ve ekonomik şartları içerisinde gerek Osmanlı Devleti gerekse İsveç Devleti için oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu ticaret anlaşmaları içerisinde, en fazla katkısı ve getirisi olan anlaşmalardan biridir. Çünkü karşılıklı olarak birçok avantajı ve olumlu tarafı vardır. Osmanlı Devleti bu ticaret anlaşmasıyla taviz vermemiş, kapitülasyonlarda olduğu gibi ayrıcalık tanımamıştır. Bu anlaşma, kendi çıkarlarına uygun biçimde, ekonomisinin ve ticaretinin canlanması için düşünülmüştür. Avrupa'daki siyasi konjonktüre göre tasarlanmıştır. Bu ticaret anlaşmasının belirlenmiş bir süresi de yoktur. Her iki tarafta anlaşmayı ilelebet sürecek şekilde onaylamış ve kabul etmiştir. Rusya ve Avusturya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin büyük oranda destek bulmasına yol açacaktır. Fransa'nın da bu anlaşmanın oluşması için yoğun çaba sarf etmesi, taraflar arasındaki bağı güçlendirmiş, böylece Osmanlı Devleti yalnız kalmamıştır. Bu da 18. yüzyıl Avrupa siyasi arenasında Osmanlı Devleti için istediklerinin gerçekleşmesine zemin hazırlayacaktır.

Ticaret anlaşmasının uygulanışı ile ilgili Türkiye'de henüz bir çalışma yapılmış değildir. 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin dış ticareti açısından önemli görüntü oluşturacak bu husus ile ilgili çalışmalar yapıldıkça anlaşmanın kıymeti ve Osmanlı'ya katkısı ortaya çıkacaktır. Özellikle birçok iktisat tarihçisi 18. yüzyıl,

²⁶² NH, n. 7, s. 496; Ayrıca bu hususlarla ilgili Sadrazama gelen mektup için bkz. NH, n. 7, s. 500.

başlarından itibaren 1780'lere kadar Osmanlı İmparatorluğu için bir barış, istikrar ve iktisadi genişleme dönemi olarak belirtmektedir. Bu dönemde üretim ve ticaret artmış, Orta ve Batı Avrupa, Balkanlar ve özellikle Akdeniz üzerinden gelişen ticarete önemli artışlar olmuştur.²⁶³ 1737 yılında İsveç'le yapılan ticaret anlaşmasının bu duruma etkisi kuşkusuz kaçınılmazdır. Osmanlı Devleti ile İsveç'in önce ticaret anlaşması, sonrada 1740'da ittifak anlaşması yapması kara ve deniz ticaretine önemli oranda yansımıştır. Bunu destekleyen en önemli unsurlardan biri de Fransa'nın Osmanlı ile İsveç ilişkilerinde önemli bir etkisinin görülmesidir. Özellikle Fransa'nın ve Fransız tüccarlarının 18. yüzyılda Akdeniz ve Avrupa ticaretindeki etkisini göz önüne alıp,²⁶⁴ İsveç'in de bu durumlardan yararlandığını düşünürsek, İsveç'in Osmanlı ticaretindeki varlığı anlaşılabilir olur.

Osmanlı Devleti, Yeğen Mehmet Paşa'nın sadareti sırasında, Ruslara hasım olan İsveçlilere, birlikte Ruslara karşı savaş yapma isteği iletilmiş, İsveç Kralı da ortak düşmanları Rusya'ya karşı savaşa hazır olduklarını, XII. Şarl'dan kalan borçlarına karşılık bazı eşya ve savaş malzemesi vereceklerini, 1737'de yapılan Ticaret Anlaşmasının 18. maddesine göre Osmanlı ile İsveç'in ittifak yapmaları için çalışmaların başlatılmasını istemiş, bunun için de Albay Baron de Sinclair murahhas kılınmıştır.²⁶⁵

52. İsveç Devleti'nin Osmanlı'ya Olan Borçlarını Ödemesi

Ticaret anlaşmasından sonra Osmanlı ile İsveç ilişkilerindeki en önemli husus eski İsveç Kralı XII. Şarl'ın Bender'de bulunduğu dönemde Osmanlı Devleti'nden almış olduğu borç durumudur. Bildiğimiz gibi XII. Şarl, 1712 ve 1713 yıllarında 2 tane senet karşılığında nakit olarak Osmanlı Devleti'nden 2 bin kese Rumi akçe borç almıştır. Bu da yaklaşık 1 milyon kuruş etmektedir.²⁶⁶ Bu borç para senetlerinin süresi oldukça geçmesine, hatta İsveç'e elçi olarak giden Mehmed Said Efendi'ye de bu konuyla ilgili Kral Frederik tarafından senet verilmesine rağmen hala İsveç tarafından borç ödenmemiş, ödemeye ilgili bir gelişme de olmamıştır. Sultan I. Mahmud, İstanbul'da bulunan İsveç maslahatgüzarları

²⁶³ Pamuk, a.g.e., s. 176.

²⁶⁴ Pamuk, a.g.e., s. 176.

²⁶⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 221.

²⁶⁶ Verilen borç paralarıyla ilgili olarak önceki bölümlerde ayrıntılı açıklama yapılmıştır. Bu borcun toplam miktarı iki bin kese olarak her kesede beşer yüz kuruş olmak üzere yaklaşık 1milyon kuruş etmektedir. Bu konuyla ilgili bkz. MD, n 119, s. 131 ve 209; NH, n. 6, s. 271.

ve mutemetleri Höpken ve Karlson'a bu hususu bildirmiştir. İstanbul'daki Fransa elçisinin de etkisiyle borcun ödenmesiyle ilgili görüşmeler yapılmıştır. İki İsveçli bu görüşmeler ile ilgili İsveç Kralı'na da bilgi vermişlerdir. Bu iki İsveçlinin Ocak 1738'de (10 Şevval 1150) Sultan I. Mahmud'a arz ve ifade ettikleri duruma göre önceki yıllarda Osmanlı ile İsveç arasındaki yazışmalarda sıkça borç konusu dile getirilmiştir. İsveç Devleti'nin bu dönemlerde hep önemli mazereti olmuştur. Uzun zamandır Osmanlı Devleti ile dostluk ve sadakat ilişkileri içersinde bulunan İsveç Devleti'nde para sıkıntısı olmuş, Rusya ile arasındaki savaş ve çekişme ve karışık durum, İsveç hazinesini ve halkını zor durumda bırakmış, ekonomik sıkıntı ve darlık sebebiyle borcu ödemeleri zorlaşmıştır. Ancak şu an itibariyle İsveç Devleti'nin borcu ödeme ihtimali belirmiştir. Yine de bu borcun nakdi olarak ödenmesinin zor olmasından dolayı İsveç Devleti, İsveç'te bulunan bazı eşya ve savaş malzemesiyle borcu ödemeyi ve kapatmayı istemektedir. İsveç Kralı, Osmanlı Devleti'ne gemi ve silah vermek istemekteydi.²⁶⁷

Osmanlı Hükümeti Fransa elçisinin de etkisiyle İsveç Kralı'nın teklif ettiği borçlara karşılık gemi ve silah gönderme işini ve ittifak anlaşmasını uygun bulmuştu. 1738 yılında İsveç Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne olan borçlarıyla ilgili İsveç elçileriyle yürütülen müzakere ve görüşmeler sona erdirilerek karşılıklı anlaşılmıştır. Buna göre İsveç borçlarına karşılık:

- tam teşekküllü ve 72 toplu mükemmel bir kalyon (savaş gemisi)
- 30 bin süngülü tüfek,
- biri havan olmak üzere 7 top gönderecektir.

Bunların borca karşılık para olarak değerleri de şöyle belirlenmiştir:

- 72 toplu tam teşekküllü mükemmel bir kalyonun kıymeti, İstanbul'a nakil masrafiyle birlikte 600 bin kuruş etmektedir.
- Uçları süngülü, hazır ve kullanılır durumdaki 30 bin tüfeğin kıymeti, İstanbul'a nakil masrafiyle birlikte 200 bin kuruş etmektedir.
- Bunlarla birlikte Osmanlı Devleti'ne nakil, teslim ve yol masrafı dahil hediye olarak donanmış 6 tane tunç top ve 12 inç çapında 1 tane tunç humbara verilmek istenmektedir.²⁶⁸

²⁶⁷ CH, n. 8634, s. 786.

²⁶⁸ CH, n. 8634, s. 786.

İsveç elçileri ile yapılan görüşmeler neticesinde belirtilen kalyon ve tüfeklerin takdir olunan kıymetleri 2000 kese akçeden 400 kese akçe nokсандır. Yani bunların toplam bedeli, 800 bin kuruş edip 1600 kese akçeye denk gelmektedir. İsveç'in toplam borcu 2000 kese akçe olarak 1 milyon kuruşa²⁶⁹ denk geldiğinden, geriye kalan 400 kese akçe de 200 bin kuruş olarak nokсандır. Bu noksanlık olumsuz bir durum olmasına rağmen, bunun da halledileceği İsveç elçileri tarafından belirtilmekte ve bu meblağında tamamlanması düşünülmektedir. İsveç maslahatgüzarlarının Padişaha ifadeleri şöyledir:

*İsveç Osmanlı'nın sadakat üzere dostudur. XII. Şarl Osmanlı ülkesinde misafir olarak, şan ve şevket içinde devlete layık biçimde ağırlanmış ve dostluğa binaen bu borç para kendisine verilmiştir. Verilen borcun paranın İsveç tarafından ödenmesi, iki devlet arasındaki samimi ilişkiler ve dostluk zuhuru nedeniyle sürekli ertelenmiş, İsveç Devleti ile yardımlaşma, dayanışma ve karşılıklı ittifak durumuna bakılarak bir çok mesele halledilmiş, ilişkiler güçlenerek ve ilerleyerek sürmüştür. Bütün bunlardan dolayı borç verilen paranın ödenmeyişine bakılmaksızın bu dostluk durumu ve iyi ilişkiler devam etmiştir. Bunda şek ve şüphe yoktur. Osmanlı Devleti'nin şan ve yüceliğine de bu noksan kalan paranın istenmemesi ve alınmaması yakışıdır.*²⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıldaki ekonomik durumu dikkate alındığında İsveç'e verilen bu borç paranın çok büyük bir miktar tuttuğu görülecektir. Osmanlı Devleti'nde para 1700'lere gelinceye kadar önemli evreler geçirmiş, paradaki gümüş ve altın oranları sürekli değişmiştir. Osmanlı Devleti'nin İsveç'e bu borcu verdiği ve geri istediği dönemde

²⁶⁹ Mehmed Said Efendi'nin İsveç'e elçi olarak gitmesi ve oradaki görevleriyle ilgili Hattı Hümayunda, İsveç Devleti'nin 2000 kese akçe karşılığı borcunun 250 bin kuruş olarak belirtilmesi daha önce verilen bilgilerde görüleceği gibi doğru değildir. Çünkü her kesede 500 kuruş olduğu açıkça belirtilmektedir. (MD, n. 119, s. 206 ve NH, n. 6. s. 271) Böyle olduğunda $2000 * 500 = 1000\ 000$ etmektedir. Zaten padişaha arz edilen belgede belirtildiği gibi geminin bedeli 600 bin kuruş, tüfeklerin bedeli 200 bin kuruş olup, bu meblağ 2000 keseden 400 kese noksan etmektedir. Buna göre de 400 kesenin karşılığı da 200 bin kuruş ettiğine göre toplam borç 1 milyon kuruştur. Demek ki borcun toplamının 250 bin kuruş ettiği doğru değildir. Ayrıca daha önce değinildiği gibi Beydilli İsveç'in borcunu 1 milyon İsveç Taleri'si olarak belirtmektedir ki bu da o günün şartları ile yaklaşık 1 milyon kuruş etmektedir. Beydilli, a.g.m., s. 410. Çünkü 1720'lerde Osmanlı parasının karşılığı olarak İsveç parasından biraz daha değerli olan Hollanda Taleri karşılaştırılacak olursa 1 Hollanda Taleri 144 akçe etmektedir. 1 kuruş yaklaşık 120 akçe ve 2000 kese de 500'er kuruş olduğuna göre, bunun Hollanda Taleri olarak değeri 1 milyon taleriden fazladır. Dolayısıyla İsveç Taleri olarak bu yaklaşık 1 milyon eder. Bütün bunlardan İsveç'in borcunun 250 bin kuruş değil de 1 milyon kuruş olduğunu anlarız. Hollanda parası ve buna yakın olan İsveç Taleri karşısında Osmanlı parasının değeri için bkz. Pamuk, a.g.e., s. 152.

²⁷⁰ CH, n. 8634, s. 786.

Osmanlı parası yeni kuruş olarak adlandırılmakta ve 1600'lere oranla oldukça değer kazanmış durumdaydı.²⁷¹

Bu yeni Osmanlı kuruşu 40 para veya 120 akçeye eşit kabul edilmişti. 1700-1740 arası yeni kuruşun Avrupa piyasasındaki kur değeri de İsveç'e verilen borç para ve ödemede borcun yerine verilen silah ve mühimmatın değerinin göstergesi açısından önemlidir. Buna göre dönemin en önemli ticari değere sahip parası olan Venedik Dukası karşısında kuruşun kur değeri: 1 Venedik Dukası, 3 kuruş-20 akçeye eşittir. Yine değerini ve önemini her dönem koruyan İngiliz Sterlini karşısında da 1 kuruş 5-7 sterline eşittir.²⁷² Bunlardan yola çıkarsak İsveç'in Osmanlı Devleti'ne toplam borcu 1 milyon kuruş olduğundan bu, yaklaşık 5-7 milyon İngiliz Sterlini'ne denk gelmektedir. Savaş gemisinin içindekiler ve nakil masrafiyle değeri yaklaşık 3-4 milyon Sterlin; 30 bin tüfek ise 1-1200 milyon sterline denk gelmektedir. Bu meblağ, dönemin şartları ve ekonomik durumlar düşünüldüğünde çok büyük paradır. Bir karşılaştırma olarak verecek olursak 1774 yılında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya yenilgisi ile sonuçlanan savaş sonrası bile 62500 kuruşluk savaş tazminatı ödemesi, Osmanlı'nın İsveç'e verdiği borcun bundan çok daha fazla olması nedeniyle büyüklüğünü göstermektedir.²⁷³

Osmanlı Devleti, İsveç maslahatgüzarlarının borca karşılık sunduğu bu kalyon ve tüfekleri borç olan 2000 kese akçe olarak kabul edip noksan kalan 400 keselik meblağdan feragat edilmiştir. XII. Şarl'ın Osmanlı'da bulunan ve saklanan senetlerinin bu eşyaların Osmanlı Devleti'ne nakli ve teslimi ile red olunması ve İsveç elçilerine verilmesi için Sultan I. Mahmud'tan izin istemektedirler. Bu iznin verildiğini ve kabul edildiğini gösteren ferman çıktığı zaman 72 tane top çekerli gemi, tüfekler, belirtilen bütün toplar ve mühimmatları noksansız olarak İsveç Kralı'nın göndereceği, İsveç elçilerince taahhüt edilmiştir. 1 kıta kalyon yeni ve müstahkem olarak verilecek, tüfekler de sayısı 30 bin adet olarak yeni ve büyük biçimde İsveç tarafından İstanbul'a nakledilecektir. Kalyon tersane-i amire limanına, tüfekler de cebehane-i amireye teslim edildikten sonra 2000 kese Rumi akçe borcuna mukabil sayılacaktır. Bütün bunlar belirlenip, görüşmelerle kesinleştikten

²⁷¹ 1703'te yaklaşık 8 dirhem ya da 25 gram ağırlığında önceki yıllardakinden daha büyük sikkeler bastırılmaya başlandı. Buna yeni Osmanlı kuruşu denilmektedir. Bu yeni Osmanlı kuruşu 40 para veya 120 akçeye eşit kabul edildi. Yeni kuruşlar altı dirhem bir çeyrek ya da 20 gram ağırlığındaydılar ve % 60 gümüş içermekteydi. Bu oranlar 1760'lara kadar küçük oynamalarla devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin para durumu, 18. yüzyıldaki görüntüsü, değeri ve işleyişi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Pamuk, a.g.e., s. 175.

²⁷² Pamuk, a.g.e., s. 178-179.

²⁷³ Pamuk, a.g.e., s. 186.

sonra Osmanlı Padişahını bir ferman yayınlamıştır. Buna göre, XII. Şarl'ın Osmanlı'ya verdiği borca karşılık 2 senet red ve teslim edilmek için Başmuhasebeye kayıt edilip, bir sureti İsveçlilere verileceğine ve hattı hümayun verilerek izin çıktığına dair telhis olunacağı fermanından anlaşılmaktadır.²⁷⁴

İstanbul'daki İsveç maslahatgüzarları görüşmeler yoluyla hallettikleri borç hususunu ve içeriğini İsveç Kralı Frederik'e bildirmişlerdir. Bu konuyla ilgili Frederik, 17 Ağustos 1738'de Sultan I. Mahmud'a bir name göndermiştir. Burada, XII. Şarl'ın Osmanlı'ya baki kalan borcuyla ilgili belirtilen padişah iznine duyulan memnuniyet belirtilip, açık biçimde ortaya çıkan yardıma teşekkür edip, dostluk ve karşılıklı yardımlaşmaya layık şekilde kararlaştırılan durumun biran önce gerçekleşmesi için çalışmaların devam ettiği bildirilmektedir. Bunun için İsveç donanmasındaki Henderik ve Vakinsel adındaki iki zabitan, 72 pare top ve diğer mevcudiyetiyle bir kıta cenk kalyonu ve 30 bin tüfekten 10 bin süngülü tüfeği Osmanlı'ya tebliğ ve teslim etmek için tayin olunup gönderilecektir. Geriye kalan 20 bin tüfeğin süngüleriyle birlikte bir an evvel hazırlanması ve gönderilmesi için çalışmalarının da ehemmiyetle devam ettiği kral tarafından belirtilmektedir.²⁷⁵

Gönderilen mühimmat ile Osmanlı Padişahı'nın saltanatlarına teveccühen verilen, kalıba sokulmamış 6 adet top ve her topun 100'er pare güllesi ile 100 adet humbara gülleleri ve bir tane havan topu, İsveç Kralı tarafından I. Mahmud'a hediye edileceği belirtilmektedir. Bütün bunlara Osmanlı padişahının razı olması kral tarafından istenmektedir.²⁷⁶

Osmanlı ile İsveç'in ilişkilerinin çok daha iyi düzeye yükseltilmesi ve iş ve işlemlerin daha rahat yürütülmesi ve yoğun biçimde görülmesi için İsveç Kralı, İstanbul'daki İsveç maslahatgüzarları olan Höpken ve Karlson'un Ortaelçilik payesine yükseltildiğini,

²⁷⁴ CH, n. 8634, s. 786.

²⁷⁵ NH, n. 7, s. 509; Bu hususlarla ilgili İsveç Kralı'ndan Sadrazam'a da 17 Ağustos 1738 tarihinde bir mektup gelmiştir. Bkz. NH, n. 7, s. 510-511.

²⁷⁶ NH, n. 7, s. 510; İsveç Kralı ayrıca bu namede, bütün mektuplarında görüleceği şekilde Osmanlı Devleti'yle var olan dostluk durumunun önemini belirtmekte ve bunun devamını da istemektedir. Şöyle ki, iki devlet halkının arasında pek uzun süredir varolan dostluk, yakınlık ilişkisi ve birbirlerini kayırma, kollama düşüncesinin zarar görmeden, güçlendirilerek devamı için bu yapılanların açık bir işaret olduğu, bunu daha iyi gösterme ve yeni işler yapma niyeti içinde olduklarını ve yakın bir zamanda da bunu göstereceklerini anlatmaktadır. İsveç'in gönlündeki dostluğun hep devam edeceği vurgulanmaktadır.

ortaelçilik durumunun padişah tarafından kabul ve müsaade edilmesini istemektedir.²⁷⁷ Osmanlı Devleti, İsveç Kralı'nın istediği bu durumu kabul edip onaylamış, uygulamaya ve icraata geçilmiştir. Böylece İstanbul'daki İsveç temsilciliği ve elçiliği Ortaelçilik seviyesine yükseltilmiştir.²⁷⁸

Sultan I. Mahmud tarafından 1739 (Evahiri Muharrem 1152) tarihinde İsveç Kralı Frederik'e bu mektuba cevap olacak şekilde name-i hümayun gönderilmiştir.²⁷⁹ Bu namede, İstanbul'da bulunan İsveç maslahatgüzarları vasıtasıyla arz edilen İsveç mektubunda dostane ve kardeşlikten, iki devlet için hayırlı işleri yapmaktan bahsedilmesi Osmanlıyı memnun bırakmıştır.²⁸⁰

İsveç'in Osmanlı Devleti'ne olan borcuna karşılık gönderilme ve teslimine karar verilen ve yola çıkarılan 72 pare top çekerli, tam ve donanmış bir kalyon, İstanbul'a doğru gelirken Cebelitarık'ta Sebte Boğazı yakınlarındaki Kadeş adlı yerde kaza geçirip zayi olan İsveçya adlı geminin²⁸¹ yerine borcun ödenmesi için Patriota adlı diğer bir kalyon içindeki eşya ile Osmanlı tarafından belirtilen o kalyon'a bedel olarak kabul edilmiş, 72 toplu bu Patrioten gemisi 10 bin tüfekle 11 Şubat 1739'da İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı Hükümeti tarafından teslim alınarak limana bağlanmıştır. Ancak teslimi vaat edilen 30 bin süngütlü tüfekten şimdilik 11 bin tüfek elçiler tarafından teslim edilip, Cebehane-i Amire'ye verilmiştir. Geriye kalan 19 bin süngütlü tüfeğin de teslimi için İsveç elçilerinden senet alınmış, XII. Şarl'ın borcuna karşılık Osmanlı'da bulunan ve saklanan 2 senet İsveç

²⁷⁷ 17 Ağustos 1738 tarihli I. Mahmud'a gelen mektup için bkz. NH, n. 7, s. 510; İsveç Kralı'nın aynı tarihte ve aynı hususlarla ilgili olarak Sadrazam'a gönderdiği mektup'ta Ortaelçilik payesine yükseltilmesini istediği iki İsveç maslahatgüzarı Höpken ve Karlson'un dostluğu ve samimiyeti daha da pekiştirecekleri ve ilişkileri geliştirip ilerletecekleri belirtilip, Padişah'tan ve Sadrazam'dan kendilerine yardım ve himmet göstermelerini ve kolaylık sağlamalarını istemektedir. Bkz. NH, n. 7, s. 510-511.

²⁷⁸ Osmanlı Padişahı'ndan İsveç Kralı'na giden 1739 tarihli mektup, NH, n. 7, s. 511-512.

²⁷⁹ NH, n. 7, s. 511-512.

²⁸⁰ NH, n.7, s. 511; Ayrıca Sultan I. Mahmud, Osmanlı ile İsveç arasındaki ilişkilere yönelik düşüncelerini de bu namede belirtmektedir. Buna göre, iki devletin ilişkileri dostane ve hep menfaatleri gözetecek ve muteber olacak şekilde ehemmiyete haiz olmuş, yakınlık ve sevgi kurulmuş, ticaret anlaşması ile bu durum daha da gelişerek artmış ve müttefiklik hasil olmuştur. Bunlardan dolayı borca karşılık kalyon ve tüfeklerin verilmesi Osmanlı tarafından memnuniyet uyandırmış ve kabul edilmiş, bu durum İsveç elçilerine de belirtilmiştir. Borca karşılık Osmanlı'da bulunan senetlerin verilmesi de dostluk ve yakınlığa yaraşır bir durumdur.

²⁸¹ Bu durum NH, n. 7, s. 511-512'da bulunan Sultan I. Mahmud'un İsveç Kralı'na gönderdiği mektupla birlikte, 16 Temmuz 1739 tarihinde Osmanlı Padişahı'nın namesine cevap olarak İsveç Kralı tarafından gönderilen mektupta da belirtilmiştir. Bu mektupta ayrıca mektubunda geminin ve silahların İstanbul'a gelmemesinden dolayı duyduğu üzüntü ve bir yıl içinde yeni gemi ile bunları göndereceğini belirttiğini görüyoruz. Ayrıca Osmanlı ile İsveç arasında ittifak anlaşmasının bir an önce yapılmasına ilişkin talep yer alır. Gemi ve tüfeklerin gelmesiyle birlikte borç senetlerinin İstanbul'daki maslahatgüzarlara verilmesi istenmiştir. Bkz. NH, n. 7, s. 533-534.

Kralı'na gönderilmek üzere İsveç'ten görevlendirilen Liber Baron Sinclair isimli memura teslim edilmiştir.²⁸² 1740 yılında Ulrika adlı İsveç gemisi 6 bin tüfeği de getirmiş, geriye kalan 13 bin tüfekten vazgeçilmiştir.²⁸³

Bu hususlarla ilgili olarak İsveçli görevli Liber Baron Sinclair adlı beyzadeye mutemetlik verilerek kendisi eliyle İsveç'e borç senetleriyle birlikte 1739 Nisanında Osmanlı Hükümeti tarafından, İsveç Devleti'ne duruma teşekkürü bildiren bir mektup gönderilmiştir.²⁸⁴ Mektubu ve Osmanlı'dan aldığı borç senetlerini götüren Sinclair adlı subayları İsveç'e giderken, Osmanlı'nın İsveç Kralı'na gönderdiği mektuptan başka gizli muharebe evrakı var sanarak, memuriyeti ile ilgili kendisine verilen kağıtlar ve resmi belgeler gasp edilmiş ve kaybolmuştur. İsveçli beyzadenin Ruslar tarafından Saksonya'nın Hamburg şehrinde 17 Haziran 1739 tarihinde öldürüldüğü belirtilmektedir. Sonra senetler Hamburg'da ortaya çıkınca İsveç'e teslim edilmiştir.²⁸⁵

Bu hadise bütün Avrupa'da kınanmış, İsveç'in Rusya'ya olan husumeti daha da artmıştır. Bunun üzerine Çariçe Anna katili yakalatıp Sibiryaya gönderip hapse atmıştır. Ancak olayın basit bir cinayet olmayıp, Stokholm'deki Rus elçisinin tertibi olduğu anlaşılmıştır. İyice bozulan Rus-İsveç ilişkileri ile İsveç'in her an savaşa girebileceği beklenmekteydi. Ancak İsveçlilerin çok istemelerine rağmen Osmanlı ile İsveç arasında henüz bir ittifak yapılamamasından dolayı İsveç büyük bir savaşı da göze alamıyordu. Bütün bunların yanında yalnız da kalan Rusya, biran önce Osmanlı Devleti ile savaşı bitirip barış yapmak istiyordu.²⁸⁶

²⁸² NH, n. 7, s. 512; Ahmet Refik, a.g.e., s. 116; Beydilli, a.g.m., s. 411; Bu durum İsveç Kralı Frederik'ten gelen cevabi mektubunda bulunmaktadır. Bkz. NH, n. 7, s. 533-534.

²⁸³ Beydilli, a.g.m., s. 411; Ahmet Refik, İsveç Kralı'nın 17 Ağustos 1738 tarihli hem I. Mahmud'a hem de Sadrazam'a gönderdiği mektuplarda belirttiği şekilde İsveç'ten aynı zamanda Padişaha hediye olarak tunç toplar, güller, bir de havan topu gönderildiğini belirtmektedir. Bkz. Ahmet Refik, a.g.e., s. 118.

²⁸⁴ Hammer, a.g.e., s. 261; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 222.

²⁸⁵ İsveç Kralı 16 Temmuz 1739 tarihinde Osmanlı Devleti'nden gelen nameye cevap olarak bir mektup göndermiştir. İsveç Kralı'ndan gelen bu mektupta, Osmanlı'dan İsveç'e gönderilen namede etraftan ve bazı yerlerden bildirildiği üzere İstanbul'dan İsveç'e giderken Sinclair'in yolculuk esnasında Silezya'da tutuklandığı, memuriyeti ilgili kendisine Osmanlı'dan verilen belgelerin gasp edilmesinin endişeye sebep olduğu, İsveç'e ulaşamadığı için tedirgin bulunduğu ve İsveçli beyzadenin eline verilen evrak ve kağıtların kaybolduğu açıkça ortada olan bu durumdan İsveç Kralı'nın üzüntü duyduğu belirtilmektedir. Bkz. NH, n. 7, s. 533-534; Ayrıca Sinclair adlı İsveçli görevlinin gasp edilip Ruslar tarafından öldürdüğü Beydilli tarafından belirtilmektedir. Bkz. Beydilli, a.g.m., s. 411.

²⁸⁶ Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2518.

53. 1740 Osmanlı-İsveç İttifakı ve Etkileri

İsveç Kralı 1737 ve 1738 yıllarında Osmanlı'ya gönderdiği mektuplarda Osmanlı Devleti ile ilişkilerin daha da ilerletilmesi için ittifak yapma isteğini sürekli belirtiyordu. Osmanlı Devleti'nin ticaret anlaşmasını yapması, İsveç'in XII. Şarl'dan kalan borcunun önceleri makul sebeplerle ertelenmesi ve 1738 yılında karşılıklı anlaşarak gemi ve tüfek gibi silahlar karşılığında tasfiye edilmesi ve halledilmesi iki devlet arasında güçlü bir bağlılık oluşturmuş, bu da iki devlet arasında Rusya'ya karşı tedafii denilen savunma ve yardımlaşma şeklindeki ittifak anlaşması durumunu oluşturmak için yoğun temaslara girişilmesine zemin hazırlamıştır. Burada Osmanlı ordusunda önemli görevler yapmakta olan Humbaracı Ahmet Paşa'nın etkisi ve rolü büyüktür. Bu ittifakın tesisi için Humbaracı Ahmet Paşa, İstanbul'daki İsveç maslahatgüzarlarını ülkelerine göndermiş, bu ittifak gerçekleşirse kalan borç miktarından da vazgeçileceğini bildirilmiştir.²⁸⁷ Görüldüğü gibi Osmanlı'nın da istediği, iki devlet arasında sağlam ve güçlü bir ittifak yapmaktır. Bu şartları ve hususları görüşmek, işleri yürütmek ve anlaşmayı yapmak için müsaade verildiği ve İsveç elçilerinin ruhsatlı kılındığı da 1739 tarihli I. Mahmud'un İsveç Kralı Frederik'e gönderdiği namede belirtilmektedir.²⁸⁸

Osmanlı'nın bu mektubuna cevap olarak İsveç Kralı'nın 16 Ağustos 1739 tarihinde hem Padişah'a hem de Sadrazam'a göndermiş olduğu mektuplarda ittifak yapmak için görüşmelerin kabul edilmesinden memnuniyet duyduğunu, Osmanlı ile İsveç arasındaki bağlılık ve dostluğun uzun süredir varolduğu, devam ettiği ve gelişerek sürmesi gerektiğini belirterek, üzerinde durulan ve düzeltilen hususların görüşülerek muahede ve ittifakın tamamlanması ve imzalanması için görüşme ve müzakere yapmak üzere İstanbul'daki İsveç elçileri Liber Baron Höpkin ve Liber Baron Karlson'un²⁸⁹ ruhsat verilerek murahhas

²⁸⁷ Hammer, a.g.e., c. 3, s. 454.

²⁸⁸ NH, n. 7, s. 512.

²⁸⁹ Osmanlı Devleti İstanbul'daki İsveç elçilerine oldukça değer vermekte ve onların her türlü maddi manevi sıkıntılarını halletmektedir. Özellikle parasal yönden sıkıntı çekmemelerini istemektedir. Oldukça önemli miktarda İsveçli beyzadeler aylık nafaka tutarı, yevmiye şeklinde hesap edilip aylık olarak, muhasebeyi evvelden derkar ettirilerek tezkere ile ödenmektedir. Bununla ilgili üç arz örneği verecek olursak; CH, n. 6588, s. 582'de Galata'da oturan İsveçli beyzadeler ve aileleri için 1150 yılı Şaban ayına ait nafaka tutarları hesap edilip muhasebeyi evvelden tezkeresi verilerek 522 kuruş ödenmiştir.; CH, n. 3037, s. 257'de Galata'da oturan İsveç beyzadelerine verile gelen yevmiye 18 kuruş nafaka tutarlarından 1151 senesi Cemaziyel evveline ait olarak muhasebeyi evvelden derkar ettirilip 540 kuruş tezkere ile ödenmiştir.; CH, N. 7577, s. 690'da Galata'da oturan İsveç elçisine Osmanlı Devleti hazinesinden önceden beri verile gelen nafaka tutarlarından 1153 senesi muharrem ayına ait tutar, otuz günlük hesap ettirilip 540 kuruş olarak muhasebeyi evvelden derkar ettirilip ödenmiştir.

tain edildikleri belirtilmektedir. Bu durum kendilerine yazıyla bildirilmiş ve anlatılmıştır. İki taraf için hayırlı olacak biçimde ve menfaatlerine uygun görüşmeler yapıp, maslahatın tamamlanması ve sonuçlandırılması İsveç Kralı'nın gönülden arzusu olduğu söylenip, iki devlet için de önemli olan bu işin zaman harcamadan, İsveç elçileri ile Osmanlı murahhasları arasında görüşmelerin başlatılıp olumlu biçimde neticelendirilmesi ve imzalanması temenni edilmektedir.²⁹⁰

Osmanlı Devleti bu sırada Avusturya ve Rusya ile uzun süredir devam eden savaş durumunu bitirmek için görüşmeler yapmakta ve neticelendirmek için gayret etmekteydi. Bu sebeple İsveç ile ittifak anlaşması görüşmeleri biraz yavaşlamış ve tamamlanamamıştı. Zaten devletler arasında, savaş durumunu bırakıp görüşmelerin başlaması ve Belgrad anlaşmalarının yapılmasında İsveç'in de etkisi ve rolü vardır. Çünkü 1739'da İsveç ile Fransa'nın ittifak yapmaları ve daha önce Osmanlı ile İsveç'in ticaret anlaşması imzalamış olması, caydırıcı unsur olarak Avusturya ile Rusya'yı Osmanlı ile anlaşmak zorunda bırakmıştır.²⁹¹ Rusya ve Avusturya ile yapılan 1739 Belgrad antlaşmalarından sonra Osmanlı Devleti ile İsveç arasında ittifak, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma amaçlı görüşmeler tekrar yoğunlaştı. Sultan I. Mahmud, İsveç Devleti ile ilişkileri daha ileri düzeye götürmek istiyordu. Bu amaçla 1739 yılında İsveç Kralı'na nameyi hümayun²⁹² gönderdi. Fransa'nın İstanbul elçisinin desteği ve Humbaracıbaşı Ahmet Paşa'nın da tesirleri ile sonunda 4 Ocak 1740²⁹³ tarihinde İsveç ile Osmanlı Devleti arasında 9 maddelik Tedafüi ve Tehaffüzi İttifak anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın içeriği her iki devlete dışarıdan ve düşmanlardan her türlü saldırı ve tecavüzî bir durumun önüne geçilmesini amaçlıyor, her iki tarafın muvaffakati ve kabulü ile başka devletlerin buna

²⁹⁰ NH, n. 7, s. 533-534.

²⁹¹ Osman Köse, "18. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yy., C. I, Ankara, 1999*, s. 541-542.

²⁹² Bu namede Osmanlı Devletinin İsveç'le dostluğundan duyduğu memnuniyeti anlatıyordu. Bâb-ı Âli'nin asıl amacı Rusya'ya karşı İsveç'le ittifak yaparak her iki devletin ortak düşmanı olan Rusya'yı etkisiz kılarak, bölgesel güç birliği oluşturmaktır. Osmanlı Devleti'nin güçlü, rahat ve huzur içinde olması, menfaatleri ve faydalarının gerçekleşmesi, İsveç Devleti içinde gerçekleşmiş olacağı açıktır. İki devletin ortak düşmanlarından birine itimat etmek iki devletin resmîyetini bozacak, tedbirlere zıt ve aykırı durum oluşturacaktır. İki tarafın hayır ve menfaati için ortaya çıkacak birçok fayda ve yararları düşünerek, arada bulunan samimi ilişkilere ihtiyaç duyulan zamanda ve şimdi bakıldığında, düzeltilme ve yürütülmesi için Sadrazam tarafından önemli görülen hususlar bir mektupla anlatılarak, bundan sonra dahi İsveç Devletiyle kastedilen dostluğun belirtilmesi ve güçlendirilmesi dikkate alınmalıdır. NH. N. 7, s. 512.

²⁹³ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 222; Uzunçarşılı İttifak Anlaşmasının tarihini 20 Ocak olarak verirken, Mufassal Osmanlı Tarihinde 4 Ocak olarak verilmiştir. Beydilli de 4 Ocak olarak vermiştir. Yalçınkaya, bu savunamaya yönelik ittifak anlaşmasının 22 Aralık 1739'da imzalandığını belirtir. Yalçınkaya, *Islahat, Değişim....*, s. 492.

katılması da öngörülmekteydi. Aslında bu ittifak öncelikle iki devletin ortak düşmanı olan Rusya'ya karşı yapılmış olmakla birlikte gizlilik taşımamaktadır. Bilakis anlaşmadan Rusya resmen haberdar edilerek caydırıcılık amaçlanmıştır.²⁹⁴

Osmanlı ile İsveç ittifakını haber alan İstanbul'daki Rus elçisi, bunu engellemek için gayret göstermiş, Fransız elçisini de yanına almaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Bu anlaşmanın onayları İsveç'in borçlara karşılık İstanbul'a gönderdiği gemi ve silahların gelmesiyle 19 Temmuz 1740'da teati edilmiştir.²⁹⁵

Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilişkiler 1740 yılında yapılan ittifak anlaşması sonrasında tam bir bağlılık, dostluk ve yakınlık içinde geçmiştir. Özellikle İsveç Devleti'nin bu tarihlerde yeniden Rusya ile savaş içinde olması hem askeri hem mali olarak ihtiyaçlarının ve sıkıntılarının artmasına yol açmıştır. İsveç'in her iki alanda da Osmanlı Devleti'nden destek ve yardım beklentisi içinde olduğunu görmekteyiz. İstanbul bulunan Ortaelçilik düzeyindeki elçileri Karlson vasıtasıyla Osmanlı idarecileriyle bu konularla ilgili çok yoğun temaslar ve görüşmeler içinde olmuşlardır.²⁹⁶ İsveç elçisi Karlson'un İstanbul'daki görüşmelerinde ve temaslarında, askeri ve mali hususlardaki isteklerinde İstanbul'daki Fransız elçisinin etkisi ve rolü de önemlidir. Fransa, Ruslarla ilgili olarak hem İsveç'e hem de Osmanlı Devleti'ne siyasi anlamda ve psikolojik olarak büyük destek ve yakınlık göstermektedir. 1739 yılında Osmanlı ile Rusya'nın ve Avusturya'nın Belgrad Antlaşmaları yapmasında Fransa'nın rolü büyüktür. Zaten bu sebeple Osmanlı Devleti, Fransa'ya tanımış olduğu kapitülasyonları 1740 yılında ilişkilerin de samimiyetine bakılarak sürekli hale getirmiştir.

²⁹⁴ Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2518.

²⁹⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 223.

²⁹⁶ İstanbul'daki İsveç elçisi vasıtasıyla Avrupa'daki gelişmelerle ilgili Osmanlı Devletine sürekli istihbari bilgiler gelmekteydi. Macaristan'da bulunan İsveçli Pojan adlı kişiden gelen mektupta; Prusya, Macar Kraliçesinden talep ettiği yerleri almıştır. Macar Kraliçesine İsveç tarafından yardım edilmesi düşünülmekte ve böylece Macarların Rusya karşısında İsveç'e yardımı düşünülmektedir. İngiltere ve Fransa, Macarların yanında yer almakta, topraklarına saldırmayı düşünmemektedir. Bir süre önce Bavyera Dukası Viyana'ya gelmiş, Avusturya halkına itaat ve bağlılığı sağlamıştır. Podolya dahil Lehistan'da bir miktar Rus askeri bulunduğu için, Leh Kralı bir miktar Soksonya askeriyle Lehistan'a girmiş, Leh komutanı ve Podolya ileri gelenleri birleşerek ittifak yapmışlar ve Rusya'ya bağlılığa karar vermişlerdir. Buna halktan da destek almak için kağıtlar dağıtmışlardır.

Bu sırada İsveç ordusunun Rusya karşısındaki üstünlüğü İsveç'te sevinç ve şenliklerle kutlanmaktaydı. Petersburg, İsveç donanmasıyla kuşatılmış, limandan giden Rus gemilerine dokunulmamıştır. Rusya bu sırada Osmanlı ile iyi ilişkiler içinde bulunduğundan, Osmanlı sınırındaki askerlerini de İsveç tarafına göndermiştir. Bkz. CH, n. 6933, s. 621.

Sultan I. Mahmud'un İsveç Başvekili Karaloş'a 1740 (11 Rebiülevvel 1153) tarihinde gönderdiği namede başvekilliğini ve sadarete gelişini tebrik ediyor ve İstanbul'da Ortaelçilik ile bulunan İsveç elçisi Karlson vasıtasıyla Osmanlı'ya bildirilen Osmanlı ile İsveç arasındaki dostluk ve ittifaka bağlı olarak oluşan siyasi birlikteliğin verdiği memnuniyet belirtiliyor. Uzun süredir iyi biçimde devam eden ilişkilerin ve buna bağlı olarak ittifakın yenilerek daha da ileri düzeye götürülmesinden bahsedilmektedir. Dostluğun varolmasında İstanbul'daki İsveç elçisi Karlson'un önemli rol oynadığı için bu göreve devam etmesi gerektiği belirtiliyor.²⁹⁷ Ayrıca burada görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, İsveç ile sadece dış siyaset ve ekonomik konularla ilgili görüşmeler yapmıyor, devletlerin istikrarı ve rahatına da değer veriliyordu. Yazışmalarda iki devletin iç durumları da önemli yer tutuyordu. Bu husustaki en iyi örneklerden biri 12 Temmuz 1749'da İsveç Kralı'nın, İsveç veliahdının kendisine karşı gizli bir tertibatının olduğuna dair söylentinin veliaht tarafından yalanlanmasıyla ilgili İsveç halkına verdiği beyannamenin Osmanlı'ya gönderilip tercüme edilmesidir. Bu da Osmanlı Devleti'nin İsveç üzerinde ne kadar etkili olduğunu gösterir. Ayrıca bunu Osmanlı'nın bir adamı veya elçisi değil bizzat İsveç Kralı bildirmekte ve Osmanlı'nın tedirgin olmaması istenmektedir.²⁹⁸

Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki dostluk ve müttefiklik durumu nedeniyle, İsveç ile Osmanlı arasında yapılan Ticaret Anlaşmasından 5 yıl sonra Fransa Devleti'nin de aracılığı ile İsveç Devleti'ne 3 Temmuz 1742 yılında 250 bin kuruş verilmiştir. Bu borç para İstanbul'daki İsveç elçisi Karlson vasıtasıyla İsveç'e verilip karşılığında Karlson'dan İsveç adına senet alınmıştır.²⁹⁹

Bir türlü halledilemeyen Rusya ile İsveç arasındaki ihtilaf, 1741 yılında bir savaşa sebep olmuştur. İsveç ile Osmanlı Devleti arasında yapılan ittifaka binaen İsveç Kralı Fredrik, Padişah'a 11 Ağustos 1741 tarihli bir mektup göndererek ittifak anlaşmasına uymasını ve yardım etmesini istemişti. Osmanlı Hükümeti, İsveç'e mali yardımda bulunmuş ve Padişah Kral'a gönderdiği nameyi hümayunda³⁰⁰ ittifaka sadık kalacağını

²⁹⁷ NH, n. 8, s. 27-28.

²⁹⁸ CH, n. 3310, s. 274.

²⁹⁹ Osmanlı'nın İsveç'e verdiği bu 250 bin kuruşluk borcun senedi için bkz. NH, n. 8, s. 3; Uzunçarşılı hem borcun miktarını 200 bin olarak hem de borcun verildiği tarihi 3 Temmuz 1741 olarak yanlış belirtmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 224.

³⁰⁰ NH, n. 8, s. 128; Sultan I. Mahmud Şubat 1742 tarihli bu cevabi mektubunda ittifaka sadık kalacağını belirterek, İsveç'e mali yardım konusunda da bir miktar borç verebileceklerini, İstanbul'daki elçi Karlson ile

belirtmiştir. Ancak İran ile yine gerginleşen durumu göz önünde bulunduran ve iki cephede savaşın zorluğunu anlayan Osmanlı yönetimi, İsveç'le birlikte Rusya'ya karşı savaşa girmektense İsveç ile Rusya'nın barış yapmasını sağlamak için girişimlere başvurmuştur.

İsveç ile Rusya arasındaki savaş sürerken, İsveç Kralı Frederik Osmanlı Devleti'ne savaşla ilgili sürekli bilgi vermeye devam etmekteydi. Amacı Osmanlı Devleti'ni de kendi yanlarında savaşa çekmektir. Bu hususta 17 Ağustos 1743 yılında İsveç Kralı'yla ilgili bir hattı hümayun önemlidir. Burada 1742 yılında kış şartları sert ve ağır geçtiğinden, İsveç ordusu Rus ordusu karşısında kışlarına çekilmek ve beklemek zorunda kalmış, İsveç Devleti ve ordusu zor duruma düşmüştür. İsveç ordusu Finlandiya hududundan geri çekilmiş, üç yüz İsveç askeri altı bin Rus askerine direnmiş, ancak Kazaklarında bulunduğu Rus ordusu karşısında savaşa devam edemeyip savaş mahallinden çekilmek durumunda kalmıştır. Rus ordusu birkaç gün İsveçlileri takip edip, terk ettikleri yere gelmiş, ancak ağır kış şartları nedeniyle Rus ordusu da savaşa devam edememiş, iki taraf beklemeye başlamıştır. Devlet adamlarını toplayan İsveç Kralı, istişare sonunda savaşa devam için hazırlıklar ve takviye kararı ile birlikte Osmanlı Devleti'nden yardım istenmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı ile İsveç'in eskiden beri birlikte olup, dostluk ve iyi ilişkiler içinde bulunması ve aradaki ittifak durumu nedeniyle bu zorluk esnasında Osmanlı yardımının gelmesi beklenmekteydi. Eğer İsveç, Rusya'ya mağlup olup, bu şekilde bir anlaşma yaparsa bu her iki taraf içinde büyük zarardır. Bunu Osmanlı Sadrazam'ı da bilmektedir. İsveç Kralı'nın varlığı devam ettikçe, Osmanlı ile yapılan ittifakın şartlarına uyacağını da elçileri vasıtasıyla taahhüt etmektedir.³⁰¹

Hem Rusya karşısında önemli kayıplar vermesi ve zor durumda kalması hem de Osmanlı'nın girişimi ile Rusya'nın barış yanlısı tutumu nedeniyle İsveç de barış yapılmasını uygun görmüş ve Ağustos 1743'te Abo (Tarko) Barış Anlaşması Rusya ile İsveç arasında imzalanmıştır. Her iki devletten arabuluculuğu ve barışa katkılarından dolayı Osmanlı Padişahı'na ve Bâb-ı Âli'ye teşekkürde bulunan name ve mektuplar gelmiştir.³⁰²

görüşmelerin sona erdiğini ve anlaşmalarını belirtmiş, Rusya ile İsveç arasında barış olması için de Rus Çarlığına mektup yazacağını, kendilerinin de İran savaşı nedeniyle zor durumda olduklarını beyan etmiştir.

³⁰¹ Hattı Hümayun, 14, 17 Ağustos 1743.

³⁰² Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2525-2526; Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 224.

Humbaracı Ahmet Paşa'nın Osmanlı Devleti'nde sadece askeri hususlarla ilgili değil dış ilişkilerde ve siyasi durumlarda da söz sahibi olduğu, özellikle I. Mahmud döneminde etkinliğinin arttığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin İsveç ile ilişkilerinde ve ittifak konusunda Humbaracı Ahmet Paşa, oldukça faal görüşmeler içindedir. İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve diğer elçilerle sürekli temas halindeydi.³⁰³ İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçileri de Osmanlı Devleti ile İsveç'in Rusya karşısında Avrupa'da siyasi olarak da güçlü olması için gelişmelerle ilgili sürekli bilgi vermekteydiler. İngiliz elçisi Rusya'nın kuzey bölgeleri, Orta Avrupa ve Karadeniz'in kuzeyi ile ilgili hedeflerini, planlarını ve girişimlerini de Osmanlı'ya rapor ettiği görülmektedir. Rusya'nın Azak kalesi ile ilgili hedefleri ve planları ve Osmanlı için büyük tehlike olarak görülmesi açısından önemli olan bir durum kendisine gelen bilgiler doğrultusunda Divanı Hümayun tercümanına aktarılmış ve Osmanlı idarecileri haberdar edilmiştir. Buna göre İstanbul'daki Rus Kapıkethüdasına Azak kalesinden gelen ulakların ifadelerini de taşıyan mühürlü bir mektup gelmiş, burada Rusların burada bir hareketlilik içinde olduğu gibi gelişmeler anlatılmaktaydı. Bu mektup ve gelişmeler İngiliz elçisi tarafından Osmanlı idarecilerine bildirilmiş ve gizli kalması istenmiştir. Ancak divan tercümanları bu ve bunun gibi bilgileri diğer elçilere de aktarmakta ve teyit etmekteydi. Nitekim İsveç elçisi de bu hususlarla ilgili kendilerine de istihbari bilgiler geldiğini bildirmiştir.³⁰⁴ Bu sıralarda Rusya ile İsveç arasında oluşan yakınlaşma ve bu konulardaki bazı gelişmeleri de Osmanlı'ya bildiren İngiliz elçisi olmuştur. Bu bildirimler üzerine İsveç elçisi, Rusya ile oluşan yeni siyasi durumun gerekçelerini Osmanlı idarecilerine anlatmıştır.³⁰⁵

I. Mahmud'un isteği ile Ahmet Paşa İsveç Başvekiline bir mektup göndermiş, bu mektupta İsveç'in Rusya ile barış ve anlaşma yapma düşüncesinin Osmanlı ile İsveç

³⁰³ CH, n. 7009, s. 628.

³⁰⁴ CH, n. 6615, s. 585 Bu belge'de tarih belirtilmemekle birlikte 1730'lu yıllar olduğu muhtemeldir.

³⁰⁵ Burada İngiltere elçisinin bildirdiğine göre Macar Kraliçesi ve Prusya Kralı'nın bildiği gibi Rus Çariçesi'nin barışa önem verdiği, kendisine veliyaht tayin ettiği, İsveç'in dostluğuna belki de yardımına ihtiyaç duyacağı, iki devletin veliyahtlarının akraba ve yakın oldukları için Rusya'nın yardım istediği açıktır. Rusya ile Avusturya arasında da Macar ülkesi üzerine bir anlaşma olup, Macar Kraliçesi ile yapılan ittifak ta devam ediyordu. Rus Çariçesi ve Macar Kraliçesi'nin yanında bulunan Avusturya elçisinin yaptığı bazı girişimlere göre özellikle hem Rusya'da hem de Macaristan'da taht ve krallık ile ilgili bazı girişimlerinin olduğu ve Rus Çariçesi'nin elçinin bu fitne ve oluşumuna mani olmak için tedbirler aldığı, bu girişimlere katılanların öldürüleceği ve etkisiz kılınacağı belirtilmektedir. Rus Çariçesi'nin bu olumsuz gelişmelerden ve girişimlerden kendisini ve veliyahtını korumak ve himaye etmek için de Osmanlı'nın dostluğuna muhtaç olduğu bellidir.

İstanbul'daki İsveç elçisi buna bağlı olarak, Osmanlı'nın Sadrazam tarafından Rusya Başvekiline 500 kese akçe yardım ettiğini belirtmektedir. Yine Rusya ile İsveç'in barış ve esenliğe ermesi, iki devlet ilişkilerinin düzelmesi için İsveç tarafından Rusya'ya mektup yazıldığı anlatılmaktadır. İsveç elçisi, Sadrazamdan izinli olarak dostluk ve ittifak gereği, gelişmeleri ve durumları anlatmaya ve bildirmeye devam edecektir. İsveç Kralı'nın da bu yönde tenbihleri olduğu bildirilmektedir. CH, n. 7009, s. 628.

arasındaki ittifaka ne derece etki ettiği sorulmaktadır. Bu mektuba gelen cevapta İsveç ile Rusya'nın anlaşmasının, Osmanlı ile İsveç arasında olan dostluğa ve yardım, ittifak anlaşmasına bir eksiklik ve zarar vermeyeceği, hatta bundan böyle iki devlet arasındaki ittifak durumunun, olgunlaşarak ve gelişerek daha da ilerleyeceği belirtilmektedir. İki devlette gelişmeler endişeye düşürmüş, iki tarafın aykırılığına sebep olacak durumların ortadan kaldırılması ve dostluğun güçlendirilip sağlamlaştırılması için İsveç Kralı tarafından gayret gösterileceği belirtilmektedir. İki devlet ilişkilerinin devamı ve güçlendirilmesi dostluğun ve ittifakın devamı için İstanbul'daki İsveç elçisi Karlson bilhassa bununla ilgili görevlendirilmiştir.

Rus Çarıçesi'nin tahta çıkmasından sonra, İsveç Devleti'nin sulh ve selameti için Rusya ile anlaşmaya varmıştır. İsveç Krallığına veliaht tayin olan Prens Evzan ile Rusya Veliaht Prensi arasına yakınlık ve akrabalık ilişkisi kurulup, İsveç veliaht prensi Rus tahtına varis olmak istediğinden, İsveç ile Rusya arasında kabul edilen anlaşma ile dostlukları ve ilişkileri güçlenip kuvvetlenmiştir. Ancak İsveç ve Rusya arasındaki bu ilişkiler ve dostluk durumu, Osmanlı ile İsveç ilişkilerine, dostluğuna ve ittifak şartlarına zerre kadar zarar ve kötülük vermeyeceği İsveç tarafından belirtilmektedir. Rusya ile Avusturya arasındaki ittifak durumu Rus Çarıçesi tarafından hala onaylanıp kabullenilmemiştir. Rusya ile Avusturya arasında böyle olumsuzluk varken, Rusya ile Osmanlı arasında eski anlaşma yenilerek yürürlüğe sokulabilir, dolayısıyla Osmanlı-İsveç ilişkilerinin ve ittifakının hiçbir şekilde zarar görmeyeceği belirtilmektedir.³⁰⁶

İsveç ile Rusya savaşı bitirip barış yapmalarına rağmen, İsveç ve kuzey topraklarındaki hedeflerinden Rusya hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Rusya'nın Kuzeydeki ve Batlık bölgesindeki faaliyetleri İstanbul'daki İsveç elçisi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne haber verilmekte ve gerekirse ittifak gereği Osmanlı'nın müdahalesi istenmektedir. 1749 yılında (17 Muharrem 1162) İsveç elçisi vasıtasıyla divan tercümanının verdiği bir takrir bu hususla ilgilidir. Bu takrirden, Rusya'nın Finlandiya'daki İsveç sınırlarına beklenmedik biçimde bir önceki sene (1748 yılında) asker yığması ve sevkıyatı, bu sene de aynı bölgelere asker ve gemi kuvveti göndermesi ve bu tür hareketleri İsveç Devleti ve halkında korku ve endişe oluşturmuştur. Buna önlem almak ve karşı koymak için İsveç maslahatgüzarı, aradaki ittifakın ve dostluğun şartlarına uygun iş ve hareket beklediğini bildirmektedir. İsveç

³⁰⁶ CH, n. 681, s. 57.

Devleti'nin kendi sınırlarını koruması için asker ve gemi sevk etmesi ve sınırlarını takviye etmesi mümkün olmadığından halkın korkulu ve endişeli durumu daha da artmaktadır. Osmanlı Devleti'ne konu ile ilgili bilgi ve haber İsveç tarafından memur olmadığından verilememiştir. Ancak Fransa elçisine bu günlerde gelen konu ile ilgili gelen yazılar ve acil haberlerden kuzeyde önemli ve yeni gelişmeler öğrenilmiştir. İsveç Kralı da gizli olarak İsveç elçisine bu durumu bildirmiş ve Osmanlı idarecilerine haber verilmesi istenmiştir. İstanbul'daki Rus elçisinin bu durumdan haberdar edilmemesi istenip, Rusya ile Osmanlı'nın arasının bozulmasına yol açacak durumların önlenmesi ve Osmanlı'nın güçlü dostu ve müttefiki İsveç ile ittifak şartlarına uygunluk esas olmakla birlikte devletler arasındaki barış durumuna da nifak düşmemesi önemli olup etrafa olumsuzluk sezdirilmeyeceği belirtilmektedir.³⁰⁷

1740'lı yıllarda Prusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk temaslar, İsveç vasıtasıyla olmuş, iki devlet ilişkilerinde İstanbul'daki İsveç elçileri Höpken ve Karlson'un yardımlarından faydalanılmıştır. İsveç ile Prusya arasındaki akrabalığında bunda etkisi büyüktür. II. Friedrich'in kız kardeşi Ulrike Luise, 1744'te İsveç Kralı Frederik'in veliahdı olan Adolf Friedrich ile evlenmiştir. Bâb-ı Âli bu evliliği oldukça memnuniyetle karşılamış, Osmanlı-İsveç tarafına Prusya'nın da çekilebileceği fikri oluşmuştu.³⁰⁸ Zaten Adolf Frederik 1751'de İsveç Kralı olacaktır. Böyle bir durum Orta ve Kuzey Avrupa'da Rusya ve Avusturya'ya karşı güçlü bir müttefiklik olabilirdi. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti her türlü siyasi ve sosyal durumdan faydalanma yoluna gitmektedir.

İstanbul'da bulunan İsveçli diplomatlar sadece siyasi ve askeri faaliyetlerde bulunmamışlar, sosyal ve kültürel faaliyetlerde de bulunmuşlardır. İsveçli diplomatlar Türkoloji çalışmalarıyla da oldukça fazla uğraşmışlar, bir çok küçük yapıt yayımlamışlardır. Bunlardan Carl Fredrik von Höpken ve Edvard Karlson İstanbul'da İbrahim Müteferrika tarafından basılmış ilk kitapları İsveç kitaplıklarına kazandırmak için büyük çaba göstermişlerdir.³⁰⁹

³⁰⁷ CH, n. 3439, s. 283.

³⁰⁸ Beydilli, a.g.m., s. 411 Bu sıralarda Prusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk temaslar İsveç vasıtasıyla kuruldu ve yürütüldü. Rusya Kralı II. Frederik, Osmanlı ile kurmak istediği siyasi ilişkilerde İstanbul'daki İsveç temsilcileri Höpken ve Karlson'un yardımlarından faydalanmıştır. Prusya Kralı'nın kız kardeşinin İsveç veliahdı ve 1751'de İsveç Kralı olacak olan II. Frederik ile evli olmasının da Osmanlı-Prusya ilişkilerinin gelişiminde etkisi olacaktır. Çünkü bu duruma Osmanlı sevinmiştir.

³⁰⁹ Jarring-Özkaya, a.g.m., s. 128-129; Ayrıca bu makalede günümüze kadar İsveç-Türk kültürel ve sosyal ilişkileri ve yapılan tüm Türkoloji çalışmalarını ayrıntılı olarak bulabiliriz.

Karlson ve Höpken İstanbul'dan 1745'te ayrıldıktan sonra Gustav de Celsing İsveç elçiliğine tayin edilmiştir. 1750'lilerde de Osmanlı İsveç ilişkileri dostane biçimde devam etmiştir. Bunda da İstanbul'daki eski İsveç elçisi Höpken'in İsveç Başvekili olmasının rolü büyüktür.

6. SONUÇ

Birbirinden oldukça uzak coğrafyada bulunan Osmanlı Devleti ve İsveç Krallığı arasındaki ilk siyasi ilişkiler 1577'lerde yani 16. yüzyılda başlamış, 17. yüzyılda ise Osmanlı ile Avusturya arasındaki mücadelelerde İsveç'in Avusturya tarafında yer alması nedeniyle düşmanca bir durum oluşmuştur. Ancak ilerleyen dönemde Rusya'nın her iki devlet aleyhinde genişleme politika ve hedefleri nedeniyle, bu iki ülke arasındaki ilişkiler gelişerek, siyasi ve askeri yönlerden müttefik haline gelmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda İsveç Kralı XII. Şarl'ın 1709-1714 yılları arasında 5 yıldan fazlaca bir süre Osmanlı topraklarında kalması, iki ülkenin dostluğunu ve müttefikliğini ilerletmiştir. İki devletin başkentleri İstanbul ve Stokholm'e çeşitli elçiler gönderilmiş, özellikle İsveç İstanbul'da ilişkileri sürdürmek ve daha da ilerletmek için daimi elçiler, maslahatgözarlar ve temsilciler bulundurmıştır.

Osmanlı Devleti ile İsveç'in ilişkilerini sürdürüp ilerletmesinde Stokholm'e gönderdiği iki elçinin rolü büyüktür. Bunlardan ilki 1726'de giden Kozbekçi Mustafa Ağa ve diğeri de 1732'de elçi olarak giden Mehmed Said Efendi'dir. Her ikisinin de İsveç'e gidiş nedeni XII. Şarl'dan kalan İsveç Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne olan borçlarını tahsil etmek olsa da, elçiliklerinde başkaca siyasi, ticari ve diplomatik faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Özellikle Mehmed Said Efendi, İsveç ile Rusya'nın yakınlaşmasını ve iki ülke arasındaki durumları yerinde tetkik ederek, oluşabilecek ittifak durumunu engellemek ve İstanbul'a haber vermek gibi önemli bir görevle İsveç'te bulunmuştur. Elçiliği esnasında bu tür çalışmalar da yapmıştır.

Elçi Mehmed Said Efendi, İsveç'ten Osmanlı'ya olan borçları alamayıp, sonraki tarihler için senet getirmişti. Yani elçiliğiyle ilgili görevlerine bakılarak o yıl itibariyle başarısız olmuş gibi gözükse de özellikle Mehmed Said Efendi'nin asıl elçilik sebebi olan Rusya-İsveç yakınlaşmasını ve ittifakını önlediğini ve elçiliği sonrası yakın yıllardaki siyasi ve diplomatik gelişmeler ile de başarılı olduğunun ispatları ve görüntüleri ortaya

çıkmıştır. Buna göre, 1737 yılında Osmanlı ile İsveç Ticaret Anlaşması yaparken, 1740 yılında İttifak Anlaşmasıyla Osmanlı ile İsveç Devletleri müttefik olup, Rusya'nın karşısında güç birliği yaparak, dostluklarını ve ilişkilerini geliştirmiş olduklarını görüyoruz. Bu açılardan Mehmed Said Efendi'nin elçiliği uzun vadede başarılı olmuş ve başarı sağlamıştır.

Osmanlı İsveç ittifakı ve dostluğu, Osmanlı Devleti'nin Kuzey ve Doğu Avrupa siyaseti ve Batı ile ilişkileri açısından önemlidir. Böylece Osmanlı Devleti, Rusya karşısında daha güçlü olabilmiş, caydırıcı politikalar takip edebilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İsveç ile iyi ilişkiler geliştirmesi, İsveç'in vasıtasıyla Osmanlı Prusya ilişkilerinin başlamasına, iki ülkenin daha da yakınlaşmasına ve birlikteliğin ilerlemesine yol açmıştır. Yine Osmanlı Devleti, İsveç'in vasıtasıyla Fransa Devleti ile de ilişkilerini geliştirmiş, dostane biçimde sürdürmüş ve ilerletmiştir.

Böylece Osmanlı Devleti Avrupa siyasetinde Avusturya-Rusya cephesine karşı güçlü bir konuma sahip olmuştur. Bunun da ilk meyvesi 1739 yılında Avusturya ve Rusya ile imzalanan Belgrad Anlaşmalarıyla alınmıştır. Osmanlı Devleti, bu iki devlet karşısında, diğer Avrupalı devletlerin desteğiyle daha fazla toprak kaybına uğramamış, hatta eskiden kaybettiği bazı yerleri de geri almıştır. Osmanlı Devleti Küçük Kaynarca Anlaşmasına kadar bu durumunu devam ettirmiştir.

Mehmet Said Efendi'nin bizzat kendisinin yazmış olduğu sefaretname, İsveç ile ilgili ilk ve tek sefaretname olması bakımından da önemlidir. Sefaretnamelerin tarihi kaynak olarak siyasi ve diplomatik ilmi açısından büyük bir değerde olduğu kesindir. İsveç Sefaretnamesi o dönemdeki Kuzey Avrupa'nın siyasi, askeri, ticari durumları, diğer devletlerle bu bölgenin siyasi ve diplomatik ilişkileri hakkında bilgiler verir. Ayrıca 1732-1733 yıllarında Kuzey Avrupa ülkelerinde ne şekilde yolculuk yapılacağı, o dönemdeki şehirlerin durumları, Baltık Bölgesi ve İsveç'in durumu, İsveç halkının durumları, ordusu, donanması ve bölgenin coğrafi şartları ve iklimi ile ilgili verdiği bilgiler bakımından çok önemli bir kaynak eser durumundadır.

İsveç Osmanlı ilişkileri siyasi ve askeri boyutta başlamış ve gelişmiş, bu durum zamanla ticari ve kültürel alanlarda da yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede İsveçliler, Osmanlı

topraklarında ticaretle uğraşmaya başlamışlar, bunun gereği olarak İzmir, İstanbul, Halep, Selanik, İskenderiye gibi çeşitli ticari merkezlerde temsilcilikler bulundurmuşlardır. Bu ticari faaliyetler, Osmanlı Devleti'nin izin verdiği ölçüde sadece Akdeniz'de gerçekleştirilmiş, Karadeniz'in kapalılığı nedeniyle burada bir izin verilmemiştir.

İsveç-Osmanlı ilişkileri kültürel olarak da gelişme göstermiştir. Özellikle XII. Şarl'ın Osmanlı ülkesinde uzun süre kalması, İsveçlilerin Osmanlıya olan bakışlarını değiştirmiş, Türkleri daha yakından tanımalarına yol açmıştır. Bu amaçla birçok seyyah, ilim adamı asker kökenli kişiler, Kudüs'e giden hacılar Türk topraklarında seyahat edip, buraları tanımışlar, Türk-İslam medeniyetinin özelliklerini incelemeye başlamışlar, bu alandaki eserleri İsveç diline tercüme etmişlerdir. Bunun sonucunda, İsveç'te Türklere ve Osmanlılara yönelik ilmi eserler ortaya çıkmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- Ahmet Cevdet Paşa : Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler, Cilt I, MEB Yayınları, Ankara, 1996.
- ADIVAR, Adnan : Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.
- AHMED AZMİ EFENDİ : Prusya Sefaretnamesi, Matbaa-i Ebuzziya, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tasnifi, Nr. 825, İstanbul, 1303.
- AKYAVAŞ, Beynun : Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in Fransa Sefaretnamesi, Türk Kültürü Araştırma Yayınları, Nr. 129, Ankara, 1993.
- ALTUNAY, Ahmet Refik : Memalik-i Osmaniyyede Demirbaş Şarhı, Hilal Matbaası, İstanbul, 1332.
- _____ : Lale Devri, Kültür Müsteşar. Kültür Yayınları, Ankara, 1973.
- BABİNGER, Franz : Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev: Coşkun ÜÇOK, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- BANARLI, Nihat Sami : Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt II, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.

- BERKES, Niyazi : Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- HAMMER, Joseph Von : Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Çeviren ve Sad.: M. Emin Ata-Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993.
- GERÇEK, Selim Nüzhet : Türk Matbaacılığı I, Müteferrika Matbaası, İstanbul, 1939.
- GİRĞİN, Kemal : Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol), TTK Yayınları, Ankara, 1994.
- KARAL, Enver Ziya : Selim III’ün Hattı Hümayunları-Nizamı Cedid, (1789-1807), TTK Yayınları, Ankara, 1968.
- KANTEMİR, Dimitri : Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi, C. III, Çeviren: Özdemir Çobanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980.
- KURAN, Ercüment : Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri, Türk Kültürü Araştırma Yayınları, Ankara, 1998.
- KURAT, Akdes Nimet : XII. Şarl’ın Türkiye’de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu, DTCF Yayınları, İstanbul, 1943.
- _____ : İsveç Kralı XII. Şarl’ın Hayatı ve Faaliyetleri, DTCF Yayınları, İstanbul, 1940.

- _____ : İsveç Kralı XII. Şarl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar, DTCF Yayınları, İstanbul, 1943/a.
- LEWİS, Bernard : Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev: Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara, 1998.
- LOCKYER, Roger : Habsburg and Bourbon Europe 1470-1720, Essex, New York, 1984.
- Mufassal Osmanlı Tarihi : Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, Cilt V, Güven Yayınları, İstanbul, 1962.
- ÖZTUNA, Yılmaz, : Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt IV, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÖKSÜZ, Melek : Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ, SBE, Trabzon, 1998.
- PAKALIN, Mehmet Zeki : Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt I-II-III, MEB Yayınları, İstanbul, 1983.
- PAMUK, Şevket : Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- RAŞİD EFENDİ : Raşid Tarihi, Cilt III/Cilt IV, İstanbul, 1300.
- SARAY, Mehmet : Türk Rus Münasebetlerinin Bir Analizi, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.
- SERTOĞLU, Mithat : Osmanlı Tarih Lügatı, Enderun Yayınları, İstanbul, 1986.

- SHAW, Stanford : Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I-II, Çev: M. Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 1982.
- SEVİNÇ, Necdet : Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü, Burak Yayınları, İstanbul, 1992.
- SÜREYYA, Mehmet : Sicill-i Osmani, Cilt V, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- TAHİR, Bursalı Mehmet : Osmanlı Müellifleri, Cilt 3, Meral Yayınları, İstanbul, 1975.
- TUNCER, Hadiye -
TUNCER, Hüner : Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler, Ümit Yayınları, Ankara, 1997.
- UNAT, Faik Reşit : Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Tamamlayıp Yayınlayan B. Sıtkı BAYKAL, TTK Yayınları, Ankara, 1992.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı : Osmanlı Tarihi, Cilt IV/I, TTK Yayınları, Ankara, 1995.
- _____ : Osmanlı Tarihi, Cilt IV/II, TTK Yayınları, Ankara, 1995/a.
- _____ : Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, TTK Yayınları, İstanbul, 1984.
- YALÇINKAYA, M. Alaaddin : The First Permanent Ottoman-Türkish Embassy in Europe The Embassy of Yusuf Agah Efendi To London (1793-1797), Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, Birmingham, 1993.

b. Makaleler ve Bildiriler

- AFYONCU, Erhan : “İbrahim Müteferrika”, **DİA**, Cilt 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 324-327.
- ALTUNİŞ-GÜRSOY, Belkıs : “Sefaretnameler”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt XII, Ankara, 2002, ss. 582-591.
- BAYSUN, M. Cavit : “Ahmet Paşa (Bonneval, Humbaracıbaşı)”, **İA**, Cilt I, MEB Basımevi, İstanbul, 1950, ss. 199-200.
- BEYDİLLİ, Kemal : “Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, C. I, IRCICA Yayınları, Editör: E. İhsanoğlu, İstanbul, 1994, ss. 65-135.
- _____ : “İsveç”, **DİA**, Cilt XXIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 407-414.
- _____ : “Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü”, **Bellekten**, Sayı: 214, (1991), ss. 687-755.
- BİLİM, Cahit Yalçın : “XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Sefaretnameleri”, **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt VII, Ankara, 1999, ss. 205-211.
- ÇİÇEK, Kemal : “Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:146, (1996), ss. 17-23.
- EMECEN, Feridun : “Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya”, **Osmanlı Devlet ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt I, IRCICA Yayınları, Editör: E. İhsanoğlu, İstanbul, 1994, ss. 5-66.

- ITZKOWITZ, Norman : “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu”, **Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt I, Ankara, 1999,** ss. 519-524.
- İNAN, Kenan : “Osmanlı Döneminde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri”, **Tarih ve Toplum, Sayı: 154, (Ekim 1996),** ss. 196-201.
- İPŞİRLİ, Mehmet : “Elçi”, **DİA, Cilt 11, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 3-15.**
- İSKENDER HOÇI BEY : “Mehmed Said Efendi’nin İsveç Takriri”, **TOEM, (1911), Sene II, sayı: 1, ss. 658-677.**
- JARNING, Gunner : “İsveç’te Türkoloji”, Çev: Tüten ÖZKAYA, **Belleten, Cilt XLIX, (Ocak 1980), ss. 125-136.**
- KAÇAR, Mustafa : “Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları I, Hazırlayan Feza Günergun, İstanbul, 1995, ss. 69-127.**
- KORKUT, Hasan : “Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Araştırmalar”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Bilim ve Sanat Vakfı, Cilt I, Sayı:2, İstanbul, 2003, ss. 491-511.**
- KÖSE, Osman : “18. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, **Osmanlı Yeni Türkiye Yayınları, Cilt I, Ankara, 1999,** ss. 536-549.

- KUN, T. Halasi : “İbrahim Müteferrika”, **İA**, MEB Basımevi, Cilt V, İstanbul, 1950, ss. 896-898.
- MALUMAT : “Mehmed Said Paşa Stokholm’de”, (1317), Sayı: 235, ss. 853, 867-868.
- MANSUROĞLU, Mecdud : “Elçi”, **İA**, Cilt, IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945, ss. 231-237.
- ORHONLU, Cengiz : “Tercüman”, **İA**, Cilt 12/1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974, ss. 175-181.
- ORTAYLI, İlber : “Osmanlı Diplomasisi ve Dış İşleri Örgütü”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 278-288.
- SAVAŞ, Ali İbrahim : “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, **Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları**, Cilt I, Ankara, 1999, ss. 643-659.
- TABAKOĞLU, Ahmet : “III. Ahmet”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt V, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993, ss. 5-10.
- YALÇINKAYA, M. Alaaddin : “Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri”, **OTAM**, Sayı: 7, Ankara, 1996, ss. 319-338.
- _____ : “Osmanlı Devleti’nin Yeniden Yapılandırma Çalışmalarında İlk İkamet Elçilerinin Rolü”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 32, 1996, ss. 45-53.

: “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim, Diplomasi Dönemi 1703-1789)”, **Türkler**, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları Editör Kemal ÇİÇEK, Ankara, 2002, ss. 479-511.

: “Mahmud Raif Efendi As the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, The First Permanent Ottoman Turkish Ambassador To London (1793-1797)”, **OTAM**, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 385-434

: “Kuruluştan Tanzimata Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt I, Sayı: 2, İstanbul, 2003, ss. 423-489.

c. Ansiklopediler

Ana Britannica : “Sefaretname”, Cilt 19, Ana Yayınları, İstanbul, 1990, s. 200.

Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi : “İsveç”, Cilt III, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1881, ss. 817-840.

Türk Ansiklopedisi : “Sefaretname”, Cilt 28, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1980, s. 266.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi : “Çelebizade Said Paşa”, Cilt II, Dergah Yay. İstanbul, 1977, ss. 128-129.

d. Yazmalar

MEHMED SAİD EFENDİ : İsveç Sefaretnamesi, İstanbul, Topkapı Sarayı
Müzesi, Hazine, Nr. 1641.

MECMUA-İ TARİHİYYE : İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi, Revan, Nr. 1324.

e. Arşiv Belgeleri**Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

Nâme-i Hümâyun Defterleri :6. Defter/181-185,191-192,233,240-245,247-248,
265-268,271-286,332,336,402,447-449,475-481.
:7. Defter/128,158-159,232-243,276-279,331-340,
443-446,452,496-500,509-512,533-534.
:8. Defter/3,27-28,128.

Mühimme Defterleri : n.116/18,188,200-221.
: n.119/123-139,131,206,248.
: n.122/139.

Cevdet Hariciye Tasnifi :681/1239/1542/2680/3037/3310/3439/6520/6588/
6615/6933/6955/7009/7222/7577/7897/8110/8634.

Hattı Hümâyun :14/87/88.

عبودری مکن اکلدر زوال کتبت عثمان ایله صلوة و عابردر مستحق مکه
 قطعاً له حدودین سابقاً و لاحقاً و در برهانه بیستی که کسی
 سزایه بریریم دیو و عدلیه مدنی و دولته هلیته ایله دکتور سنی عیاش
 ایدری و بو طرفه مرته که حوادث و کیفیت و اینسه جمله سن تقریر
 ایدر اکلادرم دیو جو این ایدری و دخی سوا لکرو ایدر دیو سوال
 ایدر کت و ایشوره قریب مجله و دولته خان حضرت ترکیک بر میزدا
 راست کلام ایدری بجا صحیح اولوق اوزره غلطه دن ایکی مسلمان
 معصومی سیر لقه اولونوب له قرانله هدیه اولوق اوزره کتور شمس
 طلب ایشکر توایدو دیشیدی که بناه بو قولدی مسعوده غلطه دن ایکی
 مسلمان معصومی سیر لقه اولونوب تکرار کتور لیکت خبر ایدم
 آتی اسپترم دیدم جواب ایدر که بو ایشیه قرانک و نزم رضاشر یوقدر
 سوال ایدرم واقع ایشیه کتور در سزایه سیر لیم نیرم ایشیه کون صکره خبر
 کوندر لیکه غلطه دن سیر لقه اولان معصومی واقع کتور کت سنه
 خرج آه طلب ایدری حالانار تا حوه نام قلعه و ده بر باره امانت اولونش
 دیدی و قاعده مفرود کت آل عثمان و عیاشین کلنت لایحه جمهور دن
 و قرال طرفندن بر قان کت سیر لیم بریره کلوبه مشا و ده شلمو صحبت
 اولونوب دولت علیته تک بر سه پارشی و سرکن برر جا کت و ایدر
 سوال اولونوب جواب و بریر لیکت در بار لیک کون قرال سزایه کلور
 و آنده مسعوده کتور و بریرینی و غلطه دن سیر لقه اولان معصومی
 و دخی مرته که مراد کتور سیر لیم سزایه جواب کوندر دی بو قولدی
 جواب و بریر لیکه ایشیه مفرود مشا و ده و مسکا لیکه کوندر مدیر ایش
 نامه سما یونی کتور دوم عیاشی سوزم یوقدر دیدر لیکت تکرار سیر
 کوندر و لیکه البته کلور سیر و مراد کتور سزایه سیر لیم سزایه کلور
 ایچون ایشیه لیکر کتور کتور عیاشی ایشیه قاعده مفرود ایدر و بو کیفیت
 سزایه سوال اولونور دیو ابرام ایشیه سیر لیم باله قرض و اوردک

جناب سزایه
 بیمنتتوق کتور نامه سما یونی ایدر
 لیکر کتور کتور محمد ایشیه لیکت تقریر ایدر

بو قولدی جناب سزایه سما یونی بیمنتتوق مفرود مشا و ده سما یونی جلادت
 مفرود ایدر له قرانله مفرود ایشیه یوز فرق ایشیه سزایه
 الا شونیک اولون بریرینی کونی آستانه سعادتدن حرکت و سزایه
 مذکور و جیکت اولون ایشیه کونی له حدودینه داخل ایشیه سزایه لیکت
 مفرود بریرینی کونی له حدودینه وارد ایشیه و ایشیه سزایه لیکت
 قرال و سزایه مفرود لری و ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه
 و سزایه مفرود لری ایشیه مفرود لری و ایشیه و ایشیه و ایشیه
 مشا و ده لری ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه
 کتور و ایشیه ایدر مشا و ده لری ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه
 ایشیه کون عثمان لیکل اولان ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه
 کتور کتور ایشیه کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 و ایشیه اولی ایشیه و ایشیه کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 نفر اولونوب بو قولدی و ایشیه آستانه سعادتدن بو طرفه ایشیه
 ناسدن سموم اولدیکه ایشیه ایشیه ایشیه ایشیه ایشیه ایشیه
 ایشیه فرق لیکت کتور ایدر له حدودندن مراد ایشیه ایشیه
 ایشیه مفرود ایشیه لری ایشیه کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 ایشیه کتور کتور ایشیه ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه و ایشیه

استخج کونی دعوت ایلد کیری بره واردی جه بودن
دگیلی پانیه دو سکده و دیوده کیوسکده و دیوده روسکده و دیوده کوسکده
دبر جنرال ایلد بئش کیشی جواب ایلد بیلرکه شوکتلو پادشاه کج حفر تری
سلفی سلطان احمد حضرت نیک صلی اوزره دو پستق م او اینش
کتور دیگر نامه سما یونک مضمونی بود حق تعالی جلوس سما یونک
سیمون و بنارک ایلدیه عاقل پادشاه ایمش دو شمشکی
یلد مبوب دو ستق مراد اینک عاقل ایشیدر و ایکی دولک
شینده کلندر سؤال اوله کلمه در لسانا دخی سپارش و امیدر
مرزایسه سو بیک دیدیلر جواب ایلد که قطعا سؤال سپارش
بو قدر فرالدن و بزاردن بر مراد و بر طلب ایلد جاک بوقعی البته
سویله دیدیلر ابرام ایلد بیلرینه رد جواب ایلدوب بو قدر دیدم البته
سویله محنت ایلد بیلرینه ضروری بر سؤالم وار دیدم سویله دیدیلر
استانه سعادتدن بو طرفه کلنج افواه ناسپه بجه ایلد فرزند
تنگی وار ایشش مسقونجه به فرق بیک عسکرا ادا ایلدوب له حدود
کجه کرک دیوسمجه هم ولدی و سنرک و قرالکرک رایسه ایلد
بدم حطمان و کیلی سوزیمی تجریر ایلدی دخی سویله دیدیلر غیبیری
بو قدر دیدم البته سویله دیو ابرام ایلد بیلر غلظت دن ایکی مسلمان
معضولری بر لقا اولوب فراله هدیه اولوق اوزره کتور مشرکستم
بزرک کر دیدم بوسوزی دخی تجریر ایلدی و دیوده کیوسکده ایلد
دیوده روسکده بر برله سویله شوب بجا جواب ایلد بیلرکه بوسوز خلاف
کرک و واقع اولوب و اگر بزم دیزره دوشش ایندجه ویر یور دیدیلر
معضوم و کل سوک آدم دخی خوف ایلد ضرب ایلد و ندم دیکن
لکندر بوسوز مناسبه کلدرد بدم حطمان و کیلی نیچو ان معارضه
بدر سر سافا جو تین محافظی مرحوم عبدی پادشاه بر قاجار
و شطری واروب مسلمان اولوب و افرایام خد خنده ایشلر

ایکن طلب ایلد کده کیر و ویردی بوسوز مناسبه و کلدرد بوسوز
کسردی بعده مجلس طاعندی بینه اول کون فراله دعوت اولوب
نام سن نسیم ایلدی و اندن جمهور کنخدا سنه دعوت ایلد بر حبله
و کلا و ایمانی جمع اولوب جواب ویردیلرکه مسقونجه سگری مروی
واقع لکن حد و مزدن مروین فرالک و بز لک قطعاً رضامز
بو قدر و مرو ایلد لک محالدر زیر امغایر صلح اولدیغی حبله تک
معلومی بدر ایشی حطمان و کیلی خبر کوندر دیکه بوسوز صبحون
مسقونجه مخصوص ایلدی کوندر لک اوزره قرار ویرلدی معلومکده اوله
بعده ایشی کون خبر کوندر دیکه دیوده کیوسکده و دیوده روسکده تک
مسقونجه ایلد قرالقلری اولمغده لک مراد لری کچر کلد لکن قرالک
رضامی بو قدر مسقونجه معلومی کل ایشی اولاد لری ایش کتور کینه
مشرد دعوت ایلد بیلر ایشات ایشک اوزره طر کزدن آدم تعیین
ایک وار سوندر شرعاً دعوا ایشو لخر خبرین کوندر شش بر آدم کوندر
ایشی دیو ایشات ایش لکن خلاف چونکه اصلنده حطمان و کیلی
صحیح ایشش خبر ایلد دیو سویله بیک بویله عکسی ظهور ایلدی بعد
حطمان و کیلی و داعه کلوب دیدیکه دولت عیله تک دو بستیم
و مسقونجه به امدادی بر و پس ملکگندن مرو ایلدوب لملو قیدین
ویرک اوزر قرار ویرلدی اگر بینی دوست بولر ایلد مسقونجه کوشمال
گر کدر زیر ایشته ایلد دو ستلفه مناسنت ویره یور لرونک انجاشی
ملاحظه اولدقه زحمت کور نیور بوسوزی سویله دیو جواب ایلد
و ایتد احد و دیرینه داخل اولوب و اربوب کلینجه بوللرده بئش دن
قوناق یردن ایشته لخر بر لوب کلوب نیاز ایلر که بزرگ لیل اسلام
اولوب کفره ملکگنده فالوق بر مقدار نیبری مقصد ما دولت عیله
تخصیسه چقار و بیلر لطف و کرم ایلد بزی سویله عنایت و کرم
نیور سوندر نیو ایلر دیو ایشته مانسی ایلد بیلر رمضان شکر لک ایلدی

کون و در سون حرکت از نوب هر کون هر چند که اول و ثانی
شرفک اینک کون چون حرکت طونه سا جلدن اسماعیل
استندیکه کون واقع اولان نمر لدره بعض اعیان ولایت کلاب
امانت ایدر که قصبه لر مزوره را جبهه قلعه ای اشقیان لطف
ایدوب او المزی دوست لدره لر مزوره افاده ایلد و لو امانت ایدر
و ادرنه ی قریب کوهک اولدی لقم قریب کلاب آتله و افرادم جمع
وینلرین نواح اوزره اولد قلمی نسیم اولد قلمی هر ی با کله دی
بو کیفیت ندر و بوسه آل ایلدم جواب ایلدیکه کون روز حضرت
قاضی اقدنیکه تابی کله می سرخانه دن بر روز قوی طلب بود روز
شرفه دخی بر رنقلو او ایتد اضبط لدره کله ایله دیو تقرایه
بویند تقدی اولدور شکایت قدرت
یوقدر که اولاد و انسانی هر نیم
ایدر لر قمر مزوره خلقی
زیاده مضطر و حجاب در
دیو خبر و کله

یونان قدم
سفر تکلیف طونه نامور
اولان هر چه
فولدری و قریب کلاب

بو فولدری قریب کلاب سی جلدی اولد استنک اولان کون کون
طرف دولت علیه دن سون طرفه غریمت موافق اولد ایلد
بالغانی هر و اولد نوب شمنی قصبه لر مزوره اولد ایلد
ظهور ایدوب کند کله شتد اولد رقت به ایتد ایلد
فولدری قدری قاری کله ایدوب اولد ایلد غریمت موافق

یونان قدم

ایمکه مرز حال است افغان و خیلان هر طونه بی عبور ایدوب
بر کون قلعه سنه نزول ایزر نه سی کون اولد کله کله بر
غزیت ممکن اولد مغلد کون فولدری کون کله کله بو ان اتباع
فولدری با کله احمبال و انقال ایلد اول ایلد اولد ایلد
اولان اسپرکنت زاده شطرنجی بوده فولدری طرفدن احضار
اولان قزاقده سوار اولوب قصبه لر کله بر ساعت مقداری
تقریب اولد قده دیو ده مسفور فولدری نامه سما بونی استقبال
تعبیه ایلدی دینوز مقداری سوار می جمع قوس خلقی و کله ای
مهر تر خانه ایلد نامه سما بونی کون مقرر فی عظم ایلد
استقبال ایلدوب آلامی ایلد شهره نزول بر قراج کون شدت
سکون کلور ملاحظه سپیلد کله اولدوب کله طایمت سوادن
یا سر صورتی غایان اولد مغلد متوکلا الله علی الکبریا ایلد
اوزره یند مرتب آلامی ایلد و مهر خانه ایلد نامه سما بونی
تشخیص اولدوب جانب بغداد غریمت و اولد کون کله کله
تکرار افراط اوزره قاری با عشق ایلد بر وجهه کله جبهه امکان
اولدوب اوج کون اوج کله رها یا خانه سی بو جا غنم حیوانات
آره سنده کله اولدوب ایلد مرز حال ایسه اوج کون بر مقدار
موا ساکن اولوب بول غریمت و بوز نام محله وار و بوزده غریمت
اولان بعض بو کله لر دن بر تانار و بر ذمی شدت بروست سوادن
مهره اولوب هلاک اولد ایلد حاصلی اول حال ایلد بغداد بلاد دن
بورات نام قصبه یه وار ایلد بر نسی بولدرن کله کله اولدی
خبر لدره غریمت اولدوب سکر ساعت سافده واقع اولد
نام محله وار ملق ایچون یدی ساعت مقداری بوزوب تحمینا
بر ساعت مقداری بول قالد قده قاری با غنم یا شکر اول
مرتبه افراط نزول ایلدیکه بر قراج دقیقه ایچنده بولدر مبد

یونان قدم

وچهار خان باب اولوب اجستان دخی اولمغله حیران و مسکره ازان
اولوب که بید زارنی ایله جناب رب العالمین قدر برکت
اولوب اول ایشاده بر تانارک باقلری منجرب اولمغله اول
بچاره نایده چکن بله میسوب تمان سوار اولدیغی دایه سرتک
قارنی یاروب یاقلین اضمین ملاحظه سیله ایکنه صورت
در حال دایه و تانار منجرب اولوب ایکیسی دخی هلاک اولدیکن
عون حق یله بزدن کسینه به ضرر اولوب فقط برکت برهه
برقلاغی ازده اولدی مکره علاج اولوب منجرب اولدیغی خان
بولدی ناهصل کلام بیوجا وزره ضرر محنت و مشقت ایله سابعملک
بولمغله ز ساعده النوب قصبه و اسکوین زول بیه ز اوج
کون مکت اولوب کتیری قوناقدن سر حد غوغا و ده اولمغله
اولمغله قانون اوزره محافظه ایاس پاشا اولمغله کتیری
قبوسمی کتیر اسی دره پستانه سید او حیور مقدار سوارنی نامه
حمایه فی استقمان آلاقی ایله قلعه به اولوب عظیم طریقه کلکری
اولمغله نکره نهه دن دخولزه اذن خبری کلکری ایله کون
خونده ایاس پاشا خان سنده مکت اولوب اذن خبری کلکری
شعبان شریفک تیری نتیجی کونی ایکی طرفدن دخی ایسم آلاقی
سنسکلری اولمغله رقی محافظه ایاس پاشا اولمغله کتیری
وساطتیله بو قدری لیلویه سید اولوب ایکی طرفک حبسکری
مملکتیه عودت ابدلده بو قدری پستمر اولان ازواجده
اول کچه مکت ایزر تیری یقه قدره سوار اولوب ایشو طرفه
بیهود خانه لرینه قونه رقی خنص و صانماز قیلدیجی بر باک محال و ایست
ایچون شبیه سز باک صورتا رکنه غایه الغایه شفقت حکمیدرک
یکری اوج قوناقدن لیلویک مفر کلکری اولان وار شونام قلعه
وصول جتیر اولوب لکن وصولدن اولمغله قرالی اولان نعل قران دیکلرنا

تیمون

دوش بیدین مره اولمشین اولمغله سید اولمغله قرالی اولوب بویوسلی
عیسز اولوب قرالی کلکی اولان پیر یانام کسینه به وار یلو بویوس
تسلیم و حضرا مجلس مواجهمه سنده و نعل شمع قرارت ایدوس
سند و طری معلوم اولمغله قولمغله جناب ایدوب بزر دولت
علینه تک صادق و کشتی و مامون الغایه قوشیلدی اولوب هر
دولت علینه تک حسی حایتی ایشیداید بر خاند اولمغله ایدوب هر حال
دولت علینه تک رضاسی مملو بوز اولوب بودغه سرتک سفار کتیر
ایچون سهولت طریقه به ساعده و انترام ایدوب بزر قیاج کون
مکت ایچون سزنی قیاموره کزه ارسال ایدوب بزر کونار
جریان ایدین ویسلا شهری اوزره ایکی بوزوران ایدوب اولمغله
اوزره اولمغله ایچون ایدوب اولمغله ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب
راحت ایله مزرور قیقره سوار ویسلا و ایله ایدوب ایدوب ایدوب
قلعه سینه زول اولوب ایکی کتیر ایچون سینه لیلوی طرفدن
قشان ایکی طلع صفی قالیقره سوار و بکر ایلی مکت بوزلری دخی
جوزیلوب اولمغله ایلیقه سنده سواریه بانلیوب سرتک علی ایدوب
اکتیه غزیت و سکر کلکری کونده اسوج کتیر لرینه وار شین کلکری
الریاح بالاشتهنی ایسفر به لر بویه باجمانف وزان اولوب کتیر
انکیت عودت وینه کتیر کلکری کلکری اوزره ایکن بیه کتیر
عودت حاسپی اوج دوق کتیر کلکری عودت واقع و ایشو دوق
موازی ایدوب سنده اولوب بروجه مده طرفه مکت و آرام کلکری
روز کارک اوکن دوشوب نوره قیقره واقع قوتلاند جزیره پستان
واریلوب درت بختی کون ایدوب مکت و ذخیره مزیجی تمام اولوب هر
ایسه تورنی بالقدن عیبری چسندان باکولات بولمغله هر نه حال
تغیش اولوب بشتی کون مواجهمه کتیر کلکری بیه صوب مقصود
غزیت اولوب ایکی کونده اسوج ایفا سنده وصول اولمغله بوغایه

و در اول شهر اول قدمه بر سر دروازه و در اول روز
اطه لری آره پسندن طولان درق کونده سوچک شرفکونتی اولان
بست قونم شهر نه تقرب اولندی لکن سفر در با نکت کیفیت عالی شویله
ایدی که با نطق دگر می غایت صوق و قوزنه سی شد بر در کز اولوشو بایک
خشا مدن لیکن در طرفه چلشن بو لشور ایسه کجه بلیه طوکوب ایزه سی
اویله وقتنه دک بر طرفه دخی دوند رنگه لکن اوله ماز ایدی بیاید کب
خوله طرد مفره لرا وزره یا صدق قدر بو زو طوکوب کجه بلیه طوکوب
ایله جغوب بر قاج سعنده کوج بلیه بو زو لری قطع ایدوب در پایه
دو کولر ایدی شهر دخی زیاده برودت وزره اولغده سنده بر بخت ای
مقداری معتدل هوا ایچی کور بیلوب با غدا جمله برودت او زره مرد زاید
حتی کسب شکر نیک ظهور و حصا دی جمله فرق کونه مختصر اولغده لکن آرادوه
نور و بیوب هر کوریده مخصوص ایغدا می خود متق ایچون فرزند ایجا ایدوب
آنده خور و در لرحتی عزیزانک اون برنجی کونی ایدی دفعه شویله بر بستم
قادر با غدا می که نصف ساعتده بر قارش مقداری اولدی لکن در عقده
کشت آوه اولغده جوق طوکوب محو اولدی حاصلی باز گلور دیر لر
لکن بو قولری هنوز ک اضریه قریبه دک آنده اقامت ایدم مدت کمتر فوه
باز مو ایچی بک شایسته بر کون کورده کب بلیه بزم بزون مکره پستی
دخی ایغده تعالی بیلور چونکه بو قولری اوج دفعه اسوج ساحله کلوب نینه
کیر و عویت و بر قاج کون قونلاندر بر بستمه کتمزدون سو طوکوب تلف
اولدی طیر ملاحظه سنده و شوب اطراف و کتافه ایدر صالوب بو اولغده
خبر اتق صد رنده ایچرجه فعه نور و در واقع اولغده بال بوش مغربی به
دو نوب اسکل یا بستمده عظیم لای ترتیب و قولری نئی قابل بوندن آلمن
ایچون مخصوص کند و صندالنی احضار و قیو جیر کخدا پسنی بر قاج چوبکی
باشیسیلی بی معنا استقبالی قدوم نامه مایون شو کتفرون ایچکله
بناشد فده در حال سفور لرا اولغده غیر صندال کلوب قران جهو و طوفان

اسلام و غیره کتیک اولدم و در صومعه و در شهر کتیک سربور اولغده
اعلام ایدوب کتیک کتیک ایچون اولان خانانه کتیک کتیک ایچون آلابی سربور
اشطارده اولغده میور کتیک کتیک ایچون ویوب بو قولری دخی مستلکون
اسبج طیر اغنا ایاق با صد فده بسم الله الرحمن الرحیم
اودعت فیک ایتمه الارض شما و فی ان لا اله الا الله وان محمد
عبده و رسوله فاشهدنی فی یوم القیمه دیوب معیت بند کتیک
بولنان قولری نئی دخی اشهاد ایدکدن صکره قران سب خطوبه سوار
اولوب لای ایله خانه معینه مفر طرفه غیر میت و انسانی مرور مفرده کتیک
فانس شعل مرتبه ایدی کجه لای اولورنده اولان خانه لرو و کتیک
و دام نوز لری لای مال اولدی بختی عیب سیری اسکله ده بو جو اولان
فالیون کون ایسیرین و ایچرجه در نیلوب کویا بر حلاط کتیک نیا سندن کتیک
اوز مته مشا بده لشمیدی کر کتیک در بزان مکره کر کتیک سیر چی نامه کتیک
کسپنه نر بو قولری نئی کور و کلری کچی جمله سی شایسته بر نئی سو ایصلی کتیک
بر اثر فون جهدی نیا نیا شایسته لشمه تعالی ان عثمان باوشا همنه کتیک لری در برون
دو بو فراه ایدوب بو فده طویل و بو قدر نر مینه تعیب بو اولغده بو زور
برون طالعوب انیش قدر طوب بر شیلدن آتش و بر لکده و لوله سی
آسمانه جغوب بی بیه کرام و احترام ایله خانه مفر نر قول اولغده فده حال
قرانک کتیک لای اولان مارشال ده لاقوز نام کسپنه کتیک قران قولری
طرفدن بسلام و تبریک قدوم ایلدی و ایچا حاصل اششام طعاجی ایچون
قران کند و طعاجی ایله بر سفره مکل طعاج از سال بیلور زایل اسلام بزم
طعاجی نر لکن بر بو طعاجی مخصوص جدیده طاهر در لکن ایدوب
استمام ایدکدن دیش خوش ایدی بو قولری دخی حاضر اولان طعاجمه
اوتور و بکلیه فوله پسندن بر قاج لقمه تناول و بعده فموره
بچیلوب قران لکن اگر امندن حفلا ایدکدن دو بستلغده لایق اولان
وجهل حرکت ایدلیر طرفه فون عرض مودت ایدلیر ستران شایسته تعالی

مردان در کربلا در روز ششم از کربلا

گور کربلا و زردیه رنگ و دایع او اندی گریه بود تو لاری کور مردم کن
امده صلی الزوی قرال تبدیل قیامت اول مجلسه این بر
کن احتمال در چونکه بودی بر خوشی مرد در بلدی بود کن
دخی خوشی اولن بلا خطه او نمفله بر فاج کوندن صکره نامه سما
شکوتمقر و تی سبلم چون بود لاری قرال طرفندن دعوت او نمفند
بنا اولکی ای کی ای ایل قرال پسینه وار بلوب زردیان باشند
چو جبر کتخدا سی استقبالی و دیوانخانه قوسند قرال کتخدا سی
استقبالی ایدوب بلا توفیق یکجی دیوانخانه بر کیده که قرالک
اولدنی اوله نکت قوسسی چلوب طوغی بجه کیر و کیده که قرال
کند و بر کیرینه نکت او کنده تمام اوزره و یکی طرفنه قرال دولتی
فات اند رفات دیز بلوب بر لنده بر صغیر جو عرصا در لنده دخی
ش با بقه سی بو قولرینه طوغی بستم ایدر که درت آدم قند
بودوب توقف ایدر که بود قولرینه بلزرا و ایدر شوکتو کرامتو
همانلو خلیفه اسلام و علی النعم خاص امام اندر حضرت تکیک
عبد محمد لری خداوند کار سابق حضرت زمان آفراننن حال
اولان و استیغاف محافطه بسته رحمت ایدر بود قولرینه ارسال
و نامه سما چون شوکتو قران ایل قرال دو پستیزن مطیبت السب
بیور دیزین او او نسیم ایدر که قران انفسر کند و صاخ ایلدینه
سما ایونی الوب و بر فاج آدم کیر و کوب کند ایلدیر بریم طبله اوزره
وضع ایدر کون صکره مکر او کیر و دونوب با نزه کلد که اولدنی طرفند
عظیم شکر ایدر و شوکتو کرامتو اندر حضرت لریه نما ایدوب
نه مرتبه مسرور اولد و غن عرض ایلد که آیین ایل استلام اوزره
و دایع ایدوب شیره جقدند و عقیمزدن کتخدا سن رسال ایدوب
کند و نکت کوجان اوله بسنده بود قولرینه تنوه و بر بلوب انفسر لونی

اوزره منبیه شیکله از سب

اوزره منبیه شیکله از سب مال او کزده و دونوب و منبیه کیر
بجمله اوزره تنوه در بلوب سبجانی تمام ایدر در تنزه اولد
مخلد بر آخر خمودن قرال کله و دست کده فجانر بر ایدوب
نوخده لند قده طوغی بو قولرینه کتخدا کلوب و المدن ایدر
بشکر حال و خاطر سوانی و بولر حمت لری ایلدیر سیر و دیک صحیح
آغاز و شوکت و عظمت او ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
مشغولدر لر ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
بعضی ناسنر امور و تصدی ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
وقوعی وارد کون بو خصوصه و عجم آره پسته مفسد قاریشوب
مانند بر خانن حمیده که در هر یف علو ایدوب زور با زهر می ایدر
الذوالک دعوی ایدوب بعضی مرتبه جیحالی و حدیثه شهنشاه
جسارت یمشیدی لکن طرف دولت علیه دن افر قضا سی اوزره
که رنگ اوزره ایدی انشا الله تعالی امید ایدر که کتخدا
کوتش اولد ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
اول ایدر قرال کتخدا سی ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
بو قولرینه طعب آره دعوت ایدوب سبج بر ایدوب و واق ایدر
شوکتو اندر حضرت لریه اجتراما بو قولرینه نایند او نوزره و طواه
نماند و ک قولرندن غیر کی کتخدا ایدر صحبت واقع ایلد سی
اشنا صحبت و لطیفه طریقی ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
علیه نکت عجم ایدر کتخدا و ایدر شمس عجب بر کیری اولد و کتخدا
ایدا و چون وارسی شوکت او ایدر کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
همانلو اندر حضرت لریه زیاده حظ ایدوب سب لریه عظیم لطف
و اکرام بورر لریه لکن معلو کزدر که دولت علیه شندی بی کلین
اولان جت کلد و قطعاً کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا
فتح و ظفر لر بر با کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا کتخدا

دو پست در کمال و وجود از همه که بر علیه حاجت بود در همان
 روز جفدن کوکل با بدی ایلدیگن کافیه در بوجوار و بر لک کت
 امر افنده اولان و کلا بینه اصول ایندیشارت ایدوب بو توتیز
 جوا بکدن حفظ ایلده کوزاع بدک دیو صورت تحسین اطرها ایلدی
 و سوق کلام ایلدی خیمه جی باشی تمدک فولدر نیک احوالندن سوال ایلدی
 دولت علیه خدمت موفقی اولدی بغضدن زیاده حفظ ایلدم کسند
 ایلدی رفیق تیز حوقدر بر زمان حبس کلدوه رفیق ایدی شو بیده بر آدم
 بویله بر آدم بر نیتجه بیون فنک پتانه نظیری ایکی بی اوچه چیغیب
 بر استاد و کاهدر جنگ خصوصنده نظیری بو قدر و بودیج و کسند
 مباحثه ایلدی و اتفاقا کرک لیده و کرک اسوجه قتی و افکر کسند
 حقنده حسن سادات ایدوب کمالندن بحث و دولت علیه تک
 به قیله ایشنه بر آد مدر بولا یکه اعتبار ایدره لر ایدی بدیدر حاصلی بو
 مفوله مجتهد ایلدی طعم تمام اولوب تلوب سابق اوزره بینه خانه
 و اریلوب ایتسه سی کون تو کوزدن بر آنقدر و نامش و ایکی بلیکندست
 اسب قلده و بر ذقیمت بو عجبی دخی قرالیچه بر ارسال اولوب بر قاج
 کوزدن صکره مکتوب صدر عالی تسلیم بی بچور باش و کیلیج و اریلوب
 اولدی حق قبولون استقبالی ایدوب فوق الاموال کرام و احترام ایلدی
 مکتوب عالی بی تسلیم و مفهونه اطلاعدن صکره جوائی و بر لک کت
 اوزره و عهد اولوب جو قلوب کت اولنمیوب خانه مزه عودت اولدی
 بوزدن صکره بر ایکی هفته جواب صدورینه منتظر اولوب بر آن ظهور
 ایتمکله مملکه همان باشش و کبل خانه پسته و اریلوب کندوردن صاحب
 دولت افندضر حضرت نیک مکتوب برینی پنجم ایلدی کوزنی جوا بکوز
 دیو سوال اولدی قدره او قودق کله درق ان شانت طرف دولته جمع کوز
 جوائی بخور اولموردینک کت خیر بو طرفه سزودن بالمش ایلدی جوا
 المدحیه رحمت حرافع اوله مزمان ندانسه بر ذاکره ایدره لم دیدیکه

مغذات

اغذاره آغاز ایدوب استبریک کتیری و بو قولدر نیک کماله
 صرخه نامی اتم اولدی یعنی مشملو بعضی و اسی صذر بر بیان ایتمکله
 قولدرین دولت علیه تک بدم و عا دتیرین و صرخه مأموریت
 اقتضا ایتمد کت نفیر و غنیم و بعضی کسند روخی نویسنده ایتمکله
 بله بر مجلس مکالمه به رضا داده اولوب و منی کند و اختیار ایدوب
 اولدی بر قاج کون مردوردن صکره بکون دفعه خبر کلوب جمهور نکر
 مکالمه بیست نظر دیو بوزک دیدیلر بو قولدری دخی در عقبت باشش و کبل
 خانه پسته و اریلوب و اتفاقا رجال جمهور دن التي نفر کسند بر او طره
 جمع اولمشد باشش و کلبا دخی معاولمغله کیر یوب حال او خاطر شو لذن
 صکره مکالمه به خازان و نوب باشش کبل بو قولدری خطا ایلدی و سو کوز
 ندر بوزک زبر ابو رجال جمهور جناب کوز مجتهد مشفق اولن بچون
 جمع اولدی بار ذی کت بر آنر صاحب دولت افندضر کت کتو برینی پنجم
 ایلدی کوزنی جوا بکوز در ذی کوزنده جوائی صرف ایلدی کوزده صاحب
 حضرت نیک کتو برینی پنجم ایلدی و اولو جمله عرض عودت بو در ذی
 زیاده مسرور اولوب خطا ایلدی یا دین خصوصنده و بعضی خبر ایت بو
 ایدی ایدیکه بل بعضی استشرت و از در لکن بزم کتینه مصلحت و ایت
 کرک کتو بر بوندن اقدام طرف در لندن ارسال بو بریلان قوز کتو برینی
 ایلدی حواله اسلام اوشش ایدی بزم اکثر محصلو لدار و لایتنر مسؤلوی
 کوز قار و دغلا لارن لمزده اولان راضی بیجا صدر کماله بده دیرن ایتدی
 و کل اقتضای ایدن مصیبت ضروریه منزی و کماله چک ایدو بو قدر حق
 جز انب اربعه مزه شمش در شمد کتو برینی پنجم ایلدی کوزنی دشمند قوز
 بر کتنت تحسین ایلدی در رک بو مشملو و فر کتنت کوز استبرام سو در
 کلمات تقریر ایدوب ایش برار بر روز اولما مغله خوش اوسوز را نفع کل
 لکن بو یقینه استقراض اولمشل کوزنی پنجمینیه قریب وقت مرد ایلدی
 اولو باغراق بر اوسوئی کوز بر کتو برینی پنجم ایلدی کوزنی پنجم

بوالحسن بر طرف اولور ایدی اگرچه خزینه خصوصاً در بر مقدار اهل کما بقدر
ارایسه ادا نموده منتهی تصور کرد ایش بر اولو اطر افسر
دولت دن دین بچون پسوی بر مقدار انچه افرای بی بر این
ظاهر در زراد دولت علیه نکت طر فکره اولان کوریمی اگر خاطر
لازم کلمه به حال سز بود که بر نظام ویر اید یکدیگر بکیم حاشا
علیه نکت کرم و لغت فراموشن اید نردن و کلز و سترک و بی بو
اشنا پسنده نشر لیکردن ممنون اولدق که احوال معلوم اولدق
بلکه دولت علیه دن بره بر مقدار خراج ایوریکه سبب اولمغله
دولت نغبتنی اوزر مره تجدید ایدر سز بندنی قد لری و ختی
اگر اکر ایدر مکر اوزره بو اچینی ایدر اچ ایش و لیکر شمد
مرنه خارج سبک خصوصنی بو حقد در عهد ایدر ایدر کنن یوزله
ایدیم شرفانصاف ایدر کت دیدکده باش کیل بر سوز بوله میوب
قرالز بو اچینی سندان ایش شری ایکن بندر و فقه پسنده
عجب خانی انجا ایدر کیدن باصل اولایت نردن کتور و کیم
ایشیا مزنی غار نرزه اولوب سترک کتف اما نکره البها ایش
عاجز و سبک شاه اولد ایکن بزنی سبیل ایدر کیدکده اولد چونکه
و فقه سنی ذکر ایدر کیدر اقتضا ایدر کیدر اول خصوصده دولت
سرمد علی اولیوب تقصیرات بنظر کوزن اولوب کند و کسب
اولیغنی سزده تقیم ایدر یوزله اولد دولت علیه ستری
الامکان اگر کم و اخر کزده قصور ایتما کسیرن قرالگری
ایکن فرق بیکت عسکر ترتیب و مخصوص و ندای عظامدن
و عسکر کتیب ایدر ب بودر عسکر کتیر کتیر انتظارینه بندر
فتلا بوب یا بقدر رحمت و شفقت جلد کدن مسکرمه متوفی
قرالنی باطله بی محمد آتیش امروم چون طوبی لیمه و بر مدی
قولندن نیکول و کمر و مسغول ایدر سلمی یوزر مدی اهل
غرض ایشیا

صد و بیست و دوشده کی ایشکاره چه قدره کند و ختی انکار ایدر میوب
بو عناد اوزره مصر اولدق ایش ایش مطهره ده لیسه بلا سبک
اید نقص عجب ایشک خلاف شرح شریف اولوب سوکله کور
خلیفه اسلام ایدر حضرت علی اولدق قدره چونکه قرال
باری بندر سر حیدر بن بولغتی ایدر فتح صلوا باعث اولما
بر و بید کلان تعلیمات بنده ویرسون کلوب جوار دولت
بر مناسب محله استدی کی قدر کت ایسون دیو سوز شری ایکن
کند و یوج درت ای ایدر هره بعد ایش تقیم و کت
عدم قبول ایدر ایش ایدر کده با جا کتدی و بی سز نردن
اینگله کوبا کت ای سوز ایدر بوجا کتدق و غنه باعث اولد
دین خصوصی بو اچ سز و بر لک کت مراد ایدر کتیر حقه
اد ایدر بر و اولو اطر ایش ایدر ایش ایدر ایش
یوزله علی الاطلاق دین اولوب ایش ایش ایش ایش
ایدر کوز بو مذکور ای ایدر ایدر مقصود و تقیم ایدر کت
بر غیری ملاحظه نموند می سوله کیدر کیدر کت
بر غرض قار ایش ایدر ایش ایدر ایش ایش ایش
خصوصاً بزم دولت و تقیم ایدر اولوب حقی و عقده
النده اولیوب ایش ایش ایش ایش ایش ایش
اوزره ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
و مصرنی ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
مذکره و خلعت رضا ایدر و لک ایدر ایش ایش ایش
ایدر یا بقدر ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
دینی ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش ایش
کلام اولوب مرکز ایش ایش ایش ایش ایش ایش

لاحقاً که در این مکتب بود در حال حاضر بر سرش که چه می‌باشد
ایده بود رسک کنی دیدی بود قدری دخی انسان سپرد و کرد
اوله نرکن بر کتب کتب کوزلدر دیدم واقعا بعد از آن که
در و نوزدن چها بود بخصوصاً بعضی کدر صد در دخی است
یوق بوشهر کن حواشیه اعتقاد ایتمه دیدیم بوجه کلد زور بر سفینه
عجم ایله بکدر اولمقدن ناشی پسری و بزنی تکدی بر ایچون هر کون بر کون
در و غ ایجا آیدوب شهره اشاعت ایده بور لر کس سفینه دایکی کون
بزم دول ساره ده اولان را بچیلیر بزین کمنو طریقه کلور فلما بعد سر کلان
کتوبی سزه او قوسونور و بز سر کمانینی جاعزوب تنبیه ایله دخی چینی
اولان بچیلیر دن و ایکی کون بر کانه کلدی ایستنه بوق بو کسند
جیندن چقاروب بر فو ر کجه بور آدم او قودی و قولیرنه تقسیم ایله
شویله بجزرا پلشش کیکچیک آن حواشیه بود که بغداد خندق کن فرانس
ایله یکی مرتبه تقضیق اولدی لقی واقع اولوب و طشیره دن مخصوص
تبعینی ایله دولت نظیره نگاه ایستما میزایده اولمقدن امید در که بوزاده
بر ضرر ترتیب ایتمه کنیدن بخبری دشمنه ظفر بولدر و میش واقعا بو کون
کورد کده نوقا قولیرنه نسبتاً حاصل اولمقدن معیشت اوله ستر تمام
در بستلقدن لابن مع آمله بله صداقت و خلو صکنری تصدیق ایله بکر دیدیم
حق بر فاج کون صکره کیف اتفاق ایستما بولدن بو قولیرنه بر کتوب
کلوب کر کوک حوالیه ایستما بر مقدار ظفر واقع اولوب بر آردیم قسطن
اولدی لقی تخریر اولمقدن بر کون مناسبت ایله بو خصوص قولیرنه اولمقدن
تمام قولاق قولیرنه ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما
و بو قولیرنه ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما
بچه بویه نصرت این مسرور ایلیوب دشمنین سزگون ایله دیدی چونکه
قران سبریک ایله اول مجلسه بوشان کرک با سنجی بچیلیر و کرک سازه
رجال دولتی بر بر کلوب تبریک نصرت بلدی سوج نمکند و اوج

نچون

لاحقاً که در این مکتب بود در حال حاضر بر سرش که چه می‌باشد
ایده بود رسک کنی دیدی بود قدری دخی انسان سپرد و کرد
اوله نرکن بر کتب کتب کوزلدر دیدم واقعا بعد از آن که
در و نوزدن چها بود بخصوصاً بعضی کدر صد در دخی است
یوق بوشهر کن حواشیه اعتقاد ایتمه دیدیم بوجه کلد زور بر سفینه
عجم ایله بکدر اولمقدن ناشی پسری و بزنی تکدی بر ایچون هر کون بر کون
در و غ ایجا آیدوب شهره اشاعت ایده بور لر کس سفینه دایکی کون
بزم دول ساره ده اولان را بچیلیر بزین کمنو طریقه کلور فلما بعد سر کلان
کتوبی سزه او قوسونور و بز سر کمانینی جاعزوب تنبیه ایله دخی چینی
اولان بچیلیر دن و ایکی کون بر کانه کلدی ایستنه بوق بو کسند
جیندن چقاروب بر فو ر کجه بور آدم او قودی و قولیرنه تقسیم ایله
شویله بجزرا پلشش کیکچیک آن حواشیه بود که بغداد خندق کن فرانس
ایله یکی مرتبه تقضیق اولدی لقی واقع اولوب و طشیره دن مخصوص
تبعینی ایله دولت نظیره نگاه ایستما میزایده اولمقدن امید در که بوزاده
بر ضرر ترتیب ایتمه کنیدن بخبری دشمنه ظفر بولدر و میش واقعا بو کون
کورد کده نوقا قولیرنه نسبتاً حاصل اولمقدن معیشت اوله ستر تمام
در بستلقدن لابن مع آمله بله صداقت و خلو صکنری تصدیق ایله بکر دیدیم
حق بر فاج کون صکره کیف اتفاق ایستما بولدن بو قولیرنه بر کتوب
کلوب کر کوک حوالیه ایستما بر مقدار ظفر واقع اولوب بر آردیم قسطن
اولدی لقی تخریر اولمقدن بر کون مناسبت ایله بو خصوص قولیرنه اولمقدن
تمام قولاق قولیرنه ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما
و بو قولیرنه ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما ایستما
بچه بویه نصرت این مسرور ایلیوب دشمنین سزگون ایله دیدی چونکه
قران سبریک ایله اول مجلسه بوشان کرک با سنجی بچیلیر و کرک سازه
رجال دولتی بر بر کلوب تبریک نصرت بلدی سوج نمکند و اوج

نچون

اون کون صفت از کجاست و لوبیای شیر مرغی چگونه بود
منا و ای که یک نمک و لدی آفتوس و خیزند و لغت
مجدد از پسته اجنه ف و اینه غیر حرکت سود استند
ترتیب اولیان قرال دیوانه و اولغله حرکت زنده کند و تک کوجه کلده
و بوقولرتیک مغار نشدن مثلام اولد و غن ایراد و سوکت سوکر امثلو
بهدام افند من حضرت زینده اولان خلوص و صدق اقرن کاب حسب ابوا
شکو مفر و نه عوض و اعلام او نسیب قات قات رجاء ایلده نامه سیم شلیم
و عظیم عز و دلال اظهار ایدوب دوستلغی او تمه دیدرک مغار استن
اشنا پسته بوقولرتی اگر چه ختم و خلوص کون فوق الغایه ممنون
و خشنود اولدق چگونه ماموریت زاده پسته نهی است کیدیلیدور
کس بندگی میداید که جو اینه مضمونی خاطر دن جبقا ایوب و رفتی
کلده و هدیکر اوزره حرکت ایله پند دیدیکده ایله افندی بونقص
معلمین الحاضر اول مبلغ مرقومی اسوجدن طلبه سیک و کیکلم و سکا
قرالین سوزمی و بر دم دیو ایلده ارفه مرقومی صغدی قولرتی و غنا و کفلی
حاصل ایدوب و جبه شرح اوزره سردار عودت و پشتر و کین ایدوب
دواع اولدقده اولدغی قرالک جو ایلدی تصدیق ایدوب بوندرا اقدم
عزیز اولان بر قطعه تقریر بند کیرم تفصیل اولدغی اوزره ایمن فاده
عزیز التماس ایس نیکمه اقتضاسی اوزره جوابی و بریلوب دواع و خان مزه
کلده قرال اولدغدن هدیه اولدق اوزره بیکت التمن ارسال ایلدیر بوند
صکرو مکت اولمیبوب همان بر یکی کون بچیده احضار ایلدکری یکی قطعه
بخت تعبیر اولتور سکر طوبیون تغیر قرال کیدیلرند سوار اوزوب یا شس
و کیدلر باعرا اکثر جان اولتی مخصوص سفینه به کلوب برررر دواع و سوکو
کر امثالو خلیفه اسپتام افند من حضرت زینک اسوج دولتی ایلده دو پستلغی
قطع جو بریلوب بچی ارسال چور و قلندن عظیم شکر و نما ایدوب
صغیر کجکون بر بچی کونی منو کله استر علی صوب شندکری اولدق

رنگین

لا سورت بلا غار زین طوغری از مینت اولوب بر موافق سوا ایلدیر
کون از خان و ایلوب انکینه جلدق اسوج مملکتی اکثر طاشق
اولغله جندان منبت اولوب و انیش درجه اولغله و اقع اولغین
سوا سی غلبت شدت اوزره بار و یازی برای مقصد
طوقرانی قدیم شش اولور عزیزانک اون بچی کونی دفعه بر خطب عام
با عجب نصف ساعتده بر فارش قدر اولدی کن در عجب سوا کشته
اولغله در حال مشحوب اولدی کن شهرک سوا سی غایت صلح اولدغین
تتمن نظام ختت اوزره اولوب اکثر خلقی اقربان اوزن بویلو کوز
بیز نسیم سوزلوب سکنه آیدر ایشنده زنده آدم قوی جوق کوزلشدر
ایستاق اولدی پای تخت اسوجدر تیلانی نوچا اسپتانبول ایمانه مشایخ
بالرین و شهرک اولدی بریده ایلمیب بیدر یغین اوج اطرد
ایستاد بر فاضلی طوغری و درستی و قانیم و کسبش کوزلشدر
فکر سنان اولان اولدی زاده شهر تلو و کلدر خلقی غریب دوست
و با بچی پاکردن خطایله رزمیه سی قست اوزره اولوب خصوصاً
اوزم دایم سبج اولان زاده اوزم و اینها کوزلشدر هم قوی قور
بچی کوزلشدر قان و مرقومی خا بود چکر کی اسپتدی قولرتی کوزلشدر
اولغله و ایلدیم و این ایلده لر می ایشند اوزم اولان ایشند و طویله
بچیز لر می ایشند و ایشند و ایشند و ایشند و ایشند و ایشند
عجب کوزلشدر تربت و پاک و قیامت اوزره کاله پنج سکر
خنده و ایلدیم و ایشند و ایشند و ایشند و ایشند و ایشند
چنگ اولدی شش طایفه با کدر زوجه خانه لر می طلو و مکتلدوز
مجلده جبه خانه لر می وارد اسپتاق اولان جبه خانه طاقی ایلده
التمشیکس تفذیک و اولغوز بیک جفت پشوی اولدر لر ششدر
بوقولرتی معاینه ایدم سست ادوات چنگ دخی بوکه کوره جراحی
بیتنا طایرند وار کوزلشدر زوجه ایشند خاص در زسانه سوز و خیا

فرزند صالح قرظون نام قلعه ده اولوب کچه بود که لای کوردم
 کن ملدن کند و کلا سندن سماج اولدیغی اوره بکری قید
 قالیون بوز خدر چکه بر سفینه رسی ارا بملش لای اولدی چکه
 کهنده دم بوز بوز بر بوز کبیر اولوب بکری بوز اولدی اولدی
 قدر و کشف کله بکن بکن قوی لایمیش بدو بر کالیون قور مشر
 تکمیل اولدی اوزره ایدی حیش ائی قطنه اولوب بکری کون اولدی قوی
 بنا اولدیش در اسوج اولد خلقک صغیر و کبیری اطفال و نسا پنه
 وارینه بالطن مسقولوبه دین اولوب شود تیکه بادم مسقولوبه حقیق
 ایلسه اولدی اول ادره و تخم اولور لر و جمله سی دولت عیالیه بو کستی
 وجه ایلنده اولوب بر صغیر و شاق بر ادنی خدشکا کورده شتین
 چقاروب اکر ام اوزره بمعاطه ایدر ایدی اسوج خلقی اول نصیاری
 بیلده چسارت لیله مشهور اولوب برینی ثنایا اینه کله نین کلان ام
 اسوج یور کله در دیر لایمیش حاصلی کور کور لایمیش کونی موافق بر اولدی
 قبل الفکر و الفکر ایمانده وصول ایدر اولوب بعلیم مشنگل اول صکره
 نهینه نمان خانه نیر زول و تدارک طرقتی کور لایمیش کون مکت
 ایدوب استی کون قره دن وار شو طرفه غزین و قطع مناز لایمیش
 اولمغله اولن یکین کون وار شویره اصل اولدی کینه ایتقی سول کون
 قرال متوفانک جسمه نینی لای ایلد چقاروب قره قورقده پنه اریسان
 ایتدی بخلق لای مشغول اولوب چندان کینه ایلد کور شلدی کون اریسان
 کون کرک قرال کبل اولان بر مایس طرفه نکرک سا اریسان
 تیریک قدومه کلوب نهینه ایلد بیلر چو کله و صولر جهوزک قرال
 انتخابی مشا و ره لری وقفه مصادف اولمغله کله لملوطا نقدی
 وار شوی جمع اولدیش اولمغله ناسکینت قره جمعی صندن قرظون
 ایدی لملوطا نقدی قرال انتخابی خصمه صنده ایکی قره اولوب کتری
 استانسلا و قرالی طلب و بر مقداری و چی که انر نیلاینه و قرانو

ایرندی

ایانگری با ایسدر مسقولون طولوب اخرین بر اولدیر ایدر
 بوقلرین چیه بیت مشاوره نیک دور دینی کونی نکرک مکت همیشه
 بیلدیش خابیت نازنه و ارا پیری بو ایشا ده و چی مسقولو طرفدن اولور
 بیک قدر کله ایلد بر طابورک اهر کیروب وار شو طرفه غیر بندری
 مشیوخ بولمغله استانسلا و ک طرف خلافتده اولان نفوت بولور
 استانسلا و لیلر یاده تلاشده و مشمش ایدی کون بیه غیرانی لکن
 قوموب مسقولو کیر مکتله نیرتا در اولد بیلور ر جمله فرقی لایمیش ایدوب
 پانی حال استانسلا وی قرال ایدر بوز دیر لایمیش چستی بکون لای
 مشا و ره مسقولو طرفدن طونان اهلوا ایما نندن لملو اینه بیکر
 اولان بزنش دیشت و بونجی ام کینه بر مقدار استانسلا و خلافت
 سوز سولمک خلق اولدیجه و آل قلیچ مجوم ایدوب هلاک ایتکت لای
 ایزد کترنده کوجله بر تقریب ایلد قرار ایدوب بوقلرینی اینه بیکر
 قدر ایلدیج و اطرافیده و پنه لایمیش قاری شو کچش ایدی کرک قرال
 و کبیر کرک یا بزشن کجیل بو دنیا نوکسی سر او علنا بوقلرینه تقریب اولدی
 اوزره با تیحال استانسلا وی قرال ایچمه سنی و منتزعی خدا عتدا
 مبتدا و در ایتقدنا ایدر ایسدر مسقولو ایلد چیک ایدر بکرک هر حال
 حاجت نکرک اعانت و مساعده پنه محمدا بوز دیر لایمیش و اسوج بولور
 اوتد و نیر و مترشد فرقتت و لملو ایلد سوز لری و چی اولمغله کرک
 ظهور ایدر ایسدر لمر چی لمر دینه طرفه کور مسقولی اوره چقارنده
 ایسدر ایسدر بوقدر حال کلام کرک لملو ایلد کرک قرانیه لملو لری
 ایشا استانسلا و ک طرف خلافتده بولمغله لایمیش ایلد کرک مسقولو ایلد
 بینه شفاق عظیمیم دوشه فرانجه اولر چیچا ساری ضرب دست
 و انا اری و بر ر سیه قوال لری جنس لملو ایلد لملو مورینه ملاخلد
 کون ایلد ر مشل ایدی کرک لملو کرک اسوج لورک تقویت
 امور ایلد و چی قران کرک فضل عظیمی وار و چی شورته که بوقلرینی

اسوجده ایکن فراتر از قرائت شدن بر مکتوب کلوب مستوفی لایحه
را مندرک مصارنگه ایچون انقضا این بنامی با مسوق غلغله سینه
پراچی بیدرک حاضر در همان ندرکده اوله سپهره پیش لیدی لکن اسوجده
امور ایند متانی بر طائفه اولغله بوجوه عجله تمیویب اولغله
عاقبت کار لری بنیمنج اوله جفته انتظار اوزره لیدیلر بوقولری اولغله
حرکت زاننا سنده باش کیل اولان دیتیار اورتیا تو سکی اید و واقع
مجلس زده و کیل موزم فصیح ترکی بیلوب انی الاصل متونی اسوج
قرانک ایچیکلی اید دولت علیه ده چون زطن کشت ایتیش
اولوب و دانما دولت علیه تک طرفدار لری و احواسن بیکده دولت
علیه تک کندویه واقع اولان نعمت سبب اعمس ندرکده بصدق
شکر و اظهار خلوص اید و ک بوقولری نه خطب اید بکلیه
افندی لری تک خاکسب ایزنه بوز سوز کده و نما بعد کده و مشور
اولی سبب قولری تک انقضای مراد لری لائق و قیم اولغله بکون
آمنی محاصره ایملری تمسب لدر حذر اولان با اول لری طرفه کرکی
محافظت مقدری لری و تریم و ذخیره وجه خانه و ادوات سبب
جمع و ندرکده و احضاری امر ندره سبب تمام بویور و ندریدی بوقولری
وار شوده لکن مستوفی لیدی اید کور شوب و دوستانه معاطله اید
حکمرانی لیدر کیر دیکندن و کیر و یکنان محضات اسپتخانه
اید کده خطما انکارا تمیویب بی عیب کیر کیر شند و انقضا اولغله
ایدی کلک ایچون اولغله سپهره ندرت ایتیش کلک نام عجله ایتیش
بیان آدم و کنگل کیوت فله سنده و شی اولان ایشون کلک مستوفی
یکری ایشون کلک قران عسکری حایره و اما در دیدی بوقولری دخی
بنام بعد وار شوده مکنه جت آرا اید و میویب اولغله کلک ایچون
اولغله اولان ایچون نظر فنده خوتنه و بیکری کونده دخی اسپتخانه
علیه بوز سوز مکتب ستر اولغله و خصم کور معلوم و اولغله

بهره منافع امر ندره فله عیالین

افتر مکتوب کلک

فقر اید

1737 OSMANLI-ISVEÇ TİCARET ANLAŞMASI

ماکن محمودی ای بره زبوریه و از آن سوچ قزلای و جموری طرف و اولی علیه و در مسجده منی رجاء و از آن سوچ ای بره زبوریه

ایکینجی ماده

از سوچ جان قزلای ای بره زبوریه و از آن سوچ قزلای ای بره زبوریه... (Detailed text describing trade terms and conditions for goods like sugar and coffee.)

ایکینجی ماده

از سوچ سفینه لونه فرشته عقاب و دیگره... (Text describing specific trade items and their handling.)

ایکینجی ماده

از سوچ قزلای ای بره زبوریه... (Text describing trade terms for goods like sugar and coffee.)

دو دینجی ماده

از سوچ و از آن سوچ... (Text describing trade terms and conditions.)

بشینجی ماده

از سوچ ای بره زبوریه... (Text describing trade terms and conditions.)

در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

المعنی ماده

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

یادگیری ماده

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

تفسیر ماده

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

تفسیر ماده

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

تفسیر ماده

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

تفسیر ماده

در سوره ای که در این باب نوشته شده است و در کتب معتبره که در این باب نوشته شده است

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim BAŞ 02.06.1977 tarihinde Samsun'un Kavak ilçesinde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini 1983-1991 yıllarında Kavak'ta; lise öğrenimini ise 1991-1994 yılları arasında Samsun Namık Kemal Lisesi'nde tamamladı. 1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde başladığı Yüksek öğrenimini 1999 yılında tamamlayarak Tarihçi ünvanı ile mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Programında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Eylül 2000-Mart 2002 yılları arasında Muş'ta, halen de Trabzon'da Tarih/Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak memuriyetine devam etmektedir. İbrahim Baş'ın yabancı dili İngilizce'dir.